

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 7 3

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 7 3

ARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 60

1973

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

Bestyrelsen:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø, næstformand.

Læge K. E. Christensen, Slagelse.

Viceinspektør R. Henneke, Kristinelundsvej 39, Slagelse, kasserer og sekretær.

Landsretssagfører Carl Jonsén, Ringsted.

Gårdejer Peter Kristensen, Aakandegaard, Forlev.

Skoleleder Johannes Lyshjelm, Stignæs pr. Skælskør, formand.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Erling Petersen, Fredensvej 8, 4250 Fuglebjerg.

Lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen, Farendløse.

Revisorer:

Viceinspektør Fr. Andersen, Slagelse.

Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

Redaktion:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Erling Petersen, Fuglebjerg.

Henvendelser i redaktionssager må ske til sidstnævnte, der er ansvarshavende redaktør. Af hensyn til den redaktionelle tilrettelæggelse skal bidrag til næste årbog være redaktøren i hænde inden 1. april 1974. Bidragyderne modtager et mindre honorar pr. side. Samfundet betaler kun klichéerne til eventuelle billeder.

INDHOLD AF BIND 60

Den unge Christian Wilster som huslærer på Gisselfeld 1818–19	7
<i>Af Jens A. Nielsen, Haslev</i>	
Degnen Jacob Barch i Eggeslevmagle	75
<i>Af Erling Petersen, Fuglebjerg</i>	
Dansefrisen i Ørslev kirke	98
<i>Af Mads-Bjørn Jørgensen, Brønshøj</i>	
Hvorfor er Sct. Bendts kirke i Ringsted bygget skævt	111
<i>Af A. Herløv Jensen, Virum</i>	
Træk af samfundsstrukturens udviklingsforløb	123
<i>Af Ulrich Holstein, Odense</i>	
Erindringer og stemninger 1885–1895	134
<i>Af Niels Vange, Bjerrede</i>	
Litteratur om Sorø amt 1972–73	146
<i>Af A. Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Historisk Samfund for Sorø Amt 1972	150
<i>Ved Johs. Lyshjelm, Stigsnæs</i>	
Resumé af regnskabet 1/7 1971 – 30/6 1972	151
<i>Ved R. Henneke, Slagelse</i>	
Nye medlemmer	152
Repræsentanter i sognene	153
Ældre årbøger	154
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	155
Nyt fra de lokalhistoriske arkiver	158
Sorø Amts Museum	164

Den unge Christian Wilster som huslærer på Gisselfeld 1818-19

Af Jens A. Nielsen

De lidt ældre af os husker vist endnu en fædrelandssang fra vor skoletid, som vel nu er helt glemt i skolen og næppe vil appellere til en nutidig opfattelse af begrebet fædreland. Jeg tænker på Christian Wilsters „Hvor Bølgen larmer høit fra Søe“ med Weyses dejlige melodi. Denne sang var en af min sanglærers favoritter i grundskolen, og den blev sunget i næsten hver eneste sangtime, ledsaget af lærerens sprøde violin. Som skoledreng spekulerede man ikke på, hvem der havde komponeret den markante og iørefaldende melodi, langt mindre på, hvem der var forfatter til teksten. Mens kun få i vore dage overhovedet kender Wilsters sang, er der nok endnu færre, der ved, at sangen i dens oprindelige form sammen med andre poetiske frembringelser er skrevet på Gisselfeld 1818–19.

En af de sidste dage i juni 1818 ankommer den 20-årige cand. jur. og stud. theol. *Christian* Frederik Emil Wilster til Gisselfeld for efter aftale at være huslærer for overdirektørens, C. C. S. lensgreve Dannekiold-Samsøes yngste søn, Magnus Otto *Sophus*, den senere bekendte generalpostdirektør. Den unge greve fylder netop 14 år i disse dage og får nu gennem et års tid undervisning af den nye københavnske huslærer. Inden vi hører nærmere om Wilsters ophold på Gisselfeld, må vi ganske kort vide lidt om hans liv indtil da.

Han blev født 27. sept. 1797 i København som næstældste eller næstnyngste søn – der blev nemlig 3 brødre ialt – af en i datiden meget

kendt og beundret højesteretsadvokat Carl Henrik Wilster (1772–1837). Faderen havde gjort en eventyrlig karriere, glimrende begavet som han var, men pludselig ødelægger han sine strålende fremtidsudsigter og kaster ved sin handlemåde ulykke og sorg over sin familie. Han flygter i 1801 fra hustru og 3 små drenge sammen med en ung, smuk englænderinde og en anselig sum penge, der er betroet ham af en engelsk klient. Parret flytter til Tyskland, hvor han under navnet baron von Essen foretager mange lyssky transaktioner. Det ender med, at han i 1809 i Berlin står anklaget for giftmord på en højtstående præsisisk embedsmand, antagelig for at komme i besiddelse af en betydelig sum via enken. Under retssagen, der varer henved 3 år, forsvarer Wilster sig med stor koldblodighed og glimrende indlæg, men indicierne er *for* stærke, og han dømmes i 1812 til 15 års fæstningsarrest i fortet Preussen ved Stettin. Efter løsladelsen tager han bopæl i Stettin og ernærer sig ved informationer af forskellig art indtil sin død i 1837. Det er denne mærkelige skæbne, som Henrich Steffens med en blanding af beundring og gru omtaler i andet bind af sit fortrinlige erindringsværk „Hvad jeg oplevede“ (dansk oversættelse 1840–45).

En sådan begivenhed vil altid kaste sin skygge over den efterladte familie og bidrage til at gøre livet mere problemfyldt for dens medlemmer. Fru Anna Juel Wilster (1770–1840), født Winde, datter af en Ålborg-købmand, og hendes 3 sønner kommer nu i huset hos svigerfaderen, kommandanten på Rosenborg, major Cæsar August Wilster (1734–1812). Hun gifter sig senere, i 1810, med hospitalsforstander i Slagelse, kancelliråd Rasmus Palludan (1775–1834). Den lille svagelige Christian bliver 9 år gammel elev i en af Københavns bedste privatskoler Det Schouboeske Institut, hvor han senere får den unge Grundtvig til lærer. Drengen er meget overladt til sig selv, og dette i forbindelse med den medfødte svagelighed gør ham til en ener, både som barn og som voksen. Savnet af et egentligt hjem og megen modgang i forbindelse med moderens andet ægteskab og de 2 brødres

ulykkelige skæbne avler i hans sind en følelse af at være tilovers, som hans eget lykkelige familieliv i ægteskabet med sin kusine *Charlotte Ketty Wilster* (1806–93) ikke helt kan fortrænge. Her har vi nok også forklaringen på hans satiriske anskuelse af verden og hans spidse pen, der ikke fornægter sig hverken i hans mange private breve eller i hans offentlige skribentvirksomhed. Man må sikkert også herfra udlede den stadigt voksende irritabilitet hos ham, som egentlig ligger hans i bunden godhjertede gemyt fjernt.

I 1813 bliver han student, tager „anden eksamen“ (filosofikum) året efter, og allerede i 1816 består han den juridiske embedseksamen med første karakter. Han får i 1817 ansættelse som volontær i Rentekammeret (finansministeriet ville vi sige), men da han ved besættelsen af en kopistplads mener sig forbigået, beslutter han sig til øjeblikkeligt at tage sin afsked og køber samme dag en hebræisk grammatik og vil nu studere theologi. Dog, penge skal der til, og i denne situation er det, at han kontakter grev Danneskiold i København. Grevnen søgte som sagt en lærer til sin søn, og Wilster er åbenbart blevet ham anbefalet.

At blive plantet om fra det lystige studentikose liv i hovedstaden til den stille idylliske tilværelse på Gisselfeld har i begyndelsen af opholdet været en omvæltning for den lette, flagrende jurist. Han har følt sig gemt hen langt ude på landet. Men snart er han som fisken i vandet, og senere hen mindes han de skønne, sorgløse dage på Gisselfeld, „da“, som han skriver i et brev fra Sorø 30. april 1823, „Brevskriverie og Verse-magerie vare to bestandig opsadledede Kjepheste“.

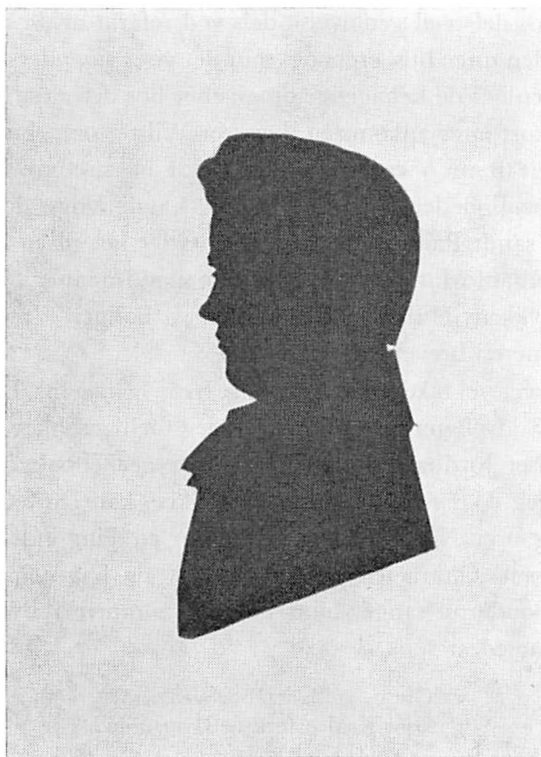
Ja, der blev skrevet breve fra Gisselfeld til studentervennerne i København, op til 8 om dagen, og allerede her viser han sig som en rutineret brevskriver, der ikke er længe om at besvare indkomne breve. Ofte vedlægger den unge huslærer sine poetiske forsøg, hvis han da ikke, som også sker, indfletter dem i brevenes tekst, og det er uden for al tvivl, at opholdet i den skønne, sjællandske natur og blandt venlige,

forstående mennesker har stimuleret hans digtere-vne betydeligt. Han har kunnet gøre vers og skrive prosa så ofte som pligtinformationerne har tilladt det, og de synes ikke at have været karrig med lejligheder.

Vi er så heldig at have Wilsters Gisselfeld-breve til studiefællen og hjertevennen N. C. L. Abrahams (1798–1870), den senere kendte fransk-professor og notarius publicus, bevaret i Det kgl. Biblioteks Ny kgl. Samling 3484, 4°, ialt 28 breve i kvart og oktav, alle m. adressen: „Herr Cand. juris Abrahams / i Stormgaden No. 205 i Stuen / i Kjöbenhavn“, og alle skrevet med Wilsters klassisk skønne og meget sir-lige håndskrift. Hovedparten af brevene blev offentliggjort i det for-længst hensøvede interessante kulturhistoriske tidsskrift „Museum“, årgang 1891: 2, side 313–63.

Ved læsning af brevene der, opdagede jeg, at det i gengivelsen vrimler med tankestreger, der peger hen på udeladelser m.m. Jeg fik så lyst til at blive konfronteret med brevene i autograf og tog en afskrift af dem alle, da det viser sig, at der er en del fejl-læsninger i brevene, hvis ortografi er normaliseret, og at en række oplysninger om Wilsters personlige forhold tillige med flere pudsige, ofte ret saftige anekdoter, som de to brevskrivere – Wilster og Abrahams – gensidigt har diver-teret hinanden med, og ikke mindst en hel del digteriske forsøg, er udeladt ved publiceringen af brevene.

Jeg forstår godt, at udgiveren, Abrahams' søn, skuespilleren Arthur Abrahams, i 1891, da Wilsters enke og hans 2 døtre endnu levede, fandt det rigtigst ikke at publicere Wilsters mere personlige betreoelser til vennen, idet disse især angår det altid spændte forhold, der var mellem Wilster og hans stedfader i Slagelse, en nøgtern, prosaisk em-bedsmand, der betragtede sin digterisk begavede stedsøn som familiens sorte får. Udeladt er også store dele af Wilsters udtalelser om sit for-hold til den forstående, men forkuede mor, der selvfølgelig har måttet tage hensyn til sin iøvrigt ret koleriske mand, og om forholdet til de 2 noget forfløjne og ustadige brødre, *August* Carl Wilster (1795–1872)

Christian Wilster (1797–1840). Klippet silhouet. Fot. Det kgl. Bibliotek. Såvidt vides det eneste eksisterende portræt af Wilster. Et træsnit i oval ramme efter denne silhouet blev i 1886 udført af H. P. Hansen.

og *Ludvig Adolph Wilster* (1799–1833). Den første, auditor i hæren og senere herredsfoged og skriver i Lejre Herred, fik en krank skæbne, idet han allerede i 1835 blev afskediget fra sit embede som sindssyg og resten af sit lange liv var patient på Sankt Hans Hospital i Roskilde. Den anden, løjtnant i Holsteenske Rytterregiment, senere premierløjtnant og i 1833 forsat til de ostindiske tropper, nåede ikke sit tjenestested, idet han døde forinden.

Men lad os dels ved gengivelse dels ved referat af de fuldstændige breve følge den unge huslærers og, som det viser sig, yderst produktive poets slaraffenliv i de behagelige omgivelser hos det gæstfrie grevepar.

29. juni, kort efter ankomsten, beretter Wilster om „Farten fra Vesterports Vagt til mit Værelse paa Gisselfeldt, eller rettere fra Ulykkens Huler og Elendighedens Boliger (Ludvig havde Vagt, da jeg tog fra Byen) til et sandt Paradiis“. Wilster hentyder her til en af den tyske kolportageromanforfatter C. H. Spiess' mange romaner „Mine Rejser gennem Ulykkens Huler og Elendighedens Boliger“ (oversat 1802–03). Lide senere i brevet hedder det:

„Jeg behøver vel ikke at fortælle Dig, hvor behageligt Liv jeg fører; naar mine Kaldspligter ere endte, læser jeg Oehlschlæger, spadserer omkring, spiser Jordbær, spiller Billard og ryger Tobak, saa det er en Lyst, og at jeg ikke glemmer Mad og Drikke, kan Du let begribe, da Du veed, jeg er en Nordboe. Her falder mig en Ting ind, som ret skildrer Nordboens Character, især Bondens; jeg har nemlig seet den Vise, som Bønderne synge, naar de ride Sommer i Bye, hvoraf et Vers lyder saaledes:

Giv os velsignet Boghvedgrød
Gjør Kaalen feed og Dynen blød.“

I brevet fra 9. juli beklager Wilster sig over ikke at have fået brev fra kammeraterne i København, og han lader sit brev munde ud i et langt rimeri om det muntre regensliv i hovedstaden:

„Hvor jeg har været gal i Parykken! hvor jeg har været rasende og desperat, ja næsten værdig at bindes af næste Frænder, hvor jeg har forbandet Dig og mig, og alle de Andre, og Posten, Papir, Pen og Blæk, og alt det Djævelskab, som udfordres for at faae et Brev fra Ven til Ven; Jeg, som er saa flittig en Brevskriver, at jeg gjerne deels for min Travlhed, dels for min Braad, og med Guds Hjelp ogsaa for en Smule Honning, kunde kaldes en Brevbie (ad modum¹) Brevdue,

hvilken Brevbien maaskee snart vil tilklakke med en Voxkage); jeg, som under 28de forrige Maaned skrev 4 Breve i een Kjøre, – jeg – credite poster²)! faaer først den 3die Postdag eet Brev, og nu fordrer Du paa Øieblikket Svar, og ovenikjøbet paa Vers. Du, som reent har glemt Afhandlingen No 2 om dolus in contractibus³), Du, som ikke ret veed, hvad et Brev aus der Ferne har at betyde – te ego⁴). Dog – Du har jo reddet mig fra Daarekisten, mig, der saae saa fortvivlet ud, at Doctoren lurede paa at trække en Vexel paa Apothekeren, og da en Reconvalescent altid har eller bør have et kjærligt Gemyt, der dog altid er forbunden med den Ukjærlighed at slaae Medicinflaskerne itu, saa vil jeg opfylde Din Begjæring efter Evne, dog mange Vers kommer der ikke ud af det, thi

Det gik som smurt i kjøbenhavnske Huse,
Men her paa Landet svigter fast min Muse,
Skjøndt jeg til hende her har mere Savn,
End i det snurrig-muntre Kjøbenhavn,
Hvor gamle Fønsser
Paa Bryllup pønser
Og sig med Nyerups Møe forlover,
Og blive til muntre Fuglede Svoger,
Der blive vist Svogre fleer end to –
Det skulde jeg næsten troe;
Ak! Kjære, det gaaer mig ret til Sjælen,
Men det er sandt, er den Gamle end kjælen,
Og er den Unge end tam som en Sidsken,
Saa faaer hun desto før den Gamle under Pidsken,
Og saa: hyp! hyp! vil Du gaae!
Og saa vi mange Løier faae.
Min Argumentering er jo vægtig,
At Gamle er og bliver prægtig,
O Kjærlighed! hvor Du er mægtig! /
O Kjærlighed! o Fryd! ak jeg maa næsten græde,
O Kjærlighed, som boer i store Kannikstræde
Din Aand henvifter blidt i Lindetræets Blade,
Hvor Broderen har nydt saa mange Timer glade,
Hvor han i brodermildt og vennsaligt Læe

Sig drømte et Genie, og saae ei, han var Fæe,
Skjøndt denne er et Dyr, og hiin har Blad og Qviste,
Ei med den første dog nu byttede den Sidste.
O Kjærlighed Du i en Bogorm snart Dig graver,
Og snart som *Bødker* Du slaauer Livets Kar i Staver.
cetera desunt.⁵⁾

Det ringer til Bords. Næste Gang mere. Har den lille Capitain faaet mit Brev; lad ham skrive mig til, og gjør selv det Samme.

Hils Alle fra Din

Wilster.

Jeg har ogsaa Anekdoter in petto.⁶⁾“

Henrik Johan Leth Fønss (1796–1887) var sekondløjtnant i livgarden og hørte til kredsen omkring Wilster-brødrene, der boede på hjørnet af Frederiksborggade og Rosenborggade. Rasmus Nyerup (1759–1829) var den gamle bibliotekar og regensprovst, hvis yngste datter efter fru Nyerups død med stor kærlighed plejede sin fader. Fuglede er dunkelt. Broderen må være August Wilster. „Den lille Capitain“ er Wilsters farbror, stabskaptajn, senere oberst Carl Frederik Wilster (1779–1852), som senere skulle blive Wilsters svigerfader.

I næste brev, 6. aug., kommer det første sæt anekdoter:

„..... Jeg har gjort en lille Tour til Slagelse, og vil Du have hvad Rahbek kalder en snovsk Beskrivelse over Ludvig, saa gaae til den lille Capitain, og lad ham udlevere mit sidste Brev, som jeg har bedet ham vise Dig. Jeg har lovet ham, at han i mit Brev til Dig skulde faae et Par gode Anekdoter at høre, der sikkert ville gaae fra Mund til Mund undtagen hos Anekdotenverstopferen⁷⁾ Jahn. Maaskee har Hindenburg fortalt Dig dem; les voilà.⁸⁾

1) En gammel Rektor, som ikke generte sig, kom engang til en meget pæn Familie, der gjerne credensede⁹⁾ for ham, formodentlig gik Husets Dreng i Skole hos ham. Det blev ham tilladt at ryge Tobak, men nu var Mutter stærkt i Vinden for sit rene Gulv; hun gav Datteren et Vink og denne satte en Spyttebakke hen til den Gamle, der dampede hende lige i Ansigtet, og sagde: gjør Sig ingen Uleilighed, lille Jomfrue, jeg spytter helst paa frie Haand. –

2) En Skidager holdt en Aften med sit Læs udenfor en Urtebod, og gik der ned for at faae en Dram. Svenden stod og pakkede nogle Eaudelavandeflasker¹⁰⁾ ind, og kom til at slaae en i Stykker. Denne Virak¹¹⁾ havde den Indflydelse paa

Skidagerens til anden Aroma vante Nerver, at han faldt i Besvimelse, og alle Kunster / for at bringe ham til sig selv igjen var forgjeves. Endelig fik man fat paa hans Collega, der lovede at curere ham. Han tog derpaa en Nævefuld Skidt af Læsset, holdt det for Næsen af den Nervesvage, der strax begyndte at snuse, og snuste saa bravt, at han inden Kl. 12 var paa Christianshavn. –

3) En meget sandfærdig og saare kortvillig Fortælling om Baron Bille Brahe. Han kom for nogen Tid siden til et lille Frokostselskab, og raabte da han kom ind af Døren: jeg sveder som et Best; hvoraf en af Gjesterne tog Anledning til at sige: De behøver jo blot at sige: De sveder.–

Du lovede mig engang en god Anekdote; men den udeblev. –

Keiper er her ude, han gjør en god Fagot; det er særdeles bravt at roc om paa Søen om Aftenen; jeg ryger og han spiller, og jeg maa virkelig ofte raabe: hier bleibe ich mein Lebenlang. –¹²⁾

Anekdotenverstopfer kaldte man i Wilster-kredsen den, der ikke opfattede pointen i en anekdote med det samme. Ferdinand Heinrich Jahn (1789–1828) var premierløjtnant, blev senere kendt som militærhistoriker. Georg Daniel Hindenburg (1792–1867), premierløjtnant i Norsk Livregiment, senere major, var også nær ven af Wilster. Frantz Jacob August Keyper (1792–1859) var fagottist i Det kgl. Kapel, senere organist ved Helliggeist kirke. Wilsters oplysning til lige med mange andre i brevene viser, at der blev spillet og sunget meget på Gisselfeld. Det samme viser den samling af musikalier, der endnu findes i Gisselfeld Klosters bibliotek. Især Henriette, lensgrevinde Danneskiold-Samsøe (1776–1843) var musikinteresseret, og solosang bl.a. med guitarledsagelse og solomusik, men også musik for flere instrumenter, er blevet dyrket ivrigt på den gamle borg. Wilster selv spiller guitar til solosang, han skriver tekster til melodier for guitar og beder ofte Abrahams om at sende den og den nye komposition.

Så kommer brevet fra 13. aug. 1818, som giver et helt genrebillede af livet på Gisselfeld på højtidsdage, og som her gengives i sin helhed. Vi hører om grevindens 42-års-fødselsdag og al festivitas i forbindelse hermed og desuden den korte meddelelse om N. F. S. Grundtvigs bryllup med jomfru Lise Blicher i den nærliggende Ulse kirke, som blev

holdt af greveparret og som Wilster vistnok er det eneste øjenvidne, der har givet skriftlig oplysning om. I mine studier over Grundtvigs tilknytning til Gisselfeld, bl.a. årbog 45, 1958, og i Grundtvig-Studier 1961, har jeg gjort omstændeligt rede for begivenheden.

„Mod den Skikkelige er jeg skikkelig; Du, den eneste af 8 Correspondentere, der igaar med Posten betalte mig sin Skyld, Dig vil jeg tilskrive, skjøndt halv træt af Gaarsdagen; det var nemlig Grevindens Geburtsdag, hvormom jeg maa tale lidt udførligt. Ved Solens Opgang affyredes Canoner. Greven har havt en sød Idee; for 24 Aar siden har han nemlig som Uforlovet skaaret hendes Navn i Barken af en stor Bøg paa hendes Geburtsdag paa Samsøe. En ung Maler (Harder, recht brav)¹³⁾ har efter Ordre malet benævnte Træe med Omegn i et pent lille Skilderie, og Lund paa Møen, der har været Grevens Lærer, har skrevet nogle af de bedste Vers, jeg i lang Tid har seet af vore Parnas-Veteraner,¹⁴⁾ i denne Anledning. Ideen er velsignet og herligt udført; et vakkert Æmne for Kotzebue¹⁵⁾ til en lille Comoedie. Om Middagen god Mad og svær Drik, dertil 2 Sange, den ene af min Ringhed paa Melodie: Skilt fra Dig; den anden af Gutfeld. No 1 ansees for den bedste; saa skikkelige har Folk været; den findes indrykket i et Brev til Hindenburg. No 2 bliver formodentlig indført i Rahbeks Tilskuere ligesom sidst, men sendes Dig dog til Bedømmelse og Afbenyttelse. – Om Aftenen Bal; Mine Bjørn var der, om hende siger jeg altid: die Friszchen, Knie und Waden behagten meiner Gnaden;¹⁶⁾ hun er lækker, men jeg holdt dog mere af Juliane Broager. En lille Rosenknop, Admiral Kriegers Datter efterlod ogsaa en Forglemmigei i mit Hjerte, og saaledes indtræffer det ofte, at man af en smuk Piges holde Miene faaer den Blomst, man aldrig kan faae af hendes Haand og Hjerte. – Efter Bordet er bravt lille Fyrværkerie med fortrinlige Raketter og romerske Lys; det var ude paa Marken; der var en stor Sværm af Msker, og Alle billigede mine Ord, at kalde Marken Nørrefælle. Jeg maa ikke glemme, at vi ogsaa om Aftenen havde 2 Sange,

den ene af Bruun; maadelig; Den gamle Griis rimer kun godt paa Pik og Patter; forresten miserabel. Den anden var af den samme Gutfeld, som havde skrevet Middagsvisen. Naar det danske Parnas spiller Fallit, hvilket udentvivel skeer, naar Øhlenschl. trækker sine Penge ud af Banken, og det da kommer til Concurr, har jeg næsten det frække Haab, at blive prioriteret før Gutfeld og Bruun som ærbar Digter. / Igaar havde Grundtvig Bryllup herude; jeg var i Kirken og hørte Vielsen, han var salig. Han skrev et Par Linier til Grevinden, hvori han, synderligt nok, havde samme Idee, som jeg i min Sang, nemlig at den, som saaer godt, høster godt, saa at Greven sagde til mig: Præsten Glahn maa formodentlig have viist ham Deres Sang, og han med Flid brugt samme Idee. Idag har hele Selskabet været henne at gratulere ham. –

Troe ikke, at jeg skulde være saadan en Griis, at jeg ikke har læst Øhlenschl. Reise; den har moret mig særdeles. Scenen med Barberen, Præstens Tale om de 8 Flasker Viin, Affairen med Grevinde Armim og flere Munterheder ere nydeligt fortalte. Bemærkningerne om hans egne Værker ere kritisk interessante, og alle de Steder, hvor han omtaler sine Børn, især Digtet til d. 28. Julii og Slutningen af Bogen, ere ukunstlet rørende. Men det gaaer her næsten som overalt, det nytter ikke, at man præker den evangeliske Troe, at Øhlenschl. er Danmarks største Digter; man kan sjelden finde nogen sympathieserende Sjæl, og jeg maa ofte tænke paa Christi Ord: Kaster ikke Helligdommen for Hunde og Perler for Sviin. En Følge af den blandt de Ældre herskende forunderlige Troe, at Poesien fra Rahbeks og Baggens Tider staaer over den nyere, er det f.Ex. ogsaa, at Mangen En finder Gutfelds Viser hjerteligere end mine, skjøndt jeg har skrevet dem med ungdommelig hjertelig Varme, og som en Følge deraf heller indført originale og maaskee poetiske Billeder, og ikke kogt Suppe paa den gamle Pølsepind, der er sammenæltet af Kjermindeblade. Men, som sagt, de Fleste holde meer af Boghvedegrød end af Bouillon, og ofte,

naar jeg væmmes over mange af mine Landsmænds Smag, maa jeg tænke paa et Vers af den Vise, som Bønderne synger, naar de ride Sommer i Bye, og som lyder saaledes:

Giv os velsignet Boghvedgrød,
Gjør Sengen varm og Dynen blød.

Angaaende Dine Licentiat-Nykker mere næste Gang. Ogsaa et Par Anekdoter. Die Flasche.¹⁷⁾ Hils og skriv snart til Din

Wilster.“

Et par ting, nævnt i brevet, må der gives kort oplysning om. Den unge maler Johannes(Hans) Georg Smith Harder (1792–1873) skulle kort efter, i 1822, blive tegnelærer ved Sorø Akademi og en nær kollega og ven af Wilster. Digterpræsten Christen Andersen Lund (1763–1833) i Keldby på Møn, havde været grev Danneskiolds elskede lærer i barneårene. Provst Frederik Carl Gutfeld (1761–1823) Holmens oratorisk begavede sognepræst og greveparrets nære ven. Hans sang til middagen er som lovet i brevet indlagt her, men frister ikke til gengivelse, svulstig og tom som den er. Wilsters egen sang ville man hellere have set, men endnu er det ikke lykkedes at finde den. Morsomt nok skulle den lille Juliane Broager (1799–1842), som har sat Wilsters hjerte i brand, mødes med ham igen, men da som direktorfrue ved akademiet, idet hendes mand, pastor og dr. theol. Georg Holger Waage (1793–1842) i 1837 blev udnævnt til direktor for Sorø Akademi og Skole. Bruun må formodentlig være den dengang meget kendte og omstridte, ofte frivole, litterat og skuespiloversætter Niels Thoroup Bruun (1778–1823). Oehlenschlägers „En Reise fortalt i Breve til mit Hjem“ 1–2 udkom 1817–18.

8 dage efter dette brev, 20. aug., klager Wilster igen over manglende tilgang af breve. I samme brev er der en poetisk udladning, som vi må lægge mærke til. Her træffer vi nemlig Wilsters første forsøg på at skrive et digt i hexametre, denne græske versform, som han en lille

snest år efter behandler med sand virtuositet i sine mageløse oversættelser af Iliaden og Odysseen, vor vesterlandske litteratus to store portaler. Disse digteriske oversættelser, gendigtninger ville vel egentlig være deres rette betegnelse, er det, der har bevaret Wilsters navn i vor litteratur, selv om hans egne digte nok kunne berettigede ham til en lidt mere påagtet plads i dansk poesis historie. I brev-digtet her beretter han om vennen, den lidt ældre nyordnede kateket og førstelærer ved Borgerskolen i Stege, senere sognepræst i Himmelev ved Roskilde, Andreas Frederik Winding (1785–1868) og hans frierfærd til Løgstør til den dejlige jomfru Marie Annette Raaschou (1797–1865). Morsomt nok begynder Wilster med at anrøbe elskovsgudinden, en parallel til Iliaden-oversættelsens pragtfulde „Vreden, Gudinde, besyng, som greb Peleiden Achilleus“ og forsøget er mesterligt i sin form og sit vittige anlæg:

„Musa Erato! o Du, hvis Fryd er de Elskendes Sukke,
Ynglingens brændende Kys og Pigens de salige Smile,
Kom og begeistre Din Sangers svagthenbævende Toner,
Som fra Harpen den duse mod Himmelen lifligen klinge,
Høit vil han synge, værdigt sit Æmne, som Skjalden sig sømmer
I en Blanding af Bas, Diskant og Tenoren den søde
Om den kjelne af Elskovs Gud bedaarede Jyde,
Om Anders Vinding, der catechiserer på *Moen*, og æder
Noder, som Bonden sin Grød, og Tiden min luslidte Kjole.
Smaa Amoriner paa Skibet det Salthavpløiende styred
Spillemanden for bugnende Seil til Jyllands de skjønne,
Qvægbetrampede Sletter, dem Jyden skuer saa gjerne.
Sommerfeldt¹⁸⁾, Geographiens gamle Magister os melder
Kortelig kun om Løgstør, en Ladeplads maadelig, lille.
Didhen styred vor Helt alt gjennem Kattegats Bølger,
Ahned ikke den Sving, som Amor saa ofte bereder,
Thi hvor et Skib saa maadeligt lader, laded hans Hjerte
Elskovs fortærende Glød i proportionerte Portioner.
Helten, der før med koldt og kuldevækkende Væsen
Stirred paa Pigernes Huld, som hans Sanger stirrer paa Noder,
Som en næbbende Due nu hviler paa Kjærligheds Rede.

Ei de gloende Øine gloe paa de kulsorte Noder,
Men de glødende Blikke nu gløde paa glødende Kinder,
Og med de Fingre, som før velovede svæved i Takten
Snart paa Klaverets de hvide og snart paa de sorte Tangenter,
Klapper han Nette paa Kind, og raaber: o det er deiligt!
Ei en herlig og menneskeadlende Daad maa jeg glemme
(Troe mig Du lattermildt spottende Nutid, du smilende Fremtid)
Pigen ei skjenker ham Sølv, ei glimrende blanke Dukater,
Gjemte ei Kroner i huuslige Sparebøsse til Udstyr,
Har ei Uldent og Linned, og knap et tarveligt Boskab,
O men Sødskende syv, og en gammel trængende Moder.
Derfor lykønske vi front vor Helt og hans elskede Pige,
Ønske vor Musikus ret mangfoldige *Compositioner*,
Taktstokken styre han bravt trods Livets Krydsr og Beer! –

Hvad synes Dig derom? Nu er Touren til Dig at tale; Jeg har ikke Tid til mere Snak, thi Hexametrene have stjålet den Smule, jeg idag havde tilovers; det er ikke saa let at gaae paa 6 Been, som jeg havde troet, især naar det er første Gang, man prøberer paa dette Vovestykke, og derfor er det intet Under, om jeg har haltet lidt. Hils godt Folk, gaae til mine Debitorer, tael til dem med Fynd og Klem, og beed dem skrive. Sikkerlig har jeg fortjent et godt og langt Brev fra Dig; lad mig nu ikke blive ubønhørt næste Postdag, ellers er det ude med
Din Wilster.“

Måske har Wilster allerede her fattet planen til sin senere fordanskning af de homeriske digte, ihvert fald må han være tilskyndet til brugen af hexametret af Poul Martin Møllers kort forinden (1816) udgivne „Forsøg til en metrisk Oversættelse af Odysseus Eventyr i Kyklopens Hule“ (Skoleprogram fra Borgerdydskolen i København). Den hyppige anvendelse af præsens participium viser også dette.

Brevet af 27. aug. indledes med en „Sang for Guitarre“, både tekst og noder, teksten af Wilster, musikken af Frederik Carl Lemming (1782–1846), kgl. kammermusikus og virtuos på guitar, som lige havde været på besøg på Gisselsfeld, og hvis melodi (uden tekst) Wilster i brevet 6. aug. havde afskrevet til Abrahams. Melodien er i tidens stil, og teksten bør gengives her, da den ikke findes andre steder. Wilster kommenterer den selv:

„Kjærlighed Du som Alverden opliver,
Evige Gnist af den himmelske Aand,
Du som os ene Lyksalighed giver,
Fængsler vort Hjerte med tryllende Baand,
Dig høit jeg besynger til Tak for den Møe,
For hvem jeg vil leve, for hvem jeg vil døe.

2

Ei kan det følende Hjerte forglemme
Selv midt i Saligheds sværmende Ruus
Venskab! Din blide, din liflige Stemme
Engel i Kjærligheds himmelske Huus
Dig høit jeg besynger til Tak for hver Ven,
Som deler min Fryd og forherliger den.

3

O men ved Venskabs og Kjærligheds Hytte,
Hvor jeg på Jorden er Himmelen nær
Viinrankens Grene til Skygge sig knytte
Qvæge min Læbe med kjølede Bær.
Derfor jeg besynger o Drue din Saft
Du skjenker i Sorg og i Glæde mig Kraft.

4

Hvo er som jeg da saa glad og fornøiet,
Nævn mig en bedre en sandere Lyst,
Engle bortvifte hver Taare af Øiet
Lokke hver takkende Sang af mit Bryst
Og elsker jeg Druen, min Ven og min Møe,
O saa kan jeg roligt og elskende døe. –

Her har Du min Sang, der snarere er skrevet paa Opfordring end af nogen Trang, og som just ikke hører til mine Favorit-Arbejder, naar jeg undtager det 2det Vers, for hvilket jeg har en Slags Prædilektion,¹⁷⁾ da jeg føler dets Sandhed og har skreven det af Hjertets Fylde, hvorimod de andre Vers ere almindeligt Phantasiespil, der egentlig ikke finder nogen Resonans i mit Indre. Underligt er det at skrive om Kjærlighed, naar man kun har været øieblikkelig forliebt

snart i en snart i en anden Glut og knap øinet Siofnas,²⁰⁾ end sig Freyas Himmel; og dog er det min Yndlings Materie. Men endnu snurrigere eller rettere interessantere maa det være, naar man engang virkelig lander i Livets Folkvanger,²¹⁾ med de virkelige Følelser at sammenligne, hvad man har tænkt eller skrevet om det Ubekjendte, det Ahnede.“

Lidt senere i brevet hører vi om en poetisk plan, der bliver udført i løbet af efteråret og vinteren:

„For at blive ved Kunstcapitlet, saa viid, at jeg har i Sinde at bruge den Idee, som jeg har fortalt Dig, Greven havde med Samsøe-Træet, til en Fortælling, hvori jeg blandt andet vil lade en fremmed Maler paa en eller anden Maade komme til en lille dansk Øe, og ved sine Malerier ligesom ved skønne Hieroglypher gjøre sig forstaaelig og elsket af Beboerne, da han jo ikke kan tale deres Tungemaal. Ligeledes har jeg i Sinde, at lade ham male en afdød lille Pige, som han aldrig har seet, aldeles lignende, i det hans Phantasie laaner Ansigtstrækkene af Forældrene, og hendes fromme Mine af den Sorg, de Gamle føle ved hendes Tab. Nogle Vers til at udtrykke denne Idee har jeg alt skrevet, og hvis disse her fremsatte Tanker finde Dit Bifald, skal jeg gjerne efterhaanden i mine Breve levere Dig didhenhørende Smaating, der kunne læses udenfor Sammenhængen. – Med Fablen er jeg ikke fuldkommen i det Rene, men det vil vel give sig i Enden, og det har ikke afskrækket mig fra at begynde paa Fortællingen. Lad mig nu høre Din Mening desangaaende. – Jeg har nok glemt at fortælle Dig, at jeg har indrykket et Skudblad i Nanine, der handler om Prindsesse Florindes Endeligt, og som snarere har smykket, end vanziret mit stakkels lille Barn. Indholdet af dette Blad, der som sædvanligt er halv versificeret, staaer til Tjeneste, hvis saa forlanges. – Du synes sikkert at jeg er altfor slem til at paanøde Dig Læsningen af mine Smørerier, mens deels er min Meddelelsesdrift stor, deels er det jo meget tilladeligt at konsulere sine Venner. –“

I den første af de nævnte planer bliver det til fortællingen „Bøgetræt“, en romantisk-naiv novelle, skrevet i et smukt og følsomt sprog med indskudte digte, der jævnt og naturligt tolker sorg og glæde. Men her må vi ty til Wilsters første samling „Digtinger“ (1827), hvori fortællingen står side 123–80, for i brevene findes intet gengivet uden planen og så en kort meddelelse i et af de sidste breve fra Gisselfeld, 8. april 1819, hvor Wilster melder fortællingen færdig. „Enkelte Scener af Sujettet har jeg for længe siden meddelt Dig“, skriver han, hvilket kunne tyde på, at nogle breve er bortkommet. Wilster kalder „Bøgetræt“ en idyllisk fortælling, og egentlig er den en skildring af det smukke familieliv på Gisselfeld, som var kendt i samtiden, og som nu Wilster selv oplevede. Handlingen foregår på grev Danneskiolds ø, Samsø, den er højst fantastisk og usandsynlig. Hovedpersonen, den unge italienske maler, der en morgen bliver fundet på strandbredden med et maleri i hånden(!) og bliver optaget i bonden Johannes og hans hustru Maries familie og efter mange genvordigheder, forårsaget af Maries far, en grum sørøver på Kyholm, bliver gift med datteren Magdalene og får gård og børn, er selvfølgelig Wilster selv i et drømmesyn. Han var selv blevet optaget i det Danneskioldske hus, havde hørt greven fortælle om „Samsøbøgen“, om sin huslige lykke, men også om den store sorg, da greveparret mistede en lille datter, komtesse Sophie, og ligesom den fremmede maler, Bernhard, i fortællingen maler sit billede af den lille pige, han aldrig har set, i sin elskedes, hendes søsters, og i hendes forældres lignelse, således skildrer Wilster i smukke strofer greveparrets afdøde datter. Ind imellem er der også fine digte om bøgen, den danske bøg, som Wilster havde lært at kende i den sjællandske natur.

Interessant nok dukker bøgetræ-motivet op igen i forbindelse med andre digtere med tilknytning til Gisselfeld, først og fremmest i slutningen af Grundtvigs store mindedigt om Grev Danneskiold „Gissel-

Feld eller Grev Danneskiolds Efter-Mæle paa Rim“ fra 1824. Også 4 år tidligere, ved bryllupsfesten 18. sept. 1820 på Gissfeld i anledning af den unge komtesse Louise Sophies, greveparrets ældste datters, formæling med hertug Christian August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg havde en anden digter, B. S. Ingemann, skrevet en, ikke videre vellykket synes jeg, sang til lejligheden, også med „Samsø-bøgen“ som motiv.

Komtesse Louise Sophie er selvfølgelig datteren Magdalenc i Wilsters fortælling, og at den unge huslærer har haft en faible for komtesse er uden for al tvivl.

Mens vi i brevene her kun hører om Wilsters plan med „Bøgetræet“ og ikke får noget af den gengivet – fortællingen har været for lang at ekspedere i breve – kan vi til gengæld for første gang bringe et længere brudstykke af den novelle af naturromantisk art, en blanding af prosa og vers, som Wilster omtaler som sin anden plan i brevet foroven. Det sender han i brev af 10. sept.:

„Læs indtil videre følgende Skudblad af Nanine:

Paa sin Vandring (nemlig hvor han skal opsøge Nanine) kom Rollo uden selv at vide det til en Egn, som han kjendte nøie, thi det var der han havde levet med Florinde. Blandede Følelser bemestrede sig hans Sjæl, thi ligesom den Fare, hvori han svævede ved at betræde dette Sted, havde noget behageligt Pirrende, saaledes opfyldte Mindet om hine Dage ham med ukjere og ublide Følelser. Tillidsfuld og rolig vankede han om i Skoven, hvor hvert et Træ syntes at fortælle ham gamle Hændelser, og leirede sig trøstig i den svale Skygge. Som en Drøm laae den svundne Tid for hans Øine, og hver Plet mindede ham levende om Virkeligheden; hist havde han første Gang lært den Følelse at kjende, som uvilkaarlig henriver den uskyldige Yngling ved Synet af en indtagende Qvinde, uden at man dog kan kalde den Kjærlighed, her havde han munter og glad sværmet om i Skoven, hist havde hans ædle Dyd styrtet ham i Dødens Fare, her havde Ung-

dommens Glæder med tryllende Livlighed tilsmilet ham. Dog Tanken om Nanine dulmede hver Erindringens vemodfulde Smerte, hun talte til ham i Bladenes Susen og Vovernes Rislen, og Fuglenes Sang var som hendes Stemme. Uvilkaarlig tog han en Kniv frem, og / skar hendes Navn i Barken af et Træe, hvorunder han hvilte. I det samme foer et dybt og smerteligt Suk gennem Skoven; nu først mærkede han, at det var her, han havde reddet sin Fyrstindes Liv, og halv ubevidst stammede han: Florinde! – Og maa vel Sukket og Taarepilens Graad omtrent have havt følgende Mening:

1

Taarepilen staaer og græder
Paa de ensomt mørke Steder,
Er et Øieblik ei glad,
Ryster Graad af vaade Blade,
Medens Mskene glade
Sværme om i Land og Stad.

2

Grumme! Du det maa fornemme,
Hvad mit Bryst kan aldrig glemme,
Hvi jeg staaer saa ene her.
Fordum var jeg en Fyrstinde,
Har Du ganske glemt Florinde?
Er jeg ei din Medynk værd?

3

Med mit Hjertes hele Varme
Har jeg elsket Dig, jeg Arme,
Med en meer end himmelsk Lyst,
Offred villig Dig en Throne,
Ja, selv Dydens Himmelkrone
For at leve ved Dit Bryst.

4

Men Du spotted al min Klage
Lod mig med min Sorg tilbage,
Bød min ømme Smerte Trods.
Kold jeg stod og stiv og ene;
Kjærlighed! kan Du forstene,
Hvad kan da opleve os?

5

Har jeg voldt Dig Nød og Jammer,
O saa var det Elskovs Flammer,
Som har gjort mig tigervild;
Ak! naar Hjertet Alting mister,
Naar med Tordenbrag det brister,
Rammer Lynets Straffeild.

6

Men jeg maatte grusomt bøde,
Jeg, som vilde see Dig bløde
Som et Offer for min Harm.
O, men Fromheds Engel smelted
Hjertets Iis og Stenen vælted
Fra den qvalomspændte Barm.

7

Tabt var Herrens rene Billed,
Had mig, som i Synd var hildet,
Ynk mig for den Qval jeg leed.
Haab om Naade har hver Synder,
Som med Troe sin Bod begynder,
Ender den med Kjærlighed.

8

Her, hvor Du mig frelste Livet
Gynged jeg imellem Sivet
Ofte paa min elskte Baad,
Her en Aftenstund saa silde,
Medens Himlens Stjerner milde
Speilte sig i Øiets Graad.

9

Taaren randt, snart flød den sidste,
Fleer jeg havde ei at miste,
Thi min Taare det var Blod.
Og hvor Jordens største Smerte
Knuste Qvindens ømme Hjerte
Nu en Taarepiil der stod.

10

Lænket staaer jeg nu til Roden,
Kan ei længer flytte Foden
Er ei Vandringsmanden kjær,
Har til ham kun sparsom Skygge,
Kan ham ei med Blomster smykke,
Har ei søde Purpurbær.

11

Grumme! hvor kan Du det nænne,
Reent fra mig Din Hu at vende,
Hvor kan Du formaste Dig,
Her at skjære et Nanine
I min Bark med rolig Mine,
Vil Du atter dræbe mig?

12

Ei din Harme kan vedblive
Hjertet byder at tilgive,
Hvert mit Suk er et Tilgiv!
Du, som røved mig mit Hjerte,
Kan Du røve mig min Smerte?
Fører et saa usselt Liv.

13

Kun naar Du Din Lykke finder,
Sagtelig min Kummer svinder,
O Din Fryd er al min Lyst.
Et Levvel jeg maa Dig sige:
Søg og find din elskte Pige,
Himlen nyd ved hendes Bryst.

Flæt en Krands af mine Blade
Og den trøstede Dryade²²)
Synge skal med Vemodssmil
Høit Din Brudesang – med Glæde,
Men tilgiv at jeg maa græde –
Jeg er jo en Taarepil. –

Da blev han saa underligt tilmode, Angerstaarer brændte paa hans Kinder og med rørt Hjerte kastede han sig paa Knæe, bodfærdig over at have miskjendt den blide, men svage Skabning. Nu saae han, hvorledes Lidenskabernes Ild havde fortæret hendes Hjertes fredelige Olie; hendes brusende Blod havde vendt hendes Sind fra Himlen, men hendes Hjerte var ikke sort, skjøndt vilde Begjærligheders Taage formørkede det; Uveiret maatte jo udrase, førend Himlen atter kunde smile reen og blaa, og dette kunde jo kun skee, naar Sandsedunsterne opløste sig i qvægende Regndraaber, og tunge og brændende strømmede fra det syndefulde Øie ned i den bodfærdige Barm. – Som luttret ved Fromhed stod den angerfulde Synderinde for ham, aldrig havde hans Hjerte kjendt Had; hvad Under da, at det maaskee var meer end Medynk, han følte for hende? – Da skar han ogsaa Florindes Navn i Barken, og omslyngede begge de kjære Navne med en Kjærmindekrands; af sit Hjertes hele Fylde klyngede / han sig tæt op til den smekkre Stamme, og raabte: Fred og Tilgivelse! og Taarepilen rystede den klare Dug af sine Blade, og udaandede i det sidste Suk: Fred og Tilgivelse! – Da vare alle dens Blade visnede, og Dryaden havde vundet den evige Fred.

Siig mig, hvad Du synes derom; Damerne her ansee det for uforvarligt af mig, at tage Lasten i Forsvar; jeg citerer blot Christi Ord til Røveren paa Korset: idag skal Du være med mig i Paradiis. Endnu løierligere er det, at man anseer Natur-Lignelsen om Regnen for plat og gemeen; jeg kan ikke faae det i mit Hoved, maaskee fordi jeg

synes ganske godt om det Hele, og af Enkelthederne næsten bedst om det her Citerede.“

Vi må give Wilster ret. Dette lille stykke romantik giver både ved sit emnevalg og sin udførelse udtryk for ægte poetisk følelse. Såvel prosastykket som især det lange digt om tårepilen vidner om digterens evne til med jævne ord at skildre Florindes, skovnyμφens tragiske kærlighedsforlis, der dog ender med fred og forsoning. Det er den wilsterske simpelhed, som Vilh. Andersen omtaler i sin litteraturhistorie. Også her går motivet med at skære den elskedes, her endda også rivalindens, navn i barken igen, og sceneriet er så åbenbart Gisselfelds vidunderlige skov- og søidyl. Nanine selv oplever vi ikke direkte, men i „Digtninger“ 1827 står et lille digt „Nanines Sang“, omtalt i brevet 3. september som „Nanines Sang fra Vuggen“, som må være skrevet før Gisselfeld-opholdet, og som lader ane den konflikt mellem dyd og last, som Wilster vil bygge sin fortælling på. Men ud over disse 2 brudstykker kendes intet til Nanine-digtningen.

Nu kommer et „snowsk“ Wilster-brev med udfald mod broderen Ludvig og stedfaderen samt en del uartige anekdoter, som den ærbare læser kan springe over:

Gisselfeldt, d. 17de Septbr.

„Naa! endelig fik jeg dog et ordentligt og moersomt Brev pillet ud af Dig; især har Schjerns Commentar over Olsen moeret mig. Men Dine Efterretninger om Ludvig ere særdeles ufuldstændige; Hindenburg har fortalt mig at Ludvig skal boe hos Corporal Møller, og, hvad der endnu er latterligere, at denne Menschenschreck har med sin Kjæreste (Gud frie os fra saadan Kjærlighed) gjort Visit hos Cancellieraaden, og saaledes vundet Allerhøistsammes Bifald, at han med sin Inclination er inviteret ud til Slagelse i Julen. Har Du hørt Mage til Galskab; men jeg skal med det første underrette min kjære Papa om hans Bestialitet, og fortælle ham, at han neppe kan vente mig i Slagelse, før jeg veed, at man er sikker for saadant fordømt

Compagnie, der kan gjøre en heel Bye berygtet. Det kunde blive en net Scene, naar von Thyboe og den Spidse kom i Haarene sammen hos Cancellieraaden. Forleden læste jeg i Slagelse-Aviis Klager over at Brændeviinet blev dyrt; jeg kan tænke, man har spurgt, at Hugo Rødkjæft kom til Julegilde; luur saadanne Folk, de har deres Spioner allevegne, ligesom Hollænderne. Det gjør mig rigtig ondt for min Moder, at hun skal huse saadanne Personer; jeg vil vaere hende, at hun ikke skal blive anseet efter 1–24–16. Sikkert er Cancellieraaden selv meget tilfreds over, at have faaet Ludvig i saa godt et Huus, og hvad større Fryd kan der tænkes for en Fader, end at see sin Søn vel artet. Veed Du, at en af Ludvigs Spillecreditorer, der altid meest var befugtet af Creditorsveed om Næsen, Lieutn. Bang er død; og man maa tilstaae, at L. har Lykken med sig, thi det er ingen Spøg, at blive befriet fra en Rykker, hvis blotte Syn som en Creditor-Lynild slog ned i Ludvigs Debitor-Mercurialblod,²³⁾ og electriserede hans hele Person med samtlige Appertinentier,²⁴⁾ ligefra det sidste resterende Markstykke til den mindste Fladluus, der selv blev forsøkket ved sin Herres Rystelse, ansaae sig selv for en Debitor, og gav sig til at bide, saa L. raabte au, og smuttede om i en anden Gade. – Det er egentlig Synd at gjøre Nar af den arme Djævel, men Sympathie med alle Debitorer i Almindelighed har bragt mig til at male mit grellen Farben,²⁵⁾ og det er rigtig en tvungen Latter, naar jeg leer af Ludvig, thi det gjør mig usigeligen ondt, at et godt Hoved skal forgaae som Ukrud ved sin egen Dumhed. Men af Cancellieraaden leer jeg af Hjerter, thi af en Mand af en sat Alder, gjennemrøget i sin Ungdom af Cantorstøv (en dansk juridisk Talemaade istedetfor Comptoirstøv; om danske Jurister kan man kun tale i det dansk juridiske Tunge-maal) og nu Bosiddendes i et godt / Kjøbstadhuus, og fastklinet med Dovenfedt til et mageligt Embede, af en Saadan, siger jeg, kan man dog fordre en lille Smule Besindighed, men naar han teer sig eenfoldeligen, da maa Latteren for en Dag, da er Satire paa sit rette Sted,

da kan man enten i gammel Stiil skrive: castigat ridendo mores,²⁶⁾ eller i nye: ei blot til Lyst. Jeg skulde dog ikke formode, at han i Abdera^{26a)} vilde have Hugo som Hofnar, dertil er han for meget Anekdotenverstopfer. –

Jeg har i dette Øieblik læst Baggesens første Brev, men desværre ikke sidste Galskab; ofte har jeg før leet af hans Kritiker, men denne er virkelig ynkelig; en Mand, som kalder Hroars Saga noget Skidt, og opholder sig over Trykfeil, oversætter Skolefuxe-Latin paa Dansk for Øhlenschläger, og kalder sig hans Fader og sit eget Brev faderligt og hjerteligt, maa bestemt have en Skrue løs. Det eneste næsten, som morede mig deri var nogle Ørefigen til Profit; er det sandt, at denne Musagetes²⁷⁾ har siddet 20 Dage paa Vand og Brød? er han endnu i Byen? profter han endnu?

I Guldbergs store Stad ere Sidehug til Piberne.

Nu nogle Anekdoter:

1) En skinhellig Dame spurgte engang en gammel Biskop, om det var hende tilladt at sminke sig. Ja gjerne, svarede denne, men lad det beroe ved den ene Kind. –

2) En Bonde kom engang til en impotent Præst, og bad ham laane sig en Tyr. Præsten laante ham den, men sagde: Du kan neppe bruge den, thi den duer næsten ikke meer. Da Bonden kom og afleverte den, sagde Præsten: Du kunne nok ikke bruge. – Ja, svarede Bonden, det holdt rigtignok haardt, men saa slog jeg den paa Nosserne, og det hjalp. – Siig det for Guds Skyld ikke til min Kone, bad Præsten i en ynkelig Tone. –

3) Samme Præst er meget huuslig. Engang skulle han have sin Tyr til at springe paa en Koe; men Tyren lignede Præsten noget, hvorpaa denne, forbittret over Kraftmangelen, hævdede sin Pidsk og sagde: vil Du – eller skal jeg – –

4) Etatsraad Ørsted brugte ingen Underbuxer. Hans salig Kone syntes at det var malproport, og syede ham et Par. Da han nu skulde

paa Naturens Vegne, og med sin sædvanlige Distraction speculerede paa juridiske Materier, formodentlig paa at gjøre reent paa det danske Jurabjerg(saaledes kan jeg vel kalde Fogtmann, Schou/Hurtigkarl, Nørregaard og den øvrige ακδος πολλων καμγλων²⁸⁾) begav det sig, at han glemte sine Underbuxer og fik dem ilde tilrakkede. Ganske phlegmatisk gik han op til Konen, viste hende corpus delicti^{28a)} og sagde: See det kommer der ud af Reenlighed. –

Meer en angen Gang. Hvad er det for en Historie med Sundts Vandgang? – Hils Godtfolk i Byen, og skriv med næste Post til

Din Christian –“

Den i begyndelsen af brevet nævnte Olsen må være notarius publicus, teaterdirektøren Hans Gottsche Olsen (1760–1829) og Schjern kan være adjunkt ved Metropolitanskolen, senere overfinansbogholder Niels Frederik Bernhard Schiern (1789– 1853), men nærmere vides ikke. Bemærkningen om spionerne stammer fra Holberg: Jacob von Thyeboe og lyder: „Skam faae Hollænderen, Hand haver sine Spioner ude allevegne“. 1–24–16 refererer til Danske Lovs 1. bog, 24. capitel: 16, om straf for at huse en fredløs. Jens Baggesen: Breve til Adam Oehlenschläger. (I Anledning af En Reise af en Dito.), et af Baggeseens mange stridsskrifter i den litterære fejde mellem ham og Oehlenschläger, var netop udkommet først i september 1818. Den unge, berømte teaterkritiker Henrik Christian Gottlieb Proft (1795–1827) blev i september 1818 idømt fængsel for nogle bogtyverier. Forfatteren Frederik Høegh-Guldberg (1771–1852), kendt bl.a. som den unge H. C. Andersens velvillige hjælper efter ankomsten til København 1819, havde lige udsendt sin digtsamling: Den store Stad. Sundt må være den stokmilitære chef for 1. livregiment *Christian* Ulrich Sundt (1766–1849), en af hovedstadens originaler, om hvem der gik utallige historier.

Men der er også damer ibandt, som man gerne ville have lidt at vide om. Abrahams har skrevet om en, der mener at have set Wilster

i teatret, og Wilster må selvfølgelig vide besked. Tænk at der går en lille dame i København og tænker på ham. Han bliver stakåndet af nysgerrighed og hans brev det samme (24. sept.):

„– Men at en Dame skulde have seet mig, das will mir nicht recht in den Kopf hinein;²⁹⁾ Der Einfall ist einzig, göttlich, jeg kunde kysse hende derfor – ja det kunde jeg vel, kan jeg tænke, alligevel; nei jeg kunde skrive Vers til hende, ja hvad vil det forslaae, jeg kunde paa Apostlernes Heste spadsere ind til Byen for at takke hende for denne Vision, ja jeg kunde, om der var Tone skabt i mit Bryst, synge atter og atter Matthessons Lied aus der Ferne, og vel tusinde Gange
es ist mein Geist, der um dich schwebt.³⁰⁾

Dog Du maa have Sort paa Hvidt for, at jeg ikke har været i Byen. I Tanken er jeg der daglig, og gjør mange Visiter, men det er ogsaa det Hele. Siig mig nu, hvem denne Dame er?“

Johann Mattheson (1681–1764) er den berømte tyske komponist og musikteoretiker.

Abrahams vil også vide noget om en donna (brev 1. okt.):

„Maa jeg ikke pørge Herren, hvad det er for Anmodninger og Spørgsmaal i Hans næstsidste Brev, jeg har ladt ubesvarede. Jeg kan ikke finde andet, end at Du bad mig fortælle Noget om Frøken Schlichter; om hende veed jeg ikke andet, end at hun har en ret god Stemme, fik ifjor en nye Kaabe, har en ganske god Taille, uden Tvivl af 27 Aars gammelt parisk Marmor,³¹⁾ men ikke formet af Thorvaldsen; at hun er lidt affectert, kan man strax see. Mon Du ikke skulde havt i Sinde at spørge om noget, og siden glemte det? thi jeg veed ellers ikke at forklare Aarsagen til Dine Bebreidelser. –“

Abrahams vil tilsyneladende ikke ryste ud med navnet på den ubekendte Wilster-tilbedte, og brevet slår over i rim:

„Men hvem er dog den Dame, som mod Norden og Østen grændser til Styghed, og mod Syden og Vesten til Elskværdighed? jeg gjetter og gjetter, men quo magis rem considero, eo mihi fit obscurior.³²⁾

I fiorten lange Dage
Jeg som Oedipus staaer,
Der er kun lidt tilbage,
Hjelp, at min Skat jeg faaer.
O hjælp mig, o jeg er saa mat /
Af denne lange Gjetten,
Ulykkelig og desperat,
Som havde jeg hver Skilling sat
I Lotterie paa Nummer tretten.
Jeg gjetter Dag, jeg gjetter Nat,
Jeg teer mig som en Abekat,
Men kan dog ei slaae Skjebnen plat,
Kan ei paa Gaadens Navn faae fat,
Jeg tænker snart på dit og dat,
Men faaer det samme Resultat,
Jeg før har faaet, nemlig at
Jeg som en fløset dum Krabat
Den Lykke just fortjente ikke,
At blive seet af Dameblikke
I en saa skrækkelig Distance,
At jeg ei andet kan end smile,
Naar jeg tænker paa de mange Mile.
Min Pen knap holde kan Ballance
(Den følger Hjertets Contenance)
Naar jeg min gode Stjerne signer
For Damen, som Her Lynceus ligner,
Der gjennem Jordan kunde kige,
Er hun Madam, hvad eller Pige?
Det har Du dog vel Lov at sige.
At hun er kjøn, Du har benægtet,
At hun med Guder er beslægtet,
Det har jeg strax af Synet sluttet.
O var et saadant Syn mig givet,
Saa var der dog Plaseer i Livet,
Men Skjebnen har mod mig ei ruttet,
Skjøndt mine Øine er saa gode,
At jeg ei følge kan den Mode,
At sætte Briller paa min Næse,
Naar jeg skal skrive eller læse.
O var Enhver saa stærk i Synet,

Som hun, hvis Blik mig gennemlyned,
Saa sulted vist Professor Smith,
Hans Corpus var ei nær saa fedt.
I fiorten lange Dage
Jeg har arbeidet nu;
Hvem lindrer al min Plage?
O Kjære! det gjør Du. –“

Lynceus var en græsk hero, der havde så skarpt et syn, at han kunne se gennem jord og sten. Han blev Kastors banemand. Den i slutningen nævnte professor må være lægen og titulærprofessoren *Jeppé* Hansen Smith (1759–1821), hvis fysiske og optiske etablissement var alle københavnere bekendt.

Her omkring oktober og fremefter mærkes svare dønninger i brevene, forårsaget af den allerede nævnte, fra 1813 stadigt opblussende *Baggesen–Oehlenschläger–fejde*. Denne litterære syvårskrig, der først finder sin afslutning i 1820 ved *Baggesens* bortrejse til udlandet, når sit højdepunkt ved „Tylvtens“, de 12 ældre og yngre studenters, latinske udfordring til *Baggesen* om at forsvare sine kritiske grundsætninger og vise, at han virkelig besidder de kundskaber, som han påstår, at han har. De 12 var alle bekendte af *Wilster*. Foruden *Abrahams*, der med sin nydelige håndskrift havde renskrevet udfordringen, talte gruppen bl.a. navne som *Poul Martin Møller*, *Carsten Hauch*, *Christian Flor*, *A. G. Rudelbach*. *Wilster* var ikke som de øvrige fanatisk *Oehlenschläger*-tilhænger. Han kan også se *Baggesens* fortrin og giver også udtryk herfor i brevene. I det hele taget er *Wilsters* *Gisselfeld*-breve også af litteraturhistorisk værdi, fordi de giver en løbende kommentar til fejden i *København*, som den blev iagttaget af en medinteresseret på landet.

Brevet 7. okt. rummer en lille perle, den kendte studentervise eller grammatikvise „De første Prygl vi i Skolen fik“, som året efter, i 1819, første gang blev trykt i „Studenterviser, i dansk, islandsk, latinsk og græsk Maal. Udgivne af Semper Hilaris.“:

1

„De første Prygl vi i Skolen fik
Det var for Verbum amare,³³⁾
Lad os ei glemme vor Grammatik,
Selv Rektor bød os at tage Vare
For Feil i det lette Verbum amare,
Amare. –

2

Enhver, som nu er iblandt os her,
Ei glemmer Verbum amare,
Enhver af os har sin Pige kjær,
Bort kolde Bryst af vor varme Klynge,
Ifald Du ei kan af Hjertet synge:
Amo.

3

Med Pigen vi har den skjønne Skik
At repetere amare,
Og drukne hver Sorg i hendes Blik,
At vi i Døden kan kysse vor Pige,
At vi i Døden kan jublende sige:
Amavi.

4

Selv naar vi granske i Skrift og Bog
Ei glemmes Verbum amare
Enhver det lærte som lille Pog,
Og spørger man, hvi vi saa flittige vare,
Saa kan vi kun med Supinum svare:
Amatum.

5

Lad os da, hvordan det monne gaae,
Ei glemme Verbum amare,
Vi lærte det jo som Peblinger smaae,
Lad os da juble i hele Livet,
Ja in infinitum Infinitivet
Amare. –“

N. C. L. Abrahams (1798–1870). Fotografi. Det kgl. Bibliotek.

Semper Hilaris var en studiosus perpetuus Salomon *Sylvester* Hertz (1792–1854), som senere blev bogtrykker i Vejle. I det lille beskedne hefte har visen nr. 33, og der står: Sat i Musik af A.XX Det blev nemlig Abrahams, der efter mange opfordringer af Wilster komponerede den første melodi til den populære vise, og morsomt nok findes melodien i et lille melodi-tillæg bag i heftet sammen med melodier af Weyse m.fl. Den er vel knapt blevet kendt før den har måttet vige for H. E. Krøyers mere lystige melodi. Mens Wilsters digt med enkelte uvæsentlige rettelser er gengivet i trykket fra 1819, er det for de to sidste strofers vedkommende helt omarbejdet og forbedret i „Digtninger“ 1827, hvor det optræder under titlen: „Studentervise“.

14. okt. kommer i brevet Wilsters morsomme og elegante travesti på Baggesens „Da jeg var lille“. Wilster har arbejdet på digtet i et stykke tid og giver det her sin endelige form:

1

„Der var en Tid, da jeg ret herligt leved,
Jeg syntes mig den Største paa vor Jord,
O svar mig Du som sidst Student er blevet,
O svar mig, er en Russ ei meget stor?

2

Og Fændrik! Du som nys har Feldttegn faaet,
Hvis Port d'epée³⁴) og Kjole end er nye,
O svar mig, om det Dig, som mig er gaaet,
Hvem tør mod Folk som os det mindste knye?

3

Mig kunde Ingen skolemesterere,
Thi jeg var fri, og spilled frit en Laps,
Og ingen Rektor kunde protestere,
Mod at jeg drak mig en Studentersnaps.

4

Ja, jeg var stor, det maa man vel mig lade,
Saa stor var Ingen vist i gamle Rom,
Hast Du mich gesehen³⁵) paa Østergade,
Dengang jeg først fra Studiigaarden kom.

5

Med Hat paa Snur, heel ivrig udi Aanden
Jeg som en Vind igjennem Gaden foer,
Mens Stokken balancerede i Haanden,
Og hele Byen saae, at jeg var stor. –

6

Man nye Klæder saae mig altid bære,
Jeg af hver Kjole loe, naar den var vendt,
Thi Skrædderen jeg kunde mores³⁶) lære,
Hold Mund, Du Skrinkelbeen, jeg er Student.

7

I Spidsen var jeg Stykker at udpibe,
Thi Verdens Viisdom havde jeg alt slugt,
Men klapped dygtigt, kan man vel begribe,
Naar Digteren jeg fulgte i hans Flugt.

8

Ja uden mig blev ingen Daad bedrevet,
Al Slags Commers var ganske min Idræt;
O Fader Holberg, hvis endnu Du leved,
Du malte ganske sikkert mit Portræt!

9

Det er forbi, – nu er jeg saare lille,
Min hele Krop halvtredie Alen lang,
Vemodigt stundom mine Taarer trille,
Thi ak jeg føler, jeg var stor engang! –

Musik! Musik!

Den er ikke saa ganske ueffen, vel?

Men hvem er Damen? spørger jeg endnu engang. – Vi spille saa-længe rouge ou noir³⁷) sammen om denne Dame, at jeg bestemt maa tabe, hvis Du ikke forbarmer Dig over mig.

Hils Godtfolk fra mig, blandt andet Ungdomsdigteren fra

Din gamle Wilster.

Seer Du aldrig Ludvig? –“

Ungdomsdigteren er den nævnte Sylvester Hertz. Wilsters udbrud om musik går på, at han nu efter at have modtaget Abrahams' melodi til grammatikvisen også ønsker, at Abrahams skal sætte musik til digtet her.

29. oktober-brevet indledes med autografen til den anden af Wilsters studenterviser, der blev trykt i det omtalte hefte fra 1819, nr. 38, men derimod ikke i noget af de 3 bind „Digtninger“ fra 1827, 1831 og 1840. Også melodien til digtet, komponeret af Fritz Holsten eller rettere Frederik Christian baron Holsten Lehn Charisius (1796–1888), en halvfætter til de unge Danneskiold-Samsøer – moderen Regitze Sophie Holsten var født Kaas og halvsøster til grevinden – har Wilster afskrevet i brevet, og den findes også trykt i det omtalte notetillæg til „Studenterviser“, dog uden angivelse af komponistens navn:

„Lad Andre lovprise i tryllende Sang
Den spæde den barnlige Alder,
Jeg haver dertil hverken Lyst eller Trang,
Thi Ungdommens Glæde mig kalder.

2

O Du som Dig drømmer i Barndommen ind
Med kjærlige Længsler og Sukke,
Lad Glæden oplive Dit smægtende Sind,
Lad Noeret i Roe i sin Vugge.

3

Ja Ungdommen er den velsignede Vaar,
Vor Lykkes, vor Kjærligheds Fader,
Og Glæderne aabne for Ungdommen staaer,
Som Blomster i smilende Rader.

4

O lad os da plukke de Blomster, som staaer,
Og dufte saa friske, saa (overstreget: røde) skjønne,
Lad Krandsen os flette til Pigernes Haar,
Med Smil og med Kys de os lønne.

5

Den Unge kun føler den salige Lyst,
At dele hver Fryd og hver Smerte,
Og Himlen ved Jorderigs hvideste Bryst,
Den finder kun Ynglingens Hjerter.

6

Den føler kun Livets almægtige Kraft,
Hvem Ungdom og Munterhed qvæger,
Ham Amor iskjænker den sprudlende Saft
I Bacchi høitskummende Bæger.

7

O lad os da prise i jublende Sang,
Hvem Jorderigs Glæder vi skyldte,
O lad os adlyde vor medfødte Trang,
Lad Amor og Bacchus os hylde.

8

O lad os da kysse hver Læbe som rød
Til smeltende Kys os indbyder,
Og lader os (overstreget: elske) tømme hver Flaske, som sød
Begeistringens Ild os indgyder.

9

Ei vil vi da misunde Barnet sin Lyst
Ei styrre den rolige Vugge,
Med Viin vil vi styrke det kjærlige Bryst,
Og elske de blussende Smukke.“

Den 5. november er Wilster helt ude af det. Hvorfor? Jo, komtesse Louise Sophie er alvorligt syg:

„Aldrig har Brevskriverie været mig saa utaaleligt som idag; Jeg kan næsten hverken sandse eller samle; Alting er mig modbydeligt – thi Comtessen er farlig syg. O Du kjender hende ikke, Du seer hende ikke lide, Du veed ikke, hvad det er for en Engel; men hvis Du nogensinde har seet et himmelsk Væsen, og grædt ved den Herliges Kummer, saa hav Medlidenhed med mig, og lad det ikke undre Dig, om der ingen Mening er i, hvad jeg skriver; idag skriver jeg kun af Vane og tvungen Pligt, og havde jeg ikke alt begyndt mit Brev, lod jeg Pennen hvile. Overalt hersker en ængstelig Taushed, Enhver sniger sig paa Tærne; Ingen tør tale; Alle hviske med en bævende og hæs Stemme, som om de havde Svindsot. O det er næsten ikke til at holde ud! Bestille noget kan jeg ikke, al Slags Læsning er mig væmmelig, og nu skal jeg ovenikjøbet smøre flere Breve sammen; ellers risikerer jeg jo, Intet at høre fra Eder, kjære Venner, med næste Post; Eders Breve vare mig altid saa dyrebare, og i en Stilling, som min nærværende, kan jeg ikke taale at undvære den Trøst og Adspredelse, I ved Eders venlige Tale kan give mig. O lad mig da snart høre fra Eder, I Gode, og fra Dig min kjære Abrahams, at jeg af Eders Vennehuldskab kan vide, at jeg i al min Kummer dog endnu nyder mange skjønne Glæder. Og hermed Punktum; skjænd ikke på det tungsindige Bryst, der ikke har et Ord mere at sige Dig, skjænd ikke paa den tunge Haand, der ikke kan føre Pennen frem, naar Hjertet er beklemt og Aandedraget svært. Give Gud! at jeg næste Postdag kunde skrive Dig et længere Brev! Udøv ingen Talionsret,³⁸) men skriv til
Din Christian.“

Nu kommer der en ny situation, som griber afgørende ind i Wilsters fremtid. Brevet 19. nov. indledes sådan:

„Lad mig først og fremmest fortælle Dig, at jeg til Foraaret forlader Gisselfeldt. Grunden hertil er følgende. Sophus skal til Kjøben-

havn, dels fordi her er saa mange Adspredelser, der ikke kunne andet end hindre ham fra at være saa flittig, som det paa Grund af den skjærpede Examen artium³⁹⁾ er nødvendigt, dels fordi Hansten i Byen ikke har noget at bestille, og altsaa let kan paatage sig Sophus's Undervisning. Frederik Danneskjold er saa gammel, at han vel snart skal ophøre med at undervises, og Assessor Hilfling, Sprogmeisteren, som boer her i Nærheden, kan jo godt paatage sig at læse med de smaae Comtesser. Greven havde længe talt til mig, om hvorvidt det var mig muligt at tage theologisk Examen, og jeg kunde ikke andet end indrømme den høie Grad af Vanskelighed i et saadant Foretagende under saa mange Adspredelser, især da det var umuligt at høre Collegier⁴⁰⁾ etc. Han var urolig i denne Henseende, fordi, sagde han, der altid paalaae ham en moralsk Forpligtelse at befordre mig, om jeg end, ved ikke at tage Examen, hævdede den juridiske. Da nu Forandringen med Sophus virkelig var nødvendig og gavnlig, foreslog han mig, til Foråret at tage ind til Byen og tage min Attestats,⁴¹⁾ hvortil han giver mig en Understøttelse, der er mig et nyt Beviis paa hans Splendiditet og Retskaffenhed. Naar jeg da faaer Examen, har han lovet mig, strax at blive befordret, og hvis han selv intet Kald har ledigt, vil han gaae til Kongen og bytte Kald, hvilket vil være let at udvirke. – Jeg er saaledes aldeles sikkret, selv i det Tilfælde, at Døden skulle berøve Danmark denne herlige og almindelig agtede Mand. – Det er en pludselig Forandring i Tingene, som Du seer, men den vil / sikkert være til mit Bedste, og at det vilde være mig ubehageligt, at vedblive i en Post, hvori jeg, som Du seer, godt kan undværes, begriber Du let. – Hansten er uundværlig, fordi Christian Danneskjold nødvendig maa have en Ældre som Veileder i den Tid, han tager sine Examina. –“

Niels Lunde Hansteen (1788–1858), der allerede siden sin teologiske embedseksamen i 1813 havde været knyttet til den dannelskioldske familie som huslærer, var netop blevet kaldet til sognepræst for

Tranebjerg på Samsø af grev Danneskiold, men bl.a. på grund af de i brevet skildrede forhold beholdt greveparret ham som huslærer indtil 1822 og gav ham en personel kapellan i mellemtiden. Hansteen, der var rationalist, vandt sig senere også et navn som naturforsker ved sin beskrivelse af Samsøs geologiske forhold. Frederik Danneskiold-Samsø (1798–1869) var den ældste af greveparrets sønner og efterfulgte i 1823 faderen som overdirektør. Den sidst i brevcitatet nævnte Christian Danneskiold-Samsø (1800–86) var næstældste søn på Gissfeld og var lige blevet privat dimitteret student. Han tog juridisk embedseksamen i 1824 og blev senere kong Christian VIII's overstaldmester og Frederik VII's overskænk. I 1869 efterfulgte han sin ugifte broder som overdirektør.

I tilslutning til brevets oplysninger kan nævnes, at et brev af 21. marts 1819 fra pastor Poul Egede Glahn i Ulse (Olstrup), Grundtvigs svoger og på den tid forbindelsesled mellem greveparret og svogeren i København, til Grundtvig beder denne om at være behjælpelig med at finde en egnet lærer til den unge grev Sophus, da dennes undervisning er blevet forsømt af Wilster – hvorfor, forstår vi så godt. Miseren har altså været kendt i nogen tid, men greveparret har været så noble og skånsomme, at de ikke har ladet Wilster mærke noget, og dog, Wilster er jo selv klar over, at alt ikke går som det skal. Han lægger skylden på den unge greves flid, og greveparret benytter hensynet til Wilsters fremtid som anledning til at komme af med ham. Men grev Danneskiold stod ved sit løfte til Wilster, der efter nogle år i København, hvor han også ved siden af sit studium gav informationer, tog teologisk embedseksamen i oktober 1822, kort tid efter sin ansættelse som adjunkt i Sorø.

I brev af 3. dec. kommer så oplysninger om fædrelandssangen, som Wilster går svanger med:

„... Hvad mig selv angaaer, qua selvdimitteret⁴²) Poet, maa jeg fortælle Dig en Ting, som ganske maa blive unter uns,⁴³) da jeg ellers let

kunde høre ilde i Garnisonen; jeg har nemlig o Forvovenhed! o Dristighed! – – skrevet – en – o staae mig bi betydningsfulde Tankestreger! vox faucibus hæret⁴⁴) – en Nationalsang, som jeg skal sende Dig næste Gang, da jeg først maa foretage nogle Forandringer med den. Jeg har sendt den til Hindenburg forleden Dag, men har hvert Øieblik omkalfatret den, og jeg troer, at den skal fortjene en Deel af det smigrende Bifald, mine faa venskabelige Censorer have ydet den. Mit lille Huus skal først hvidtes; naar det er skeet, vil jeg byde Dig til Gjest, og finder Du, at Din Vert trakterer godt, er jeg som altid Din ærbødige Tjener. –“

Sagen var, at Selskabet til de Skjønne Videnskabers Forfremmelse i 1818 på foranledning af den noble prins Frederik af Hessen–Kassel, chef for det danske kontingent i Frankrig, havde udsat en præmie på 200 rdl. sølv for „den bedste i det danske Sprog forfattede National-sang“ samt en præmie af samme størrelse for „den indenlandske Componist, som dertil componerer den bedste Melodie“. (Dansk Litteratur-Tidende for 1818, nr. 41, side 652–56). Nytårsdag den 1. jan. 1819 bliver fastsat som termin for sangens indlevering. Wilster tænker på at deltage, men først sender han sangen til udtalelse hos en af sine nære venner, den allerede nævnte premierløjtnant Georg Daniel Hindenburg, som tit omtales i Wilster-brevene.

Og ugen efter, den 10. dec., får Abrahams også besked om, hvordan sagen har udviklet sig. Wilster fremkommer i brevet med nogle åbenhjertige tanker om sin litterære indsats, som han ikke vurderer højt:

„Nu har jeg endelig hvidtet og repareret det omtalte Pindehuus, og om Du end med kritisk Storm vil nedblæse meerbemeldte Bygning, er jeg dog saa modig at stille det til Skue for Dine Brilløine, lad saa deres Lynild længe nok slaae ned i dette electricke Huus, der vel kan splittes ad ved en voldsom Straale, men dog altid sammensættes til nye Experimenter. Troe dog ikke, at jeg har lagt an paa at experimentere

paa Folks Gemytter ved at skrive nedenstaaende Sang; det vilde jo være latterligt og forfængeligt; Horatz's: *poscimur*⁴⁵) er min eneste Retfærdiggjørelse for denne og andre litterære Synder, jeg muligen maatte have begaaet; er mit Arbejde slet, saa have mine Venner dolose eller *culpose*⁴⁶) løiet for mig, og jeg selv været godtroende og blind; men i al Fald er Ulykken jo ikke stor; om jeg end aldrig kan blive en Daler, fordi jeg er myntet til en Skilling, troer jeg dog, at jeg ikke er en falsk Kobberskilling, men snarere en Skilling Lybsk,⁴⁷) uforanderlig ved Qvartalskursen, og gangbar i smaa Omsætninger. Paa Grund af det gamle Ordsprog: hvad Hjertet er fuldt af, løber Munden over med, tror Du maaskee, at jeg har haft store Pengeoperationer for Øine ved at synges i nationale Vers; sligt kunde maaskee falde Mægler Behrendt⁴⁸) ind (*utinam!*⁴⁹) o si!⁵⁰) Gud give det var saa!), men ikke den juridisk theologiske Hovmester. *Pet tot discrimina rerum tendimus in Latium;*⁵¹) efter Regn kommer Soelskin; her er Sangen, læs! Døm!

O Danmark! Du vort Alt, vor Lyst,
Du Væld af Livets Goder!
Dybt lever Du i Sønnens Bryst,
Du moderlige Moder!
Gud signe Dig, vort Fødeland,
Gud signe Kongen og hver Mand,
som elsker Dig af Hjertet!

O straal fra Øiet uforsagt,
Du Præg af gammelt Stempel!
Et Ord, et Haandslag være Pagt,
Og Barmen Troskabs Tempel!
Ja Troskab! Du est Danmarks Værn;
Du est et Skjold af hærdet Jern,
Du est vort Dannevirke. —

Vort Danmark eier intet Fjeld,
Et gjemme stolte Bjerge
Det røde Guld til Dorskheds Træl,
Ei Jern til vældigt Værge,
Men Guldet rigt paa Marken groer,
Og Jernets Kraft i Armen boer,
Uvæbnet har den Værge.

Fra Himlens Gud vor Kraft, vort Mod,
Vor Dannebrog vi have,
Til Lands og Vands vi med vort Blod
Skal takke for hans gave. /
O Dannebrog! vort Himmelflag!
Vift høit mod Skye i blodigt Slag,
Spred Lys i Kampens Mørke!

O Danmarks Aand! besjæl vort Bryst
Med ædle Borgerdyder,
Og styrk vor Arm i farlig Dyst,
Naar Land og Konge byder,
Thi gjennem ægte Dannished
Gaaer Mandens Vei til Salighed,
Og Danmarks Vei til Hæder. –

Quid tibi videtur?⁵²⁾ Sagen bliver unter uns, og med *næste* Post ønsker jeg gjerne at høre Din Dom. Er Dit Syngestykke færdigt?

Hils Godtfolk fra

Din Wilster.“

Her har vi autografen til den fædrelandssang, som Wilster i „Digtninger“ 1827 udsender væsentligt omarbejdet og forbedret, ja, egentlig præsenterer som et helt nyt digt. Ungdomsforsøget har digteren og filologen nu mejslet klart og majestætisk. De ædle borgerdyder er forsvundet, og i stedet fremtræder et virkeligt Danmarksdigt på linie med Grundtvigs „Langt høiere Bjerge“, der iøvrigt også synes at være skrevet til samme konkurrence som Wilsters netop citerede digt – og Oehlenschlägers „Der er et yndigt Land“. Kun 2 af det oprindelige digts strofer er fundet værdig til at forblive i den endelige sang, som

gengives her for at man selv kan dømme om forbedringen, der også giver et indblik i Wilsters arbejdsmåde:

„Sang for Danske.

Hvor Bølgen larmer høit fra Søe
Om Danmarks gamle Rige,
Hvor Bøgen krandsler Land og Øe,
Som Uskyld Slettens Pige,
Der er min elskte Fødestavn,
Der jubler jeg mit Danmarks Navn,
Thi der er godt at være!

I Danmark kneiser intet Fjeld,
Ei gjemme stolte Bjerger
Det røde Guld til Ladheds Træl,
Ei Jern til vældigt Væрге,
Men Guldet rigt paa Marken groer,
Og Jernets Kraft i Armen boer,
Uvæbnet har den Væрге.

O straal fra Øiet uforsagt,
Du Præg af Nordens Stempel!
Et Ord, et Haandslag være Pagt,
Og Barmen Troskabs Tempel!
Ja Troskab! du est Danmarks Værn,
Du est et Skjold af hærdet Jern,
Du est vort Dannevirke!

O Dannebrog! vort Himmelflag!
Tilaand os Mod og Styrke!
Vift høit mod Skye i blodigt Slag,
Spred Lys i Kampens Mørke!
Fra oven har en Stemme talt,
Du ned til os fra Himlen faldt,
Og skal til Himlen hæves!

Og ret som i dit Purpurflag
Det hvide Kors staaer tegnet,
At tyde christent Sindelag,
Af Kjærlighed omhegnet,
Saa styrke Retsind Krigens Aand,
Og knytte Fredens Broderbaand,
Og skjærme Land og Konge!“

Interessant nok har Wilster i en lille vise til Holger lensbaron Stampes fødselsdag på Nysø – Stampe (1754–1827) var gift med grevinde Danneskiolds ældste halvsøster Kirsten f. Kaas (1766–1842), og familierne havde nær forbindelse med hinanden – hentet begyndelsen af sidste strofe i den endelige redaktion af sin fædrelandssang.

Visen findes i brevet af 3. sept. til Abrahams. Jeg citerer 2. strofe:

„Det røde Flag i Mastetop
Var stolteligen stillet,
Det vifted rask mod Himlen op,
Som Kjærlighedens Billed,
Og midt i Glædens Purpurflag
Det hvide Kors stod tegnet,
At tyde christent Sindelag,
Af Kjærlighed omhegnet.“

Og ved siden af strofen har han gjort tilføjelsen: „Mon dette Vers ikke med Fordeel kunde bruges i en Folkesang?“ Her har vi således kimen til Wilsters nationalsang, eller rettere ideen til den, som så tager form ved udskrivningen af konkurrencen godt en måneds tid senere. Baron Stampe var sømand, kommandørkaptajn, derfor det maritime islæt, som Wilster behændigt eliminerer ved den endelige udformning af sangen.

Julebrevet af 17. dec. beskæftiger sig videre med sangen, med Abrahams' planer for en udenlandsrejse og med den af Wilsters musikalske venner påtænkte opførelse af et dramatisk syngestykke (vaudeville), arrangeret af Abrahams. Det skulle foregå i juleferien på

gården Mørup mellem Sorø og Ringsted. Her havde en af vennerne, cand. theol. Peter Diderik Ibsen (1793–1855) efter sin embedsksamen i 1816 fået stilling som huslærer. Året efter giftede han sig med gårdens ejer, den meget musikalske fru Dorothea Elise Ammitzbøll (1786–1844), enke efter proprietær Iver Ammitzbøll. Han blev senere sognepræst i Kongens Lyngby og er kendt også fra Søren Kirkegaards biografi. Brevet her er et oplagt Wilster-brev:

„Tak for Dit Brev; det kom meget à propos i denne Tid, da det ellers lader til, at mine Correspondentere ville trække sig ud af Brevvexlingen. Især er jeg vred paa Hindenburg, der endnu skylder mig 2 Svar; jeg kan ikke forklare mig denne Taushed. Dobbelt være da min Abrahams takket, som ikke har svigtet, men skrevet til mig som en brav Ven; jeg gjør ærlig Gjengjeld, og haaber endnu at faae Brev fra Dig, inden Du reiser til Mørup; om muligt med Løverdags-Posten. Lov mig nu det, inden vi gaae videre.

Hvad min Sang angaaer, da skal I have Tak for de gode Tanker, I har om den. Jeg selv veed ikke ret, hvad jeg skal dømme. Folk roser den; undertiden finder jeg den selv god; oftere derimod er jeg en Flagellant,⁵³) og er færdig at prygle mig selv for den dristige Idee. Jeg har den fixe Idee, at det skal aabenbare sig for mig i en Drøm, om mit Arbeide er Fuskerie eller ei. Til den Ende smører jeg mig hver Aften med Lysetælle om Næsen, sover med Uldstrømper paa og gaaer tidlig til Sengs, for at være receptiv for Drømme-Aabenbaringen, men endnu er jeg ligesaa klog som før. Oneiros viser mig alle Slags Rariteter, som man desværre kun seer i Drømme; men denne Guddom er for poetisk til at være Recensent,⁵⁴) den stiller sig an, som om den slet ikke vidste, at min Sang existerte. Tit giver os Skjebnens Vid en Skose, siger Øhlenschläger, og at Oneiros's Taushed er en Glose, skulde jeg næsten formode. – Du finder formodentlig denne hele Drømmehistorie meget latterlig, og sandt at sige kjender jeg kun een eneste, der i Naragtighed kan maale sig med denne, nemlig

dengang Conrad Barner laae paa Ryggen for at drømme Tal, da han absolut vilde forsøge sin Lykke i Tallotteriet. Eheu! quantus sudor equis! –⁵⁵)

Hvad jeg synes om Din Reiseplan? bene – non sufficit – optime.⁵⁶) Især vilde det moere mig, at faae et Brev fra Dig, dateret Rouen eller Røven, den eneste Stad, hvori det ikke er en Dansk tilladt, som Brutus at falde ned og kysse Jorden. Men hvad vil Sneedorf sige, naar Du løber bort; il faut vous accrocher à l'Academie;⁵⁷) og hvorledes skal det gaee med Dine Informationer? Du skal jo skrive en Stilebog eller Grammatik for Cadetterne, ikke sandt? –

Hvorfor tier Du bomstille om Dit Syngestykke, Du maa dog, inden Du reiser til Mørup fortælle mig lidt derom. Waage og Stübe komme derhen for at besætte Orchestret. Forleden var jeg i Nestved og saae Roepke i die Talentprobe (Skuespilleren mod sin Villie) og der Kapelmeister. Nogle Enkeltheder gav han fortræffeligt, men synderligt bevendt er det ikke med ham. Til Slutning sang han til Guitarren nogle Smaaaviser, hvoriblandt Scherenschleiferslied⁵⁸) meget godt. Det er en Skam, at Du ikke kan opvarte med denne rare Vise, da Du dog kan saa mange pæne Ting; Du maa lære den, til jeg kommer til Byen; ligeledes: treuer Tod af Kørner,⁵⁹) paa Dansk kaldet: Krigrens Afsked med sin Elskede. O N. T. Bruun! hvor Du kan oversætte! Stakkels Mand! som oversætter Alting *frit!*

En Anekdote om Frederik 2; maaskee forslidt, men dog brav. En Mand havde begaaet nogle Dumheder, og tilstod for Kongen, er habe einen Bock gemacht. – Das musz eine dumme Familie seyn, die Ihrige, sagde der alte Fritz; Sie haben einen Bock gemacht, und Ihr Vater einen Esel. –⁶⁰)

Endnu engang; Brev! Brev! inden Du reiser til Møerup; Du seer, at jeg er skjønson, og besvarer hurtigt. *Din Wilster.*“

Oneiros er den græske personifikation af drømmen. Hans Christian Sneedorff (1759-1824), søn af professor ved Sorø Akademi Jens

Schelderup Sneedorff, var chef for Søkadetakademiet, hvor Abrahams fra 1816 var ansat som fransklærer. Georg Holger Waage var dengang adjunkt på Herlufsholm. Claus V. Stybe († 1837) var adjunkt i Roskilde. Den tyske komiker Röpke optrådte i disse år som gæst på Det kgl. Teater. Wilsters mening om ham falder godt i tråd med bedømmelsen i Tromas Overskou: Den danske Skueplads, bd. 4 (1862), s. 364.

I det første brev i det nye år, 1819, dateret 14. jan., satiriserer Wilster over Abrahams' forsøg på digterbanen: „I dybeste Ærbødighed tager jeg Hatten af for den af Virak omduftede Poet, den af 5 fiirspændte Vogne fra Gundersløvholm beundrede Skjald, der i sin Enthusiasmus gaaer saa vidt, at han, ved at tale om Muserne, siger: alle *vi Muser*. Om det er en Skrivfeil istedetfor: alle *ni Muser*, eller om det er en Røgskye af den Mørupske sande arabiske Røgelse, der endnu kildrer Bardens Næse, veed jeg ikke, men jeg arme Stakkel, der for alle de tusinde Vers, jeg i mine Dage har skrevet aldrig har høstet anden Løn, end en lille Taksigelse, vover ikke at commentere over et Brev fra – min gamle lille Abrahams, der for kort Tid siden for første Gang har sadlet Pegasus, og som en anden hellig Anders indredet Mørups Marker paa et nattegammelt Føl, for at gjøre Mørup udødelig.

Det forekommer Dig maaskee underligt, at jeg skriver til Dig i slet og ret Prosa, istedetfor, som Du maaskee kunde forlange, at pine min Muse og skrive til Dig en panegyrisk Ode ⁶¹⁾ eller noget Sligt, men jeg skal sige Dig, alle *vi Muser* (tilgiv Tyveriet) ere nogle underlige Personer, og tilsidesætte ofte Etiketten. Leider dessen, morgen ist auch ein Tag; die Poesie ist ein wanschliches Spiel.⁶²⁾ – Hovedaarsagen til Udeblivelsen af *ovenomrørte* Ode er egentlig min Vrede over, at Du ikke engang har fortalt mig Stykkets Navn, end side det(s) Indhold. Deres Velbyrdighed vilde meget forbinde mig, ved i næste Brev at afskrive / en Romance eller et andet lille Syngenummer af Operetten, som en Prøve paa Maneren. – Sed hæc hactenus.⁶³⁾ –

Paa Grund af Din svære Forliebelse, spidsede jeg min Næse stærkt paa at høre Navnene paa de Engle, der have saaret Poeten. Men da Therese Mourier blev nævnt som prima donna, trak jeg Næsen tilbage. Du kalder hende quoad figuram en Venus Eupyx;⁶⁴⁾ jeg tilstaaer min Uvidenhed, at jeg aldrig har hørt dette Navn før, men da jeg vilde have Mening i hvad jeg læste, begyndte jeg at etymologisere, og udfandt endelig, at dette Ord maa komme af $\epsilon\mu$ og $\pi\mu\xi$ (en Næve) og at det altsaa betyder, at hun er god at lege Pik i Næve med. Jeg troer Du har Ret. –

Formodentlig har Du af Schjern hørt tale om den skrækelige Hjertebrand paa Nysøe, og jeg maa tilstaae, at Wilhelmine var saa indtagende, at der ingen Udkomme var med. – Det var godt for Dig, at Du ikke var der og saae hende, ellers var Du bleven durch und durch gestochen,⁶⁵⁾ især maa Du være meget antændelig, siden Du er bleven Poet. –

Hvad er det, Du gjerne kunde fortælle mig, hvis Du ikke var bange for den spitze Wilster,⁶⁶⁾ jetzt ist er leider stumpf, ich versichre es Dich. Fortæl kun. –

Robinson har jeg ikke læst, men jeg er bange. Jeg kan ikke ret faae Smag paa Øhlenschlægers Komoedier. – Da vi forleden saae den averteret i Avisen, var der en fortræffelig Karl, som med vigtig Mine sagde: det er formodentlig Alexander Selkirks Historie, en besynderlig Conjectur.⁶⁷⁾

Iris har jeg blottet kiget i; den lader til at være brav; men Heibergs Digte har jeg læst, og faaet en / lang Næse. Hvorfor ere Studenterviserne endnu ikke udkomne? Er Ungdomsdigteren i Byen? Har Du ikke hørt noget til en Opera af Bøie, som Kuhlau sætter Musik til? Jeg har hørt at Bøie forsikrer paa sin Norsk, at den er lykkedes ham forbandet godt. –

Har Du ikke hørt noget til Nationalsangene? jeg har ikke indleve-

ret min, fordi jeg fandt den maadelig. Mon Øhlenschläger har skrevet en? Kampen er vel endt? –

Brev med NÆSTE Post! jeg kan vel fordrø Gjengjæld.

Din Wilster.“

I forbindelse med den flere gange omtalte Mørup-julefestival kan man læse nærmere i Abrahams' interessante selvbiografi: Meddelelser af mit Liv. Udgivet af Arthur Abrahams, 1876, hvori der også findes flere oplysninger om hans og Wilsters venskab. Schjern må formodentlig være den allerede nævnte adjunkt Niels Frederik Bernhard Schiern. Men „Hjertebranden paa Nysøe“ er det endnu ikke lykkedes at opklare. Oehlenschlägers skuespil „Robinson i England“ udkom netop i januar 1819. Den engelske sømand Alexander Selkirks (1676–1721) oplevelser danner grundlaget for såvel Daniel Defoes roman „Robinson Crusøe“ (1719) som Oehlenschlägers lystspil, der først fik sin førsteopførelse på Det kgl. Teater i 1823 og blev udpebet. „Iris“ var navnet på en nytårsgave for 1819, udgivet af Carsten Hauch. Præsten og digteren Caspar Johannes Boyes (1791–1853) lyriske drama „Elisa eller Venskab og Kjærlighed“ udkom 1819, blev sat i musik af Kuhlau og opført på nationalscenen i 1820.

Wilster er forståeligt nok interesseret i at høre nyt om nationalsangkonkurrencen, men først 11. maj 1819, da han var ved at bryde op fra Gisselfeld, nåede man frem til afgørelsen: der var blevet indsendt 59 forskellige sange(!) og vinderen blev den 59-årige forfatterinde Juliane Marie Jessen (1760–1830), Baggenses veninde og søster til søhelten fra Sjællands Odde Carl Vilhelm Jessen, for sangen „Danne-mark, Dannemark, hellige Lyd!“, som i hvert fald poetisk er meget ringere end Wilsters. Man udsatte nu præmien for melodien til komponisten af den bedste melodi til vindangersangen. Det blev Weyses melodi, der trods sine kvaliteter vel helt er glemt nu. Efter det netop citerede brev at dømme skulle Wilster ikke have indsendt sin sang, men hen på sommeren 1819, hvor de forskellige indsendte poesier offentlig-

gjordes i aviser og tidsskrifter, står Wilster-sangen pludselig trykt i „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ nr. 56: tirsdag den 13. juli som en folkesang, der har været indleveret til konkurrencen. Har Wilster alligevel efter nærmere overvejelse indsendt den eller er tidsfristen uofficielt blevet forlænget? Han har i denne redaktion af teksten luget lidt hist og her, f.eks. er i 1. strofe det forfærdelige „Du moderlige Moder!“ blevet til: „Du ædle hulde Moder!“ og i 2. strofe: „Du Præg af gammelt Stempel!“ til det endelige: „Du Præg af Nordens Stempel!“. Videre i 3. strofe de væsentlige rettelser: „Vort Danmark eier intet Fjeld“ > „I Danmark kneiser intet Fjeld“. „Dorskheds Træl“ er blevet til „Ladheds Træl“, „Marken“ til „Agren“, der igen må vige for „Marken“ i den endelige udformning i „Digtinger“ 1827. I 4. strofe ændres „Til Lands og Vands“ til „Til sidste Stund“. Alt i alt en del væsentlige rettelser, der vidner om digterens stadige arbejde på at forbedre sin tekst. Med hensyn til Weyses melodi til Wilsters tekst må den være skrevet umiddelbart efter Wilsters ankomst til hovedstaden fra Gisselfeld eller måske endda tidligere, for i et brev, dateret 11. juni i København til Abrahams, der tiltræder sin udenlandsrejse samme dag som Wilster ankommer til byen – de når lige at tage en hastig afsked med hinanden – fortæller Wilster, at „Weyse vil omkalfatre Musiken til min Nationalsang, og naar jeg faaer den, skal den ufortøvet vorde Dig tilsendt ...“

Efter denne lille udflugt på sangens vinger vender vi tilbage til Gisselfeld. Wilster bliver ved at bore i vennens uheld med muserne og gør i begyndelsen af brevet af 21. jan. dygtigt nar af „Nyskjalden“ i et blandet dansk-latinsk rimeri: „O Jammer! o Spot, o Skjendsel, o Skam!“ med stadig rimene på det sidste ord. Han bringer i brevet et morsomt etymologisk bevis på, at Abrahams ligner en abe mere end han selv: Abrahams>Abe(rahams)>Abe, men standser pludselig op: „Hvorfor fik jeg intet Svar paa, hvad det var, Du gjerne kunde fortælle, hvis Du ikke var bange for den spitze Wilster; bin leider

stumpf, hab' ich Dir ja schon gesagt. –“ Brevet klinger ud i denne kraftige manér:

„Da Din Opera er spilt to Gange, skal den formodentlig snart giv-
ves til Fordeel for Forfatteren. Heraf tager jeg Anledning til ønske
Dig en god Benefits,⁶⁸⁾ jeg mener nemlig beneficium ventris. Hvor jeg
falder paa de Tanker? spørger Du maaskee. Jo, min Ven! hvad Røven
er fuld af, løber Tungen over med; jeg er i dette Øieblik grueligt
trængt. – Naa saa! Du Skidehuuskarl, svarer Du formodentlig, ja det
er ingen Sag at skide, naar man har Røven fuld – Salutem!⁶⁹⁾

Hvad hedder Din Opera?

Din Wilster.“

Men ellers er det Abrahams' forestående udenlandsrejse, der nu
må holde for (brev af 21. febr.). En lille oplysning i dette brev in-
teresserer:

„Med Theologien gaaer det saa temmeligt, og Bøgetræet spirer og-
saa en Smule, og har allerede skudt et Par Grene. Jeg haaber at faae
det færdigt, inden Du reiser, og hvis jeg saa tør spilde Dig et Par Ti-
mers Tid, saa sæt Dine Brillen paa, læs det, og siig mig Din Mening
derom. –“

Og lidt senere:

„Har Du læst Saxo og Snorro? det er en brav Lecture. –

Hils Dine Forældre og andre Godtfolk, og skriv snart til

Din Wilster.“

Grundtvig havde netop sidst i januar eller først i februar 1819 sendt
sine velyndere på Gissfeldt de to første bind af sin fordanskning af
Snorri Sturluson: Norges Konge-Krønike og Saxo: Danmarks Krø-
nike, Snorri til greven og Saxo til grevinden (Grundtvig-Studier, 1961,
side 52 ff), og Wilster har altså set de to smukke bind i biblioteket og
læst i dem.

Brevet 11. marts bringer en kostelig epilog til Tylvt-striden, der nok
var afsluttet, men fik et skandaløst efterspil i slutningen af februar,
da Baggesens omstridte „Trylleharpen“ og Oehlenschlägers „Ludlams

Hule“ blev udpebet i samme uge. Ved „Trylleharpen“s opførelse den 24. febr. blev tumulterne så kraftig, at både Københavns kommandant og politidirektøren måtte gribe ind og få teatret ryddet:

„Gisselfeldt d 11te Martz

Det gaaer saa rart i Kjøbenhavn,
Det vil jeg aldrig nægte;
Hvad Pøbel med og uden Navn
Trods Slagtere kan mægte,
Det viser Eders Fløitcommers,
Og Uglspilsfjas paa Kryds og Tvers
Og Pibe-Prosa, Hermes-Vers,
Hvormed saa djærvt I fægte.

Jeg vædde tør, Sibonis Hund,
Skjøndt jeg har aldrig seet'en
Er mere høflig i sin Mund,
End Tylten mod Poeten,
Skjøndt Trylleharpen mangler Streng;
Ak! Mutter Ludlam i sit Slæng
Har længe søgt en roelig Seng,
Nu har man hende redt'en. –

Ja Kjære! jeg har læst paa Prent,
At Politiets Mester
Imellem Teppet saa omtrent
Og Kjøbenhavns Orchester
En Epilog med Fynd har holdt,
Som Fred og Rolighed har voldt
Blandt dem, som daglig spille Bold
Med Dannersmagens Rester. –

Han talte in proscenio⁷⁰⁾
Paa Mimekunstens Brædder,
Hvor Kunstens Muser begge to
Staae svøbt i sorte Klæder,
Hvor Alvors Melpomene⁷¹⁾ leer,
Hvergang hun Tidens Vanart seer,
Ja hvad der end er meget meer
Thalias⁷²⁾ Øie græder.

Troe mig, jeg slutter nok ei galt,
At naar Thalia græder,
Vist Smagen selv i Potten faldt
Lig Sarmakandes Skrædder,
Og Fanden staaer saa vist paa Lur
Saavel bag Dannevirkes Muur,
Som og bag Tyltens Fuglebuur
I Sodoms Skidenstræder.

Von Quotens Aand gaaer nu igjen
Og spiller tydske Stykker,
Brolæggerstrædet har en Pen,
Saa spids som al Ulykker;
Men Muserne ei leve flot,
Thi Baggens har Vattersot,
Og Øhlenschlægers gaaer til Spot
Paa gamle Selkirks Krykker.

Derfor den kjære Hovedbye
Mig synes reent forbandet,
Skjøndt jeg derhen gad gjerne tye
Paa Grund af eet og andet,
Men trods Belysningen med Gas
Og svenske Dandsres Springerads
Og Østergades Allik-Stads
Jeg præfererer⁷³⁾ Landet.

Disse Linier skrev jeg, strax efter at have hørt Fortællingen om de tvende Fløiteconcerter i een Uge, og da jeg anseer Dig for et skikkeligt fordomsfrit Mske, skjøndt Du er = Tylt:12, har jeg ikke taget i Betænkning at afskrive mine Knittelvers⁷⁴⁾ i dette Brev, saa meget mere, som Du ikke er nogen Anekdotenverstopfer, og jeg virkelig troer, man godt kan holde ud at læse mine Løier. –

Pro secundo⁷⁵⁾ maa jeg fortælle Dig en Drøm, jeg har havt. Forleden Aften læste jeg de til næste Gang udsatte akademiske Spørgsmaal, og om Natten drømte jeg, at jeg læste følgende Priisspørgsmaal, udsatte af Selskabet for de stygge Videnskabers Forfremmelse:

I Theologien

Hvad forstaaes ved Skribenternes Skjærsild og Recensenternes Helvede?

I Lovkyndigheden

Hvad er summa apellabilis⁷⁶⁾ for de litterære Herredsfogders Dom, og hvad kan Aarsagen være til, at bemeldte Fogder vedblive at fungere i deres Embede uagtet gjentagne Domme pro meliori informatione?⁷⁷⁾

I Medicinen

Er Brugen af Belladonna⁷⁸⁾ eller af Mercurius⁷⁹⁾ anvendeligst i at helbrede gale Recensenters Bid? gives der noget Lægemiddel til at curere Digteres Døvhed, naar samme er foranlediget ved overvættes Bravoraab eller Piben?

I Philosophien

Hvad er den psykologiske Aarsag til Nutidens Graphomanie?⁸⁰⁾

I Historien

Gives der i noget Land Mage til de danske litterære Gadedrenge-streger i de senere Tider?

I Mathematiken

Naar Øhlenschlægers Tilhængere kaldes a, og Baggensens b, og det ellers ubestemte Bogstav n antages at betyde en Nar, hvad bliver da Resultatet, naar a + b ophøies til Potensen n? –

I Æsthetiken

Hvad forstaaes ved et udpebet Stykke, og kan Ludlams Hule fortjene dette Prædikate?

I Astronomien

Naar en Hund snakker til Maanen, hvad Svar kan han saa vente af Fru Luna?

I Strategien

Da der i nærværende litterære Krig gives saa mange gevorbene⁸¹⁾ og conskriberte⁸²⁾ Roszknechte⁸³⁾, og man har bragt i Erfaring, at

mange af dem paa Grund af Platfodethed eller andre baade udvortes og indvortes Brøstfældigheder ikke kunne udholde en forceret Marsch, ja, ikke engang bruges som Stykkudske, saa spørges, om og hvorvidt det var raadeligst, at indrette et Sessionsvæsen i Litteraturen, for at de Tjenstgjørendes Dygtighed paa denne Maade kunde bedømmes?

Concurrenterne ville behage at henvende sig til Selskabets Secretair
Wegener Povel Møllershauch

boende paa Tyltetorvet No 12 i Kjælderens.

Jeg indestaaer aldeles for Drømmens Rigtighed, og det i den Grad, at jeg trøster mig til at udgive den for meget meer, end en blot Drøm. –

Jeg leer forskrækkeligt af hele Nutidens Uvæsen, og da Latter er sund, vil jeg ønske Dig af mit ganske Hjerte, at Du tager Tingene ligesaa demokratisk,⁸⁴) som jeg. – Baggensens Reise er jo bleven forpurret.

Er der ellers noget Nyt i Byen, saa fortæl mig det; og næst efter mangfoldige Hilsener til Dine Forældre og Godtfolk, vil jeg blot bede Dig, med det allerførste at skrive mig til, og ikke pausere saa længe som sidst.

Naar reiser Du, Du Reiser! –

Din Wilster.“

Der er i det citerede selvfølgelig en del hentydninger til mennesker og situationer omkring den store litterære strid, som gennem Wilsters breve er kommet læseren nær, men mon ikke de kan forstås umiddelbart? For dem, der vil have mere at vide, kan henvises til Abrahams' tidligere omtalte selvbiografi, hvor digtet er optaget, men især til den meget grundige skildring af hele denne periode i litteraturhistorikeren Kristian Arentzen: Baggens og Oehlenschläger, bind 7, 1877, som har det meste af brevet gengivet. Både hos Abrahams og Arentzen er der dog adskillige fejllæsninger. To navne fra digtet bør lige strejfses: Giuseppe Siboni (1780–1839), Det kgl. Teaters kendte syngemester, der lige var kommet til byen, og hvis store hund allerede var velbe-

kendt. Han bør også mindes som drengen H. C. Andersens forstående velgører. Salomon v. Qvoten (1690–senest 1750), den tyske teaterentreprenør og tandmedicus, er kendt fra dansk teaterhistorie som konkurrent til det første danske teater i Lille Grønnegade og derigennem til Holberg. Brolæggerstrædes spidse pen er selvfølgelig Baggenses, fordi han boede her.

Ellers drejer det sig nu bl.a. om at finde et job til Wilster, når han kommer til byen. Brevet af 18. marts fortæller herom, og bringer i mangel af stof en sidste samling anekdoter:

„... Studenterviserne ere jo udkomne, jeg længes meget efter dem. Din Fætter er vel et skikkeligt Mske og sender mig et Exemplar, som Aktiehaver i den fiirsprogede Nationalsangbank. –

Hvad Informationerne angaaer, da ønsker jeg nogle Timer; men nogen stor Franzos er jeg ikke, jeg taler kun til Huusbehov, men er ret godt funderet i Gramatiken. Om Du derfor vil tage Hensyn derpaa ved Repartitionen,⁸⁵⁾ vil Du gjøre mig en Tjeneste. Skulde Du høre nogle andre Informationer især i Latin etc., saa tager jeg derimod med Kyshaand; ligeledes ifald en eller anden lærd Dame vil lære Prosodien⁸⁶⁾ i Poesien, saa staaer jeg ogsaa til Tjeneste. Det maatte rigtig være moersomt at lære Folk at skrive Vers. /

For nu at komme til Anekdot-Capitlet, saa vil jeg ikke fortælle Dig om je m'en foute og je ne m'en foute pas,⁸⁷⁾ da Du formodentlig kjen-der det ligesaa godt, som jeg Historien om Hercule.⁸⁸⁾ –

Jeg har derfor nogle Andre, der maaskee ere forslidte, men dog godt kunne taale at recapituleres:

1) To Personer kom i Klammerie paa et Vertshuus. Den Ene blev meget heftig og udfordrede den Anden. Denne vægrede sig ikke, men paastod kun, at Duellen burde jo være alvorlig, og at det paa engang skulde gaae løs paa Stik og Skud. – Hvorledes det? – Ganske simpelt; De stikker Næsen i min Røv, saa skyder jeg. –

2) En tyk bager gik en Aften og spillede Billard i Dreiers Klub, og

gumlede paa en Portion Smørrebrød. Da han skulde gjøre et genant⁸⁹⁾ Stød, reiste han sig paa Tærne, og holdt et heelt Stykke Smørrebrød fast i Munden. I det samme slog en masiv Hund en dygtig en, hvorved Bageren brast i Latter og lod Maden falde. – Ugudelige Mske, udbrød Fjerterten ganske alvorligt. Du slipper Guds Gaver, for at gribe efter en Fjert.

3) En Fader havde en Søn, som var forfaldet til Drik, og sendte ham hen til Vessel, for at denne maaskee kunde curere ham ved et eller andet vittigt Indfald. V. moraliserede dygtigt for Delinqventen, der til sin Undskyldning sagde, at han blev fuld af 2 Snapse. – Lykkelige Mske, raabte V., jeg Stakkel behøver en heel Flaske. –

4) I et lystigt selskab blev der engang talt om, hvorledes man bedst kunne rafinere Grok, for at gjøre den ret pikant. Man gjorde allehaande Forsøg, men endelig opdagede Vessel, at bar Rom var den fortrinligste Grok. –

Sed hæc hactenus. Er der blot en eneste ny af mine 4 Anekdoter, skal det glæde mig, og ere de end alle forslidte, vil det dog vel ikke afskrække Dig fra at fortsætte en Correspondance, der i det Hele er ganske brav og stundom ret moersom. –

Wie lebt Pechlin, der schwarze Amor?⁹⁰⁾ Har Du nylig været hos den lille Capitain? hvorledes har han det? Hils Godtfolk, Dine Forældre, Venner og Peer og Povel fra *Din Wilster.*“

Endnu en Anekdote, som bestemt er Dig ubekjendt.

Den unge Herr Zeuthen, den saakaldte raadne Minister, sagde engang, at han maatte bede Naturen om Forladelse, fordi han var reist til Geneve uden at have set Gisselfeldt. – I denne Anledning sagde et vittigt Hoved: Synes mig ikke nok, at den Karl seer ud til at have bedrevet Synd mod Naturen. –“

Den i slutningen nævnte Pechlin må være premierløjtnant Georg Nicolai Philip baron v. Pechlin (1790–1856), en broder til den i sin tid kendte diplomat Fr. v. Pechlin. Han hørte også til Wilster-ven-

nerne og omtales af Abrahams som en humoristisk herre, fuld af anekdoter og historier. Han havde opfundet udtrykket „Anekdotenverstopfer“, som vi stødte på i begyndelsen af brevene.

I det første april-brev – 8. april – er der interessante udtalelser om poetiske ting, vi allerede har stiftet bekendtskab med og brevet indeholder endnu en „drøm“ om Tyltvens meriter:

„Til Dig, Hindenburg og andre gode Venner aflægger jeg min skyldigste Taksigelse, fordi I saa venligt tænker paa mig, og mindes de Vers, jeg snarere har skrevet i Venskabs Stambog, end publiceret offentlig, for at fortælle Folk, at jeg var til. Maatte det lykkes mig, ved en eller anden Leilighed at skrive en Sang, som fortjente at mindes i min Vennecirkel, saa er jeg fornøiet med min Digterløn, og betragter al anden Roes som en Tilgift. Derfor vil det aldrig falde mig (ind) at trykke andet end Smaating efter Anmodning, med mindre enten Sult eller en gruelig Forfængelighed skulde friste mig, og Gud bevare mig for begge Dele. – Jeg har nok ikke fortalt Dig, at Bøgetræet er færdigt; enkelte Scener af Sujettet⁹¹⁾ har jeg for længe siden meddelt Dig, og nu da det er færdigt, veed jeg ikke at sige andet, end at det er en idyllisk Fortælling, der maaskee eier enkelte Skjønheder, men i det Hele er af underordnet Værd. – Nanine er sikkert originalere, men Bøgetræet er i sit Slags fuldendtere, og det er mig umuligt at sige, hvilket af dem, der fortjener laud,⁹²⁾ og hvilket haud,⁹³⁾ thi maaskee risikere de begge Non,⁹⁴⁾ naar de komme i en skarp Kritikers Hænder. Jeg haaber, at kunne lade Dig dømme i denne Sag, inden Du reiser. – Hvorledes bliver det med Informationerne, Du har ikke svart mig paa den Post, men næste Gang maa Du ikke glemme det. –

Studenterviserne har jeg endnu ikke seet, men Waage fortalte mig, at Amare stod deri; ere de to andre, som jeg indsendte, rejcerede, eller hvorledes har det sig? I Anledning af Kotzebues Drab har jeg havt en besynderlig Drøm. Jeg saae nemlig hele Tylten forsamlet i en Kjælder paa Tylttorvet ved Midnatstide. Flere Exemplarer af Oehlen-

schlægers Skrifter laae paa Bordet, som Schous Register⁹⁵) i et Raadhuus. Enhver af de Tolv var forsynet med Baggensens Piecer. Med frygtelig Stemme læste Peter Wegener en Pragtudgave af Aphorismene, og hver Gang han vendte Bladet, sloge de Tolv Kors for sig ††† dem Teufel.⁹⁶) Da Oplæsningen var forbi, spurgte han: hvad Straf har Forbryderen fortjent? – Pereat,⁹⁷) raabte hele Tylten, og det tolvhovede Uhyres fire Gange cerberiske Gjæen⁹⁸) udbrølede den frygtelige Dødsdom. /

Saa klang i Kjældrens Hule
Det fæle Pereat,
Mens Maanen hist den gule,
Saae ned paa Dit og Dat.
„O styrk, hvad det end koster,
Til blodig Hevn vor Arm,
Moer Ludlam! gamle Moster!
Besjæl vor kjække Barm.“ –

Bort gik den tappe Peter,
Med ham den hele Tylt,
Bort gik hver Stabs-Trompeter,
Med Hevn hvert Hjerter fyldt:
Hen til Brolæggerstræde
De gik tilsammen seent,
Der bleve de saa rædde,
De glemte Hevnen reent. –

Man fandt ham næste Morgen
I Sengen ganske sund,
Jeg vil ei skildre Sorgen,
Men holde smukt min Mund.
End Tylten staaer tilbage,
Hvor Ludlams Bolle stod,
Hun vil den ikke tage,
Dertil hun er for god. –

Jeg aldrig har oplevet
En slig Historie,
Men simpelt jeg har skrevet,
Hvad Drømmen mig lod see
Ifald det godt er blevet
Med mig deraf Du lee,
Til Tak for jeg har skrevet
En snurrig Krønike. –

Det er, som Du seer, ikke første Gang, at Moer Ludlams Laaneinstitut founirer⁹⁹) mig med Indfald, og den stakkels Tylt, som jeg saa ofte har redet paa, er denne Gang ogsaa kommet for en Dag. Du synes maaskee, at det er lidt grovt, at synge i denne Tone, naar jeg har at gjøre med en Tomme af denne litterære Halv / Alen (Duodecimal Maal),¹⁰⁰) og jeg vil ikke nægte, at det er lidt malicious, at kalde enhver af disse tolv Smagsapostler for en Tommeliden, der svømmer over Lethes¹⁰¹) Melkespand, for at trække en raadden Tand ud af Munden paa Baggens Muse, som de andre Læger ikke har kunnet faae Bugt med.

De Læger kom sammen med Tang og med Boer,
Den flabede Mund var dem altfor stor;

Men, pardonnez-moi,¹⁰²) ligesom jeg begyndte at skrive, fik jeg et Indfald, og da Du, skjøndt impliceret i Sagen, er fordomsfrie og en Ven af Løier, tog jeg ikke i Betænkning at lade Pennen løbe, og hvis den ikke er løbet April, vil Du ligesaa godt som en Uvedkommende kunne more Dig derved. –

Lad mig nu ret snart høre fra Dig, men fyld ikke Papiret op med de Forhindringer, der i den senere Tid ofte indtræffe, naar Du skal skrive til mig. –

Hils godt Folk i Byen, og bryd Dig ikke om anonyme Flauheder, hvis største Fortjeneste er Anonymiteten. – *Din Wilster.* –“

Som bemærkningen om „Studenterviser“ angiver, har Wilster altså

sendt en tredje sang til optagelse i denne antologi. Det må sikkert være den oven for angivne (brev af 27. aug. 1818): „Kjærlighed Du som Alverden opliver“ med C. Lemmings Musik, som Wilster afskriver både i dette brev og i brevet fra 6. aug. Wilsters anden „drøm“ er ligesom den første inspireret af begivenhederne den 24. febr., hvor Baggese-modstandere efter skandalen i Det kgl. Teater drog hen til digterens bolig og råbte deres „Pereat“ ud i vinternatten. Den nævnte Peter Wegener, pseudonym for Adolph Engelbert Boye (1784–1851), ministerielembedsmand og litterat (Holberg), var en af de mest indædte Baggese-modstandere. Sammen med Hauch og andre medkombattanter udgav han i februar 1819 „Hermes. Nytaarsgave for 1820“, hvori Baggese ordentlig dængedes til med poesi og prosa bl.a. Poul Martin Møllers „Om Jenses Lidenhed: Der var en Tid, da Jens var meget større“, en ond satirisk travesti på Baggeseens smukke erindringsdigt: „Da jeg var lille: Der var en Tid, da jeg var meget lille.“ I sammenligning hermed er Wilsters travesti i brevet af 14. okt. langt finere og elegantere.

Det næstsidste Gisselfeld-brev 22. april bringer til indledning et forlovelsesdigt til den flere gange nævnte adjunkt Holger Waages forlovelse med jomfru Juliane Broager, som et halvt år forinden ved grevindens fødselsdag havde gjort Wilster blød i knæene. Senere kommer en art digterisk bekendelse:

„Den lille Hjertetyv Holger Waage er da bleven forlovet; Kjæresten er en morceau friand,¹⁰³ jeg veed ikke om Du har seet hende, saadan søde Glutter voxe ikke paa Træer. Kort før Paaske var Waage her, og sang som sædvanlig ret brav til Guitarre, men da han skulle synge: gid Du var min, blev han saa forplumret, at man tydelig saae, at Hjertet maatte være impliceret i Sagen. Ved Efterretningen om Forlovelsen tænkte jeg strax paa denne Historie, og skrev nogle Linier til ham, som jeg her vil meddele Dig:

Nu er hun Din! nu elsker Du først Livet,
Da Øiet funkler Hjertets søde Fred,
Nu først blev Jordens bedste Fryd Dig givet,
Da Hjertet aander himmelsk Kjærlighed. –

Nu er hun Din! en Engel i Dit Hjerte
Tilhviker henrykt Dig: nu er hun Din.
O skønne Trøst i Modgangs bittre Smerte,
At juble elskende: o *hun* er min! –

Nu er hun Din! see Vaarens Blomster slynge
Sig dobbelt friske om Dit glade Fjed;
Nu er hun Din! hør Lundens Fugle synge:
O Jordens Fryd er ene Kjærlighed. –

Nu er hun Din! Nu Sangens Melodier
Betydningsfuldt gjentone fra Dit Bryst,
Nu Læben tolker Hjertets Harmonier,
Mens Aanden svimler i sin Himmellyst. –

Nu er hun Din! nu lyder Venskabs Stemme,
Og ønsker Dig det bedste Hjertet veed.
Nu er hun Din! o evigt Du fornemme,
At al Din Fryd er kun Din Kjærlighed. /

Naar skal jeg til Dig eller til mig selv kunde synge i den Tone? det har nok lange Udsigter, thi Pengene ere dyre, og Embederne endnu dyrere. Dog man skal ingen Ting forsvære. –

Hvad Informationen hos Triers angaaer, da kan jeg ikke andet end ønske den, men da jeg ikke kan indgaae det omtalte Pædagog-Vilkaar, maa jeg nok lade den Fugl flyve. Du indseer selv, hvor genant det vilde være, og især at traske i Middagsheden ud af Vesterport, bevarer, jeg styrtede af Varme, og saa gjerne jeg end gad besøge Forhaabningsholm, hvor jeg har tilbragt saamange lykkelige Barndomsdage, saa kan jeg dog paa ingen Maade exponere¹⁰⁴) mig for Hundestjernerens Brand¹⁰⁵) paa gamle Kongevei ved Bredden af den stinkende

Sortesøe, hvis acherontiske¹⁰⁶) Dampe kunde gjøre mig ganske for-
tumlet i Hovedet.

Troer Du virkelig, at jeg er Baggesenianer, fordi jeg kan gjøre Nar
af Mutter Ludlam, som jeg dog virkelig alvorlig talt ikke finder saa
slet, som man skulde formode af mine satiriske Vers, thi i poetiske Øie-
blikke er man jo som uden Sands og lader Pennen løbe. O Du har
intet Begreb om, hvad man kan gjøre for et Riims Skyld; man er saa
føielig og godhjertet, som om man opoffrede sig for en Elskets Skyld.
O det er en gruelig Forretning, at være nødt til at skrive Vers; hvert
Øieblik lover jeg som en ærlig Sjel, aldrig at skrive Vers mere, men
inden Aften er jeg af en anden Mening. Hu! Tænderne klappre i
Munden paa mig, som paa en gammel Synder, der har en ond Sam-
vittighed. –

Studenterviserne har jeg endnu ikke seet noget til. Boyes Digte har
jeg læst uden at føle mig meget opbygget. Hvad bliver der dog af
Nationalsangen?

Skriv nu snart og fortæl mig noget Nyt.

Din Wilster.“

Og så det sidste brev fra 9. maj, hvor den varmt ventede „Studen-
tervise“ endelig er udkommet med bl.a. Wilsters 2 bidrag. Dette gi-
ver Wilster anledning til en sammenligning mellem Tylvt-fejdens 2
hovedpersoner som visedigtere:

„Tandem aliquando¹⁰⁷) har jeg faaet en lille grøn Bog, kaldet Stu-
dentervise, med Bidrag blandt flere af en Person, som hedder Vilster,
og som paa det forreste Blad kaldes Willster. Jeg havde aldrig troet,
at mit Navn var saa chinesisk, at jeg i en og samme Bog skulde finde
det to Gange forhutlet. Hvad Bogen eller(s) angaaer, da er den under
min Forventning; kun faa af Bidragene ere gode, og maaskee ikke et
eneste fortrinligt; nogle af de latinske ere særdeles vandede. Man
sporer endvidere øiensynlig Antipathie mod Baggesen og Forkjærlig-
hed for Øhlenschläger, der dog i dette Fag staaer mærkelig tilbage
for hiin; man finder: Vil Du være stærk og frie og den meget bedre:

O Bacchus! rul til Jorden etc., men savner ganske Baggesens gedigene og i alle Henseender fortræffelige Viser, hvoraf der endog i den tyske *Commersliederbuch*¹⁰⁸⁾ findes adskillige. Denne Feil burde Udgiveren have vogtet sig for, thi det er virkelig abderitisk,¹⁰⁹⁾ at man af en Visebog skal kunne see, at Tylten har givet Jens Immanuel Døden og Djævelen. Studenterne kunne vel have Grund til at hade ham, men naar de drikke og synge, skal de glemme alt Kjævlerie af den Art, og om saa Fanden selv havde skrevet en Vise, skal de synge den, naar den i sit Slags er udmærket. – Af Udgiverens egne Bidrag veed jeg ikke et eneste, som er fortrinligt, men heller ikke et eneste uden adskillige Skjønheder og heldige Ideer. Hils ham fra mig, tak ham, og siig, at hvis han vil have et Par Blade opfyldt, staaer jeg til Tjeneste. –

Jeg kommer ikke til Byen, før i Slutningen af denne Maaned, men jeg haaber, at Du ikke reiser før i næste, thi mig synes dog, at vi burde tage Afskeed med hinanden.

Den national-Seenhed, hvormed Nationalsangens Censorer gaae frem, er i høi grad mærkelig, og jeg anseer den for et ondt Varsel, der enten betyder en *ridiculus mus*¹¹⁰⁾ eller en N. T. Bruun, hvilket omtrent kommer ud paa eet. – De smaae Martzviolere ere forskrækkelige, jeg troer ikke, at der gives Mage til / dem i hele Danmark, der dog ellers er rigt paa poetiske Galhvepser og Spyefluere; Sligt Hestemøg af en bovlam udasnet Pegasus duer ikke engang til Gjødning, thi det er altfor tyndt.

Idag er det jo, at Haydns Skabelse gaaer i Frelsers Kirke, og det af 40 Liebhabere. Om man nu kan sige, at det var saare godt, Alt hvad disse skabende Personer frembringe med deres Struber, vil vel blive et stort Spørgsmaal. Min Cousine er jo med blandt de syngende Engle, eller hvad Partie hun ellers har.

Du fortæller slet intet Nyt, og efter hvad jeg har hørt, er Du lovlig undskyldt, thi alle Folk klage over, at der er grueligt kjedsommeligt

i Byen nu. Har Du ikke hørt, hvem der skal være theologisk Professor istedetfor Krog Meyer? Jeg gad dog nok kjende min Øvrighed. –

August lader slet ikke høre fra sig, og om Ludvig er død eller levende, vced jeg ikke engang med Bestemthed. –

Du kan fortælle Folk i Byen, at Comtessen nu er saa vel, at hun daglig spadserer en god Tour. Den gamle Bang er her ude i disse Dage, og har givet særdeles god Trøst, ja endog tilladt hende, med det første at begynde at synge. –

Forresten er Alting ved det Gamle, og naar jeg undtager forskrækelige Spekulationer om Tragoedier og Operaer, formodentlig en Følge af den besvangrende Foraarsluft, er jeg ganske rolig, og ryger som sædvanlig en halv Snees Piber om Dagen. –

Hils hvem Du træffer i den kjære Bye, og skriv ret snart.

Hvad bliver det til med Triers?

Din Wilster.“

Wilsters kusine og senere hustru Charlotte Wilster, hans kære Lolo, datter af „den lille Capitain“, har altså som 12-årig været med i Haydn-opførelsen i Vor Frelsers Kirke. „Den gamle Bang“ er den medicinske professor Frederik Ludvig Bang (1747–1820), Grundtvigs og Steffens' morbror og J. P. Mynsters stedfader, som var Danne-skiold-familiens „livlæge“ og nært knyttet til den. Hvem af grossererne Trier, 2. slægtled af den berømte indvandrede slægt fra Trier, der er tale om her, vides ikke, men informationerne blev jo heller ikke til noget.

Wilsters huslærerophold på Gisselfeld er til ende. En vidunderlig tid for en digterspire, en periode, som han altid vil mindes som en af sine lykkeligste. Hans breve fra den gæstfrie herregård er i sig selv af betydelig interesse, fordi de viser deres forfatter som det han er: et ungt begavet menneske med udpræget versifikatoriske evner, og fordi de er skrevet i et friskt sprog, der virker helt nutidigt. Man kan ved læsningen mærke, at det har været ham en fryd – trods pligterne – at sætte sig til bordet og skrive til vennerne, og da selvfølgelig især til

„min Abrahams“. Han er spids i sin bedømmelse af andre, selv sine bedste venner, men det bliver han ved at være lige til det sidste. Hans skarpe forstand og hurtige opfattelsesevne gør ham rap i replikken, både den talte og den skrevne, men bag denne skarphed ligger en hjertelighed, som mange har haft svært ved at opdage. Af brevenes litteraturhistoriske værdi har min gennemgang forhåbentlig givet et indtryk.

Og nu det poetiske udbytte. Man kan vist sige, at Wilster under opholdet på Gisselsfeld oplever sit gennembrud som digter, et indre gennembrud ganske vist, der gør ham mere sikker på sig selv som poet. Den sjællandske natur og den noble, begavede familie, han var i tjeneste hos, har hver på deres måde inspireret ham til de fine stemninger og den kunstneriske alvor i de to vægtigste litterære resultater af opholdet: fortællingen „Bøgetræet“ og det lille „skudblad“ af „Nanine“, som desværre ikke blev til mere. Ellers er det den lette muse, der har inspireret ham til de mange små digte, han skriver til de begavede kammerater i København i erindringen om det muntre studentliv i deres selskab. Det giver et par pletsbud som „De første Prygl vi i Skolen fik“ og Baggesen-travestien, endvidere den anden studentervise „Lad Andre lovprise i tryllende Sang“ og digtet til kærligheden, venskabet og vinen „Kjærlighed Du som Alverden opliver“. Et særligt område er Wilsters poetiske og prosaiske kommentarer til Tylvt-striden, der giver hans satiriske åre frit løb med mange morsomme og præcise iagttagelser. Og helt uden for alt dette kommer så nationalsangen, som egentlig fraset de 2 strofer, der får lov at følge med over i den endelige sang, er det svageste af hans arbejder, især hvor han skal anslå den nationalt-krigerske tone, der mærkeligt nok ikke passede for ham, der ellers var runden af en slægt af militære.

Wilster var selv alle dage sin egen strenge kritiker, derfor er hans produktion vel ikke så stor, men den har det fortrin, at den er homo-

gen både i form og i udtryk, så at man virkelig føler glæde og oplivelse ved at læse hans digte.

NOTER

Før hjælp ved fordanskningen af latinske og græske udtryk vil jeg gerne takke lektor Robert Jørgensen og seminarirektor K. F. Brøndbjerg, Haslev.

1) ad modum, lat.: på samme måde som, ligesom – 2) credite posteri!, lat.: tro mig! – 3) dolus in contractibus, lat.: retsbrud i kontraktforhold – 4) te ego, lat.: dig jeg (?) – 5) cetera desunt, lat.: resten mangler – 6) in petto, ital.: på hjerte – 7) Anekdotenverstopferen, ty.: anekdoteforstopperen – 8) les voilà, fr.: værs'go' Her har du dem! – 9) credensede, ital.: diskede op – 10) Eaudelavandeflasker: flasker med lavendelvand – 11) Virak: vellugt, duft, røgelse – 12) Hier bleibe ich mein Lebenlang, ty.: her bliver jeg hele livet igennem – 13) recht brav, ty.: ret dygtig – 14) Parnas-Veteraner: de ældre danske digtere som Baggesen, Rahbek m.fl. – 15) Kotzebue: A. F. F. von Kotzebue (1761–1819), datidens foretrukne tyske teaterskrædder med over 200 dramatiske arbejder – 16) die Friszchen, Knie und Waden behagten meiner Gnaden, ty.: de små, indbydende (bryster), knæene og læggene behagede min nåde – 17) Die Flasche, ty.: flasken (noderne og teksten til en studentsang) – 18) Sommerfeldt: Christian Sommerfeldt (1746–1811), amtmand i Christians Amt i Norge og forfatter til den geografiske lærebog, som i en menneskealder doceredes i danske og norske skoler – 19) Prædilektion, lat.: forkærlighed – 20) Siofna: Sjöfn, i den norrøne mytologi gudinde, der vender mænds og kvinders sind mod kærlighed – 21) Folkvaner: Freyas bolig – 22) Dryade: i gr. mytologi træ- eller skovnymfe – 23) Debitor-Mercurialblod: skyldner-kviksølvblod – 24) Appertinentier: tilbehør – 25) Mit grellen Farben, ty.: med skrigende farver – 26) castigat ridendo mores, lat.: den (komedien) revser sæderne ved at le af dem. Indskriften på Det kgl. Teater før: Ei blot til Lyst – 26a) Oldtidsby i Trakien, hvis indbyggere ansås for håbløst dumme, „Molboland“ – 27) Musagetes, gr.: Musernes anfører, tilnavn til Apollon – 28) Den græske tekst betyder: byrde af mange kameler (akðos pollōn kamelōn) – 28a) Corpus delicti, lat.: forseelsens genstand – 29) das will mir nicht recht ..., ty.: det kan jeg ikke rigtig få ind i mit hoved, indfaldet er enestående, guddommeligt – 30) es ist mein Geist ..., ty.: det er min ånd, der svæver om dig – 31) parisk Marmor: fint, hvidt marmor fra øen Paros – 32) quo magis rem considero ..., lat.: jo mere jeg overvejer sagen, jo mere uklar bliver den mig – 33) Wilster benytter elegant de 4 hovedformer af udsagnsordet amare, lat.: elske til sin vise. I 1. og 5. strofe nutids navne-måde: amare: at elske; i 2. strofe nutids fortælle-måde 1. person ental: amo: jeg elsker. I 3. strofe fortids fortælle-måde 1. person ental: amavi: jeg har elsket, og

i 4. strofe den såkaldte 1. supinumsform (bøjningsform af navnemåden), der betegner hensigten: amatum: for at elske – in infinitum Infinitivet: i det uendelige (navnemåden) (elske) – 34) I 2. strofe: Port d'épée: portepée, fr.: kårdekvast – 35) I 4. strofe: Hast Du mich gesehen..., ty.: Har du set mig... – 36) I 6. strofe: mores, lat.: gode sæder, god opførsel – 37) rouge ou noir, fr.: rødt el. sort, et hasardspil – 38) Talionsret: gengældelsesret – 39) Examen artium, lat.: studentereksamen – 40) Collegier: forelæsninger – 41) Attestats: theologisk embeds-eksamen – 42) selvdimitteret: selveksamineret – 43) unter uns, ty.: mellem os – 44) vox faucibus hæret, lat.: Stemmen hænger fast i struben – 45) poscimur, lat.: eg. der stilles krav til os; men her: vi føler lyst til at digte – 46) dolose eller culpose, lat.: forsædigt eller uagtsomt – 47) Skilling Lybsk: skilling med den dobb. værdi. Lübecks mønter havde tidligere den dobb. værdi af de tilsvarende danske – 48) Mægler Behrendt: vekselmægler Christian Vilhelm Behrendt († 1843), en i sin tid meget kendt københavnerskikke!se – 49) utinam!, lat.: gid! – 50) o si!, lat.: o hvis! – 51) Per tot discrimina ..., lat.: trods så mange farer kommer vi til Latium (Latinerlandet, hvori Rom blev grundlagt). Citat fra Vergils Æneide I, 204 – 52) Quid tibi videtur?, lat.: Hvad synes dig? – 53) Flagellant: selvpisker – 54) Recensent: kritiker, anmelder – 55) Eheu! quantus sudor equis!, lat.: Ak, hvilken sved(møje) for hestene! – 56) bene – non sufficit – optime, lat.: godt – det slår ikke til – (men) bedst sådan – 57) il faut vous accrocher à l'Academie, fr.: De må hage Dem fast i (Søkadet-)Akademiet – 58) Scherenschleiferslied må være den tyske original af Baggesens „Skjærslipper-Vise“ (Danske Værker bd. 3, 2. udg. 1845, s. 210–11). Visen, der er selvbiografisk, blev skrevet i 1794–59) Körner: den tyske frihedsdigter Theodor Körner (1791–1813) – 60) er habe einen Bock ..., ty.: at han havde gjort en „buk“ (bommert). „Det må være en dum familie, De har,“ sagde den gamle Fritz. „De har gjort en „buk“, og Deres fader et æsel.“ – 61) panegyriske ode: overdrevent rosende digt – 62) Leider dessen ..., ty.: Ak, i morgen er der også en dag; poesien er en vanskelig leg – 63) Sed hæc hactenus, lat.: men dette må være nok – 64) quoad figuram en Venus Eupyx, lat. og gr.: hvad figuren anbe-langer en venus med en skøn bagdel (eu, gr.: god, brav, skøn – pyx, gr.: eg. med næven, men også pyge: bag, rumpe) – 65) durch und durch gestochen, ty.: gan-ske og aldeles gennemboret – 66) der spitze Wilster, ty.: den spidse, spydige W., nu er han desværre sløv, forsikrer jeg dig – 67) Conjectur, lat.: formodning – 68) Benefits: benefice: forestilling til fordel for en af de medvirkende – benefi-cium ventris, lat.: „mavebenefice“ – 69) Salutem!, lat.: hilsen! – 70) I 4. strofe: in proscenio, lat.-gr.: på den del af scenen, der ligger foran tæppet – 71) Mel-pomene, gr.: tragediens muse – 72) Thalia, gr.: komediens muse – 73) I strofe 7: præfererer: foretrækker – 74) Knittelvers eller Knyttelvers: den af Oehlenschlä-gers genoptagne middelalderlige versform med 4 trykstærke og et varierende an-

tal tryksvage stavelser – 75) pro secundo, lat.: for det andet – 76) summa apel-labilis, lat.: appelsummen, den værdi, en sag skal have, for at afgørelsen kan appelleres – 77) pro meliori informatione, lat.: til bedre underretning, en doms-formel med underkendelse af en af underretten fældet dom, når den synes at måtte forklares af den groveste uvidenhed eller skødesløshed – 78) Belladonna: udtræk af galnebær – 79) Mercurius, lat.: kviksølv – 80) Graphomanie, gr.: skrivekløe – 81) gevorbene: hvervede – 82) conskriberte: udskrevne – 83) Rosz-knechte, ty.: staldknægte (Rosz=Hors=Hest) – 84) demokritisk: som Demokrit (460–370 f.Kr.), en gammelgræsk filosof, som efter sagnet plejede at le af menneskenes dårskaber – 85) Repartitionen: fordelingen – 86) prosodien: læren om accentuering af ordene – 87) je m'en foute og je ne m'en foute pas, fr.: det skider jeg på og det skider jeg ikke på – 88) Hercule, den fr. form af navnet Herkules, Herakles – 89) genant: svært, vanskeligt – 90) Wie lebt Pechlin ..., ty.: Hvorledes lever Pechlin, den sorte amor? – 91) Sujettet: emnet, motivet – 92) laud, lat.: eg. laudabilis (rosværdig): 1. karakter ved universitetseksamen – 93) haud, lat.: eg. haud illaudabilis (ikke urosværdig): 2. karakter ved universi-tetseksamen – 94) Non, lat.: eg. non contemnendus (ikke at foragte): 3. (lave-ste) karakter ved universitetseksamen – 95) Schous Register eller Schous For-ordninger: navnet på en kronologisk ordnet samling af kongelige forordninger, udgivet af embedsmanden Jacob Henric Schou (1745–1840), der gennem flere generationer blev den almindeligt benyttede lovsamling herhjemme – 96) ††† dem Teufel, ty.: død, død, død over djævelen – 97) pereat, lat.: lad ham dø, sagde publikum, når den sejrende gladiator spurgte, om hans modstander skulle skånes – 98) cerbiske Gjæen: som den hund, Kerberos, der vogtede indgangen til den gr. underverden, gøede – 99) fourmirer, fr.: forsyner – 100) Duodecimal Maal: tylvtømål (enhedens inddeling i 12 lige dele) – 101) Lethe: i den gr. mytologi glemselens gudinde, datter af Eros – 102) pardonnez-moi, fr.: tilgiv mig, undskyld! – 103) morceau friand, fr.: en godbid, en lækkerbidsken, en „laber larve“ – 104) exponere, lat.: udsætte – 105) Hundestjernens Brand: i følge folkeoverleveringen mente man, at stjernen Sirius forårsagede en stærk hede – 106) acherontiske, gr.: fra floden Acheron i underverdenen – 107) Tan-dem aliquando, lat.: endelig, omsider – 108) Commerliederbuch, ty.: studen-tervisebog – 109) abderitisk, gr.: molboagtigt – 110) ridiculus mus, lat.: en latterlig mus.

Degnen Jacob Barch i Eggeslevmagle

Af Erling Petersen

I „Sjællands Stifts Degnehistorie“, som skolelærer Anders Pedersen fra Valløby udgav i 1899, gives der i afsnittet om degnene i Eggeslevmagle den oplysning, at degneembedet omkring år 1700 blev betjent af Mads Hammer, der havde overtaget embedet efter Christopher Winding, som var død den 17. april 1695. Om Mads Hammer oplyses endvidere, at han døde i 1731 og blev begravet den 16. juli, og at hans eftermand hed Jacob Rasmussen Lund; men det stemmer ikke helt med virkeligheden, idet kun begravelsesdatoen passer. Mads Hammers død indtraf allerede i 1726¹⁾, og hertil kommer, at kilder, der er betydeligt mere meddelsomme end kirkebogen, nævner en helt anden mand som degn i Eggeslevmagle i årene indtil 1731.²⁾

Denne anden hed Jacob Barch, og han var i 1713 i en alder af 21 år blevet dimitteret til universitetet fra Roskilde Domscole.³⁾ Hvis aldersopgivelsen ellers passer, blev han altså født 1692, måske i Roskildes nærmeste omegn. Et universitetsstudium blev der dog ikke noget af for Jacob Barchs vedkommende, og det er muligt, at han som så mange andre studenter i hine tider har måttet tjene til føden ved at undervise bedrestillede borgerfolks børn i læse- og skrivekunsten. Omkring 1715 dukkede han op i Skælskør, men hans bestilling nævnes ingen steder. Imidlertid synes han at have haft en vis forbindelse med to af byens ansete borgere, brødrene Christen og Niels Brysting,

der i 1709 ved skiftet efter deres fader Morten Brysting, sognekapellan i Fodby, nævnes som „Indvaanere og Negotianter“ i Skælskør, og måske har han været informator for netop disse to mænds børn, hvortil kommer, at Jacob Barch sikkert har kendt deres yngre broder, Laurits Brysting, der 1711 blev student fra Roskilde Domskole, og som døde i Skælskør i februar 1715, 29 år gl.

Det eneste sikre er dog, at Jacob Barch i nogle få år fra 1715 boede i Skælskør, og at han fandt sin ægtefælle der. Den 1. april 1716 underskrev to af byens borgere en erklæring, hvori de lovede og forsikrede „dend hederlige og vellærde Mand, Herr. Caspar Møller (kapellanen) som fulde Forløftningsmænd paa Mons. Jacob Hansen Barch og Kirsten Pedersdatters Vegne“, at der intet var, som i nogen måde kunne hindre deres ægteskab. Tre uger senere blev de trolovede, og den 14. juni blev de viet i Skælskør kirke. Fredag den 6. november samme år blev deres ældste søn Peder døbt, og blandt fadderne sås Niels Mortensen Brysting. Den lille dreng var dog ikke levedygtig. Han blev begravet den 5. december, kun et par måneder gammel,⁴⁾ og efter den tid nævnes Jacob Barch ikke i Skælskør kirkebog. Kun ved et tilfælde blev det opdaget, at han i et vist åremål efter denne tid var skoleholder i Magleby.⁵⁾

Den første skole i Magleby sogn blev oprettet torsdags 1706 af Mette Rosenkrands, enke efter Ove Ramel til Borreby, der døde 1685. I Johs. C. Jessens bog „Vester og Øster Flakkebjerg Herreders Skolehistorie“ forekommer der nogen usikkerhed vedrørende de første skoleholdere i Magleby, og for tiden 1715–26 ses overhovedet ingen nævnt, men det var just i dette åremål, Jacob Barch forestod skolen, som han dog vistnok først flyttede ind i år 1717.

Det var Borrebys herskab, der beskikkede skoleholderen, og det ser ud til, at Jacob Barch til stadighed havde gode forbindelser til gården. Da hans søn Peder blev døbt den 14. august 1718 mødte foruden to velagtede borgere fra Skælskør følgende som faddere: ridefoged Peter

Rosenmejer, mons. Stemann, Jacob Urtegårdsmand, Niels Møller „och velb. Fruens Jomfrupige paa Gaarden“. Maren, der blev døbt palmesøndag 1721, blev båret af hr. Caspar Møllers kone i Skælskør, og blandt fadderne sås Peder Skytte og sr. Johan Neergaard på Borreby. Johanne, døbt 22. november 1722, blev båret af frøken Else Rammel, og Dorethe, døbt 15. juli 1725, blev båret til dåben af præstekonen i Magleby, „Hr. Otto Maars Kieriste“. Fadderne ved denne lejlighed var, foruden byfoged Niels Stub i Skælskør, udelukkende folk, der havde tilknytning til Borreby.⁶⁾

I de tider var et skolesolderembede ikke ligefrem godt lønnet. Jacob Barch fik i årlig løn 70 slette daler, eller godt 93 kr., og efterhånden som familien blev forøget, øgedes også vanskeligheden ved at få lønnen til at slå til. Det er derfor forståeligt, at Jacob Barch i 1726 søgte det ledige degnekald i Eggeslevmagle. Det var betydelig bedre aflagt, og han ville her få større muligheder for at forsørge sin familie, hvortil kom, at en degn almindeligvis nød større anseelse end en skoleholder. Det nøjagtige tidspunkt for Jacob Barchs ankomst til Eggeslevmagle kendes ikke, men den har formodentlig fundet sted ret snart efter Mads Hammers død, for allerede den 13. oktober 1726 var den nye degnekone, Kirsten Pedersdatter, bæremoder, da Axel Christensen og hans kone Øllegaard i Eggeslevlille fik deres barn døbt.⁷⁾

Mærkeligt nok nævnes Jacob Barch ikke ved navn i kirkebogen én eneste gang i de fem år, han var degn i Eggeslevmagle, og det er vistnok årsagen til, at han ikke er kommet med i Anders Pedersens degnehistorie. Til gengæld optrådte han så meget desto oftere i Flakkebjerg herreds tingbog, undertiden som anklager, men i adskillige tilfælde også som anklaget.

Han havde dog siddet i fred og ro og varetaget sit embede efter bedste evne i mere end to år, inden han første gang måtte stande i rette, og årsagen hertil var, at der var kommen en hel del sladder op

om den tyveårige Christen Toxværd, der var yngste søn af sognepræsten i Eggeslevmagle, Anders Frantsen Toxværd. Denne sladder kunne spores tilbage til Jacob Barch, og Christen Toxværd blev vred og lod degnen indstævne ved sin prokurator, Søren Lintrup fra Slagelse, der den 12. november 1728 fremstillede to af Eggeslevmagle bys mænd på tinge. De oplyste, at de med lovligt otte dages varsel havde hidstævnet degnen Jacob Barch af Eggeslevmagle til at lide dom „for u-forskamed Skandflich og Æreskielden, som bemeldte Barch Citan-ten skal have paasagt og tillagt udi adskiellige got Folchs Paahør“. Som vidner i sagen var indstævnet Peder Møller og hustru i Kanehøjs mølle, Mette, tjenende præsten hr. Otto Maar i Magleby, Margrethe Elisabeth Sandroe og hendes fader Jochum Lorentz Sandroe, en meget benyttet prokurator på egnen, Hans Rasmussen Smed og Jørgen Pedersen, alle fra Eggeslevmagle, samt Axel Christensen og hans hustru Øllegaard fra Eggeslevlille.

Til trods for at degnen begærede sagen henvist til provsteretten, „ifald Forlig ei i Mindelighed kunde treffes“, krævede Søren Lintrup disse vidner ført, og herredsfogeden gav ham medhold og tillod, at vidnerne blev ført. Først fremstod nu Jørgen Pedersen og fortalte, at degnen Jacob Barch mange gange til ham havde sagt, at monsieur Christen Toxværd og en anden person en søndag under gudstjeneren var gået ind i præstens stue og havde „opdidriched“ hans skab og taget af hans penge, hvorefter „dend medfulte Person sprang ud af Vindevet og gich over mod Hans Nielsens Hauge“, og Jacob Barch havde ydermere flere gange bedt Jørgen Pedersen sige det til Christen Toxværd. Dette vedgik degnen i de 8 stokkemænds påhør og bad dem drages det til minde.

Dernæst fremstod Hans Rasmussen Smed, der gjorde sin ed på, at han om denne sag var ganske uvidende! Det forbavsende degnen, og han spurgte undrende Hans Smed, om han da ville benægte, at han en dag var kommet ind i degneboligen og i flere venners nær-

værelse havde fortalt, at præstens søn Christen en søndag under prædiken havde forsøgt at låse sin faders pengeskab op med en nøgle, men nøglen havde sat sig fast, så den ikke var til at få ud, og at Christen Toxværd derefter var kommet ind til ham, smeden, og havde bedt ham komme med ind til skabet og hjælpe ham nøglen af igen, hvad han da også havde gjort, selvom han måtte skynde sig „bag ud af Huuset“, fordi præsten i det samme var kommet hjem fra kirken.

Hans Rasmussen benægtede pure, at han skulle have fortalt noget sådant, men Jacob Barch sagde med fast stemme: „Dette er sagt i mit Huus, og det skal ieg efter lovligt Contra-Varsel beviise!“

Mølleren fra Kanehøj vidnede i overensstemmelse med Jørgen Pedersen og tilføjede, at Jacob Barch til ham havde sagt, at han ville sige det til præsten selv. Det vedgik degnen i stokkemændenes påhør, åbent og ærligt, og sagde desuden, at han i denne sag ikke vidste andet om Christen Toxværd, end hvad der var ærligt og godt, – bortset fra, hvad han havde hørt af andre!

Jochum Lorentz Sandroe, der foruden at være en dreven prokurator også var Christen Toxværds morbroder, lovede at vidne skriftligt, når sagen blev genoptaget, – „for derefter des bedre at observere, hvad hand om Sagen er vidende.“

Allerede den følgende tingdag havde degnen indstævnet Christen Toxværd, men undlod selv at møde, hvorfor Lintrup, der havde givet møde på præstesønnens vegne, forbeholdt sig at kræve monsieur Barch for den bekostning, han havde haft ved at møde på tinge. – Først den 9. december 1728 blev sagen igen optaget, men ingen af de først tilsagte vidner mødte, degnen heller ikke, skønt han havde lovet at møde frem med et modbevis. Lintrup nøjedes derfor med at henvise til de allerede førte vidner og Jacob Barchs egen tilståelse, hvorefter han satte i rette, at degnen „formedelst hans Æreskielden og dend Monsr. Toxverg tillagde ublue, nærgaaende Beskyldning bør und-

gielde efter Lovens Pag. 998, Art. anden, Pag. 999, Art. 3, eller Pag. 1001, Art. 7“. Jacob Barch blev så forelagt at møde 14 dage senere.

Men samme dag fik degnen en ny sag på halsen, rejst af smeden Hans Rasmussen i Eggeslevmagle, der følte sig gået for nær af Jacob Barchs spørgsmål på herredstinget i forrige måned og nu anklagede ham for æreskælden og forklejnelse af hans person. Lintrup, der på smedens vegne tog sig af sagen, førte som vidne Jørgen Christensen af Eggeslevmagle, der fortalte, at han på tinget den 25. november havde hørt degnen sige til smeden, at „hand aldrig efter denne Dag skulde bære eller aflegge Vidne over Degnen Jacob Barch eller nogen anden erlig Mand“. Peder Christensen vidnede om det samme og fortalte yderligere, at han om morgenen, da han til hest var på vej til tinget, havde mødt degnen på gaden i Eggeslevmagle. Jacob Barch havde da spurgt, om han skulle til tinget og vidne imod ham i smedens sag. Da Peder Christensen svarede ja, sagde degnen: „I kand vel ey vidne andet over mig, end at ieg sagde paa Tinget til Hans Rasmussen Smed: Du har vundet paa mig saaledes, at Du aldrig skulde vidne paa mig eller nogen erlig Mand herefter!“ Også denne sag måtte udsættes i 14 dage, da flere af de tilsagte vidner ikke var mødt.

Lillejuleaften 1728 mødte Lars Rasmussen fra Skælskør på Barchs vegne og forelagde en stævning mod Christen Toxværd og flere andre og krævede derefter en række vidner afhørt. Det protesterede Lintrup imod med den begrundelse, at han af stævnemålet kunne fornemme, at Barch havde til hensigt at føre en del vidner, ikke imod hovedmanden eller mod citanten, men imod et af de førte vidner, nemlig Hans Rasmussen Smed, som han ville overbevise om ord, han havde sagt for lang tid siden, og noget sådant var imod loven. Lintrup henstillede derfor til dommeren, at han ikke tillod en sliig vidneførsel.

Lars Rasmussen derimod fandt det unødigt at besvare Lintrups vidtløftige udredning, men bad om, at vidnerne måtte blive afhørt,

så degnen Jacob Barch kunne „beviise sin U-skyldighed, at hand ické var dend, som først havde talt nogle Ord imoed Sr. Christen Toxværd.“

Herredsfogeden undlod salomonisk at tage stilling til Lintrups protest og modpartens svar og udsatte sagen til den 13. januar 1729 – „formedelst Dagens Korthed og andre Forretninger her ved Retten“. En af disse andre forretninger var smedens sag imod Barch, som Lintrup krævede dømt til „med en anseelig Pengestraf at ansees, saa vel som at erstatte denne Processes Omkostning tilstreichelig“, men også denne sag blev henvist „til neste Søgne Ting efter Julehelligt.“

Om nu Barch benyttede juletiden til nøje at eftertænke de tingstridigheder, han var gerådet i, får stå hen, men i hvert fald ser det ud til, at han efter nytår var besluttet på for ramme alvor at gøre noget ved sagen. Han antog en meget anset og dygtig prokurator, Jørgen Jacobsen Friis fra Slagelse, og gav i egen høje person møde på herredstinget den 13. januar. I sagen, som Christen Toxværd havde begyndt, gentog han sit forrige tilbud om forligelighed og tilstod, at han ikke vidste eller kunne påsige sin modpart noget „i nogen optenkelige Maader, andet end det, en ærlig honnet Karl vel kand sømme og anstaa“. Det, nogle vidner havde sagt om ham i retten, ville han gerne tilstå, og ville Toxværd ikke lade sagen mod ham falde, ja, så skulle han, Barch, nok vise, på hvem tiltalen rettelig burde falde.

Lintrup kunne dog ikke gå med til at frafalde sagen uden først at have talt med monsieur Toxværd, og desuden var sagen „paa Citanstens Side til Dombs udagered“, men han ville gerne høre, hvad degnen agtede at fremføre til sin befrielse.

Jørgen Friis fandt ikke, at Lintrups protest i forrige retsmøde var „af dend Betydenhed, at det kunde hindre Vidnernes Fremgang“. Lintrup gentog sin protest, men dommeren tillod, at vidnerne blev afhørt, og efter at have aflagt eden med hånden på lovbogen fremstod Axel Christensen fra Eggeslevlille og fortalte, at forrige sommer var

han på en helligdag om eftermiddagen med sin hustru Øllegaard inde hos degnen Jacob Barch, og mens de var der, kom Hans Rasmussen Smed også derind og sagde til dem: „Ieg skal fortælle Eder noget om Præstens Søn Christen. Hand hafde fåed en Nøgel i hans Faders Pengeskab og kunde icke fåe dend af igjen, og til Lyche ieg var fra Kirche, kom hand til mig at hielpe ham dend af igjen, og kom Presten saa hastig paa, at ieg maatte gaae bagud.“ Mere hørte han ikke, men da degnen kom fra kirke, gentog smeden hele historien for ham. Axel Christensens kone Øllegaard Madsdatter vidnede ord til andet, som hendes mand havde vidnet.

Til sidst „fremstod Degnen Sr. Barchis kieriste (kone), Kirsten Pedersdatter, som forklarede, at hun omvundne Tiid var til Stede i deres Huus og hørte da det allerede omvundne Ord til andet, af Hans Smed blev udsagt.“ Det var hun villig til at gøre sin ed på, om dommeren ellers ville tillade det. Det protesterede Søren Lintrup imod, men herhedsfogeden tillod Kirsten Pedersdatter at aflægge ed på sandheden i sit udsagn.

Hans Rasmussen benægtede naturligvis rent ud at have udtalt sig, som det var blevet forklaret af de førte vidner, men Jørgen Friis svarede hertil, at da smeden havde påført Jacob Barch „en á parte Proces“, så var han nødt til på degnens vegne at udkræve et tingsvidne om det, smeden havde vidnet, og om det, de nylig førte vidner havde forklaret, og derefter overgav han herredsskriveren et ark 24 skillings papir til at indføre tingsvidnet på.

Jørgen Friis gentog derpå Barchs tilbud om fred og forligelighed og tilføjede, at degnen ud over at afgive den allerede indførte erklæring ydermere tilbød at betale de indtil nu påløbne omkostninger med 4 rdl., fordi han letsindigt havde taget smedens snak for gode varer og fortalt den videre. Lintrup måtte dog først tale med Christen Toxværd og sagde, at han desuden agtede at fremlægge en specificeret regning på alle sagens omkostninger. Barch ville ikke indlade sig på flere vidt-

løftigheder, men forventede at blive befriet „for Monsieur Toxverds haarde gjorde Irettesættelse.“

Hans Rasmussens sag imod degnen blev udsat, da Barch oplyste, at han havde udtaget kontrastævning mod smeden til næste tingdag, den 20. januar, og denne dag mødte han op og lovede, at han ville fremlægge sine bevisligheder mod smeden den 3. februar. Det trak imidlertid stadig ud, fordi både Lintrup og Jacob Barch anmodede retten om udsættelse, men under alt dette viste det sig efterhånden, at det ikke længere var degnen, men smeden, der var slemt i klemme. Den 17. februar 1729 producerede Jacob Barch på tinge et tingsvidne, udstedt på Flakkebjerg herredsting den 12. november 1728 og lovede derefter at gøre sin irettesættelse 14 dage senere; skønt Hans Rasmussen tre gange lydeligt blev påråbt, glimrede han ved sin fraværelse, og hans prokurator lod sig heller ikke se.

Først den 3. marts skete der omsider noget. Denne dag fremstod „kongl. Mai.ts Herredsfoged, edle Sr. Eschild Bruun“ på tinge og oplæste følgende irettesættelse: „Saasom Hans Rasmussen Smed i Egitsløvmagle har hørt Vidner og begiert Dom over Deignen Jacob Barch sammesteds, angaaende nogle Ord, som Deignen imod bemelte Smed skal have udtalt, nemlig at hand icke skulde vidne paa nogen ærlig Mand mere, hvortil Deignen siunes at have goed Skiel og Føje; hvorfor: Saasom Hans Rasmussen, som var indstefnet af Christen Toxverd at vidne i en Sag imellem bemelte Toxverd og Deignen den 12. Nov. 1728, hvor da Smeden efter hans aflagde Eed for Retten benegtede først, at ham inted i Sagen var bevist, for det andet benegtede med oprakte Fingre, at hand aldrig i Degnens Huus endten i hans Hustrues eller andre Vænners Overværelse hafde sagt, at hand hafde komed Christen Toxverd til Hielp at fåe en Nøgel af sin Faders Pengeskab og maatte ritterere (retirere) bag ud af Huuset, at icke Presten skulle komme at see ham, hvilken Snach Hans Rasmussen har udført om Mons. Toxverd, som Barch her i Retten har beviist med

3'de eens stemmende Vidnesbyrd efter et Tingsvidne ført på Flacheberg Herreds Ting den 13. Jan. sidstleden. Da som Barch saa klarlig og tilstreichelig har beviist Hans Rasmussen over, at han inden Tinge har dult sin Sandhed for Retten og med sin Eed fornegted det, som ham nu er overbevist, paastaar Barch ei allene, at den gunstige Dommer vilde frikende Barch for Smedens grove og haarde Irettesættelse i den Sag, saa og at lide efter Lovens Pag. 107, Art. 9, eftersom Degnen har overbeviist Hans Smed om inden Tinge at have forsvared sig, samt at betalle denne Processes Omkostning med 12 Rdl., og indlader saa Sagen til Doms.“

Hans Rasmussen hørte dog ikke irettesættelsen selv; han sad formentlig lunt hjemme i sit hus, og da hans prokurator øjensynlig forlængst havde opgivet at føre sagen til en lykkelig ende for ham, gik der endnu nogen tid hen, uden at der skete videre. Først på tingdagen den 24. marts 1729 kom der skred i tingene. På denne dag mødte „hederlig og vellærde Sr. Barch af Egitsløfmagle tillige med Hans Rasmussen Smed af bemelte Egitsløfmagle“ og gav til kende over for retten, at den tvistighed, der havde været dem imellem, var helt ophævet og skulle være som død og magtesløs og ikke komme nogen af dem til skade og æresforlejnelse.

Dermed var så den potte ude, og da der heller ikke høres mere til præstesønnens stævнемål, må det formodes, at dette blev ophævet uden domsafsigelse. Derimod kom det til et lille efterspil for Hans Smed, idet Søren Lintrup ingen penge fik for sin ulejlighed, men senere så sig nødsaget til at indstævne ham for at få sit salær. Det drejede sig om ialt 10 rdl. 4 mk., et ikke ubetydeligt beløb, men endnu den 23. juni 1729 havde prokuratoren ikke fået sit tilgodehavende.⁸⁾

Endnu mens Jacob Barch havde alt dette om ørerne, kom han iøvrigt ud for den kalamitet, at hans svoger, Hans Jørgen Mandal, borger i Skælskør,⁹⁾ den 17. februar indstævned ham for en regning på 2 rdl. 4 mk. 8 sk., som han hævdede, degnen skyldte ham. Jacob Barch

benægtede regningens rigtighed og sagde, at de penge havde han betalt svogeren for nogle år siden, og det var han i stand til at bevise. Mandal svarede intet til degnens påstand, men „for dog at fuld maale Skieppen“ lovede han at lave en regning over alle de varer, degnen havde fået hos ham fra år 1727 til dato, samt hvad han havde betalt derpå, og bad derfor om udsættelse i en uge. Den fik han, men da sagen ikke senere blev taget op, må det formodes, at de to mænd som gode svogre har ordnet den lille affære i mindelighed.¹⁰⁾

Dermed syntes alle skyer drevet bort, men der gik kun godt og vel en måneds tid hen, så trak et endnu mere truende uvejr op omkring den arme degns syndige hoved. Det kom denne gang udefra, skønt den egentlige årsag sikkert kunne spores tilbage til sognet, til dem, der så gerne ville Jacob Barch til livs.

Der var den første marts 1729 sket det, at sognepræsten Anders Frantsen Toxværd var død. Han havde været en særpræget mand, der blev „begravet paa en egen Maade, lige som han var en egen Mand og førte et eget Liv.“¹¹⁾ I den tid, der gik hen, indtil en ny præst kunne overtage kaldet, blev altertøj og messehagel betroet degnen til renholdelse og opbevaring, ligesom han også beholdt kirkens nøgle, som han jo ellers under normale forhold i embeds medfør skulle aflevere i præstegården hver aften, efter at solen var ringet ned.

Det blev der en hel del snak om, og den blev efterhånden så højlydt, at det gav genlyd helt til Tjørnelunde ved Rudsvædby, hvor komunitetets ridefoged, monsieur Thomas Ronander, residerede. Han og kirkeværgen Jørgen Christensen fra Eggeslevmagle tog så affære og indstævnedede en stor del af kirkebyens beboere i den hensigt at erhverve et tingsvidne om, hvordan det virkelig forholdt sig. Blandt de indstævnedede var naturligvis også degnen samt hans tjenestepige Anne Nielsdatter, der synes at have været ophavsmand til al den snak, der var kommet op om Jacob Barch og hans opsyn med kirkens messetøj. Hun og de øvrige indstævnedede, der skulle møde på tinge den 5. maj

1729, få uger før den nye præst, hr. Esaias Fleischer, blev indsat i embedet, var indkaldt for at vidne „om en christelig Opliusning om Egtsløfmagle Kirches Ornamenter og Altertøj, som befindes og ansees nyelig at være besnitted og forringed, desligeste og Kircheladen og Kirchemuurens Muur og Grundsteen paa adskiellige Steder skal være bestiollen og borttaged, saa og for at komme til Opliusning om, hvo saadanne u-christelige Gierninger kand have begaaed.“

Ridefoged Thomas Ronander havde taget turen til Flakkebjerg, hvor han trådte frem og krævede de indstævnedede personer til forhør. Det første vidne var Hans Madsens kone, Maria Hendrichsdatter, der fortalte, at for ungefær 14 dage siden var degnens pige kommet ind til hende med tre eller fire små stykker grønt fløjel og et stykke guldgalon, tre til fire fingre langt og tre fingre bredt, og havde spurgt hende, om hun kunne gætte, hvor det var kommet fra. Ja, havde hun svaret, for hendes øjne at se stammede det fra messehagelen i Eggeslevmagle kirke, og det indrømmede pigen. Da Maria Hendrichsdatter spurgte hende, hvad de småstykker kunne bruges til, sagde pigen: „De har mere end det; de vil stykke det sammen skikke det til Korsør og lade det sværte til en Kabuds. Men nu går jeg hen i Kirkeladen til vor Moder (degnekonen) og vil fly hende det. Hun vil til Provsten i Morgen og lade ham se det.“

„Hun bliver vel ikke galen,“ spurgte Marie Hans Madsens. „Jo,“ svarede pigen, „og nu skal jeg hente Smeden ind til hende. Ham vil hun raadføre sig med.“

Derefter viste monsieur Ronander Maria Hendrichsdatter en grøn fløjls messehagel og to messesærke og bad hende syne dem. Hun bemærkede, at messehagelen fornylig var blevet omkantet overalt undtagen i halsen, og kunne se, at den gamle søm var skåret af og „en temmelig Deel af Fløyelet paa Forstøchet bortskaaren“, men hun vidste ikke hvor meget. Af den nyeste messesærk var der skåret en halv alen af hvert forstykke, så vidt hun kunne se, for de var „omsyed med

en extra ordinaire grov Søm for ved igjen fra Krauven af til det nederste“, og det måtte være sket, siden den sidst var „toed“.

Kirkeværgen foreviste derpå vidnet et stykke stof af en alens længde og et halvt kvarter bredt i den ene ende og to tommer i den anden og spurgte, om hun kunne se, det var messehagelens stof. Det sagde hun ja til og forklarede, at hun havde fundet det mellem nogle klæder, hun havde i forvaring for degnens pige, og hun havde overleveret det til kirkeværgen samme morgen, da han skulle til tinge.

Jacob Barch, der selv var kommet til stede i retten, tilstod, at han fornylig egenhændigt havde omsyet messehagelen, men benægtede, at han skulle have taget noget deraf.

Næste vidne var degnens tidligere tjenestepige, Anne Nielsdatter, der forklarede, at omtrent 14 dage for påske kom degnen hjem fra kirken og havde messehagelen med sig „sigende, Prousten havde befallet ham at skiere dend op på den ene Axel og sette Hegter derudi.“ Dagen efter så Anne, at degnen sad og syede på den „runden om i Sømmen“, og senere så hun, at degnen havde grønt fløjl at sy på samt et stykke guldgalon, men hvor mange fløjlsstykker der var, vidste hun ikke. Den mindede i hvert fald om det fløjl, messehagelen var lavet af.

Så fremstod Jacob Barchs gamle modstander, Hans Rasmussen Smed, for at vidne om det, der var ham bekendt, og han fortalte, at for nogen tid siden var degnens pige Anne kommet ind til ham i hans hus og havde bedt ham gå med over i kirkeladen til degnekonen. Det gjorde han så, og da han kom over i kirkeladen, talte Kirsten Jacob Barchs om den uenighed, der var kommet op mellem hende og hendes mand. Nu ville hun også skrive en seddel til ham, men smeden bad hende gå med hjem i hans hus, for kirkeladen var ikke et sted at stå og skrive. De fulgtes så ad hjem til smeden, og degnekonen skrev en seddel, som han fik lov at læse. Der stod: „Kalder hand mig en Korntyf, saa er jeg dog ingen Fløyelstyf.“ Derefter tog hun et stykke

fløjl frem, svøbte det i sedlen og sagde, at nu skikkede hun det hjem til sin mand, så vidste han nok, hvad det betød.

Hvad angik kirkeladen, ringmuren og grundstenene, så forklarede Hans Smed geskæftigt og omstændeligt, at han havde hørt af andre, at degnen havde forbrugt nogle grundstene, og han havde da også selv set, at degnen inde i sin gård, der lå op til kirkemuren, havde taget nogle kampesten og flyttet dem op i sin have. Disse kampesten lå ellers i to rækker langs kirkemuren – „til Forsvar for Kirchemuren“, som smeden sagde.

Imidlertid var klokken blevet tre om eftermiddagen, og på dette tidspunkt nåede prokurator Søren Lintrup fra Slagelse, nylig hjemkommen fra landstinget, frem til herredstinget. Han krævede nu at få lov til at udsperge de allerede afhørte vidner, men da Jacob Barch, der hele tiden havde været til stede i retten, ikke havde stillet dem nogen spørgsmål, kunne dommeren ikke imødekomme Lintrups krav. Desuden havde han ikke fremvist fuldmagt til at optræde på degnens vegne. Vidneførslen blev så genoptaget, og skræder Niels Mortensen i Eggeslevmagle forklarede, at han havde beset begge kirkens messe-skjorter, og så vidt han kunne skønne, var begge forstykkerne afskårne i omtrent en halv alens bredde på hver skjorte i længden, og de var omsyede og nysømmede. Også messehagelen var omsømmet overalt, undtagen i halsen. Han forklarede videre, at „Deignen Barch har Kirchens Ornamente under Hender og har forsvarlig Skab med Laas og Lugge at forvare samme udi, saa ingen kand komme dertil eller i Skabet uden hands Vidende“, en forklaring, der blev bekræftet af de øvrige vidner.

Den afdøde præsts søn, førnævnte Christen Toxværd, og Jørgen Pedersen fortalte, at de begge havde set degnen tillige med én, der murede for ham, tage mursten af kirkeladen og kaste dem ud på gaden. Senere havde Jørgen Pedersen set, at de gik og bar dem ind hos degnen, og samme dag og samme time havde Christen Toxværd set

stenene ligge ved degneboligen. Kort efter „fick Deinen sin Skorsten forhøjet, som før var for laug og ei kunde trække Røigen“.

Den tidligere klokker ved kirken, Niels Jørgensen, og hans kone Karen fortalte, at de i næsten en snes år havde „opvarted Egitsløvmagle Kirche i dend Tid, dend forrige ved Døden afgangne Deign Madts Hammer var i Embedet, baade med reenholdelse og Ringen,“ og de kunne ikke se andet, end at messchagelen var blevet forringet på fløjlet. Også messeskjorterne var forringede.

Herman Hansen, murermester i Eggeslevmagle, var en dag kommet ind i degnens hus og havde da lagt mærke til, at degnekonen sad og kantede et skørt nedenom med noget gult tøj, og Anne Nielsdatter fortalte, at det stykke stof, som kirkeværgen tidligere på dagen havde forevist, „hafde Degnekonen gifvet hinde efter hindes Begiering at kandte et Skiørt med.“

Hans Jensen og Hans Madsen, der af og til havde gået på dagleje hos degnen, forklarede, at de sammen havde brudt nogle sten, der lå 5 kvarter ($1\frac{1}{4}$ alen) fra kirkens ringmur, og derefter brugt dem til at lukke degnens stengærde med, og at Jacob Barch selv havde været med til at flytte og sætte dem.

Derefter producerede Ronander i retten to attester, en fra hatte-mager Laurs Hansen i Skælskør og en fra Cathrine Pedersdatter, Laurs Andersens kone i Smidstrup, hvorpå herredsfogeden forelagde de udeblevne vidner at møde 14 dage senere.¹²⁾

Den 19. maj førtes som første vidne overrnævnte Cathrine Pedersdatter, der fortalte, at 14 dage før påske var monsieur Barch kommet ind i hendes hus og havde vist hende noget grønt fløjl, som han bar sammenlagt i hånden. Han ville til farveri med det, sagde han, og have det farvet til en kasket. Cathrine svarede, at det var næsten synd, da det var så kønt grønt, men hun var ikke i stand til at sige, om det var taget fra Eggeslevmagle kirkes messchagel. Søndag efter påske havde hun været inde hos degnens før prædiken, og da havde hun på

gulvet set en strimmel klud, mere end alenlang, og kuløren lignede messehagelens; hun havde også set, det havde været syet med grøn silke, for et af degnens børn havde siddet og plukket tråde ud af kluden, indtil moderen tog den fra barnet og forvarede den.

Dernæst fremstod Else Kirstine, Hans Rasmussen Smeds kone i Eggeslevmagle, og sagde, at hun ikke vidste eller havde set, at messehagel og messesærke havde været beskadigede, for hun havde kun set det stykke fløjl, som degnekonen havde lagt ind i sedlen til sin mand.

Det magreste vidnesbyrd kom dog nok fra Dorthe Povlsdatter, der sagde, at hun „ganske indted om denne Sag var vidende eller kunde gifve nogen Opliusning, undtagen hvad hun kand have hørt af Degnens Pige, Anne Nielsdatter“, og Mette Andersdatter, Herman Murer-mesters kone, kendte heller ikke noget til kirkens ornamenters „Be-snittelse eller Beskadigelse“.

Niels Jensen fra Eggeslevmagle fortalte, at han vidste, degnen havde opbrudt en sten, der lå op til kirkemuren i degnegården, og sat den ind i stengærdet om haven for et års tid siden, og på degnens spørgsmål svarede Niels Jensen, at han vidste, nøglen til kirken var i præstegården, og det havde den været, lige siden præsten døde, for dengang præsten i Magleby var død og skulle begraves,¹³⁾ havde han selv sammen med en anden person hentet lys og stager ud fra kirken, og da fik de nøglen af præstens søn Christen, og de havde også afleveret den i præstegården igen og hængt den på en krog i stuen.

Thomas Ronander forlangte nu at få sagen opsat til næste tingdag, hvorefter Jacob Barch sagtmodigt bad om at få det, som hidtil var passeret ved retten, beskrevet, eftersom “hand ingen Forsvar hafde og iche self forstoed sig paa Lov og Rett; tilmed var hans Fuldmægtig Mons. Lintrup eedsvoren Procurator og vel bekiendt her ved Retten“.¹⁴⁾

Der blev dog ingen vidner ført den følgende tingdag, og først tre uger senere, den 9. juni, skete der noget. Da mødte nemlig „hederlig

og vellærde Jacob Barch“ ved sin fuldmægtig Søren Lintrup og bevi-
ste med to kaldsmænd, Niels Andersen og Jens Jespersen, begge fra
Slagelse, at han med lovligt 14 dages kald og varsel havde indstævnet
kommunitetets ridefoged, Thomas Ronander, for at høre virner og
attester angående den opfattelse, han som følge af de hidtidige vidne-
udsagn måtte have af degnen. Foruden de tidligere førte vidner ind-
stævnedes nu Anne Margrethe Friederichsdatter, tjenestepige hos Axel
Christensen i Eggeslevlille, Maren Pedersdatter, gift med Jacob An-
dersen sammesteds, Jacob Barchs kone Kirsten Pedersdatter samt An-
ders Kiærgaard, der var ridefoged på Gerdrup.

Efter først at være formanet til sandheds udsigende fremstod Anne
Margrethe Friederichsdatter og forklarede, at for seks eller syv år
siden, da hun tjente i Oreby, havde hun kørt et læs tørv hen til Jacob
Barch, som på den tid var skoleholder i Magleby, og mens hun var
der, havde hun stødt sin finger til blods. Da Jacob Barchs hustru så
det, gik hun straks hen til sin kiste og tog en hvid linnedklud, som hun
gav hende at binde om sin finger. I den åbne kiste havde hun set en
grøn fløjls lidse, omtrent en hånd bred, et par grønne fløjls opslag til
en kjortel, underforet med gul og grøn „dræt“, og en grøn fløjls
fruentimmerhue, samt nogle små stykker guldgaloner, det bredeste tre
fingre bredt.

Anne Margrethe fortalte derpå, at da hun sidste år ved mikkels-
dagstider var i degnens hus i Eggeslevmagle, havde hun set det sam-
me fløjls igen. Samme dag var også Jacob Andersens kone, Maren
Pedersdatter til stede hos degnen, og hun så også fløjlet. En søndag
før påske samme forår var hun og Maren kommet ind til degnen efter
kirketid, og da så de, at Jacob Barch stod og „sticked noget grøn
Fløyel sammen, som hand sagde skulde være til en Caubusse“, og hun
kunne se, at det var det samme fløjls, hun havde set to gange tidligere.
Mens de var der, havde Maren Pedersdatter spurgt Barch og hans
hustru, om de ville lade hende få det ene opslag til en hue, men det

sagde de nej til, og Barch tilføjede, at han ville lade det farve og lave endnu en kabuds af det og sin kones grønne fløjls hue. Da var Kirsten Jacob Barchs blevet vred og havde i deres påhør svaret sin mand således: „Nej! Du haver taget min sorte Kioel og gjort dig en Kioel af, og tager du Huen, skal jeg gåe til Prousten at klage.“

Så forklarede Anne Margrethe, at i fasten, noget før påske, var hun og Maren Pedersdatter kommet gående fra Skælskør. De havde da truffet Hans Rasmussen Smed uden for Smidstrup og fulgtes så med ham ud ad vejen. Som de nu gik der, spurgte Anne Margrethe ham, om han var forligt med degnen, efter at han, smeden, havde skåret ham i halsen, og dertil svarede Hans Smed: „Ja, vi er noch forligt, men hvordan jeg bærer mig ad, skal Barch iche blive lenge Degn i Egitsløvmagle.“ Maren og Anne Margrethe sagde, at det ville være synd for degnekonen og børnene, men smeden svarede: „Hans Koene skal ingen Nød lide, om jeg skulde sætte min Ambolt ud for hinde!“ Han tilføjede ydermere, at dengang han skar degnen i halsen, havde det været hans agt at skære ham i øjnene.

Til sidst berettede Anne Margrethe, at da hun og Maren Pedersdatter ved påsketider havde været hos degnen, havde hun hørt, at Jacob Barch og hans pige Anne Nielsdatter var i klammeri om noget korn, der var blevet borte på degnens loft, og degnen havde sagt til pigen, at hvis hun ikke sagde, hvor det var blevet af, ville han holde noget tilbage af hendes løn. Anne fo'r op i vrede og sagde: „Vil I gjøre det, da skal jeg finde paa noget, som I skal svie Eders Fingre over“. Degnen gav hende med hånden et dask ved øret, hvorpå pigen gik sin vej.

Maren Pedersdatter vidnede, at hun havde hørt og set alt, hvad Anne Margrethe havde fortalt, – „undtagen hun iche var med hinde i Maglebye for nogen Aar siden, da hun til Barch aag Tørf.“

Nu kom turen til degnekonen, Kirsten Pedersdatter, og Lintrup bad herredsfogeden tillade, at hun måtte gøre sin forklaring således, som

hun med god samvittighed kunne gøre det, om hvad hun vidste i denne sag. Da hun havde fået tilladelsen, erklærede hun, at der aldrig havde været noget grønt fløjls i hendes gemmer uden det, der havde været deres eget, som Anne Margrethe og Maren havde vidnet om, og hvad messechagel og messeskjorter angik, så var de aldrig „udi deris Huus forringed eller afsnitted“. For en tid siden var hun godt nok blevet lidt uenig med sin mand, fordi han havde skåret hendes grønne fløjls hue i stykker i den hensigt at bruge den til hjælp til en kabuds, og da var det, hun gik ind til smedens og skrev den omtalte seddel, men hun havde dog aldrig gjort alvor af sin trussel om at klage til provsten.

Kirsten Pedersdatter forklarede videre, at hendes mand havde ladet de grønne fløjlsopslag og huen farve ude i Skælskør. Om kirkedørsnøglen kunne hun fortælle, at den siden hr. Anders Toxværd's død af og til havde været i præstegården, men undertiden var den af præstegårdens folk blevet hentet hos degnens. Derpå tilbød hun at ville bekræfte sit vidneudsagn med sin ed, for så vidt retten ville tillade det.

Ridefogeden på Gerdrup, Anders Kiærgaard, som var det næste vidne, anede ikke, om alterklæderne var større eller mindre, end de før havde været, thi han havde aldrig set dem, før degnen bad ham se på dem nogen tid inden pinse. På Lintrups spørgsmål, om Kiærgaard ikke vidste, at smeden Hans Rasmussen var Barchs avindsmand, svarede ridefogeden, at „hand vel i Smedens Huus ingen Tiider havde hørt noget got Talle om Degnen Jacob Barch“. Desuden havde han hørt, at de flere gange havde været i klammeri og uenighed med hinanden.

Søren Lintrup ønskede nu at få de øvrige vidner stedet til forhør, men ville dog også gerne „fornehme, om Retten behageligt ville antage Degnens Hustrue til Eed paa hindes gjorde Forklaring“, idet han var af den formodning, at kontraparten, mons. Ronander, ikke ville disputere dette. Det ville Thomas Ronander imidlertid. Han

sagde først, at „hand hafde det kiært, at Mons. Barch vilde søge sig befriet for dend Mistanche, hand vendtes at være ikommen med Hustrue ved forhen gjorde Inqvisition“, men han måtte bestemt protestere imod Lintrups forlangende og modsætte sig, at det blev tillads mons. Barchs kæreste at beedige sin forklaring, eftersom de tidligere førte vidner i virkeligheden sigtede både hende og hendes mand.

Lintrup henholdt sig til den tidligere påstand, der efter hans mening stemte mere overens med loven og dens formalia, og spurgte Ronander, om han havde til hensigt at beskyldte Barch og hans hustru for beskadigelsen af altertøjet, eller om degnen, der efter hans mening uskyldigt var blevet overvældet med stævnemål og proces, fortsat skulle indrette sig på forsvar.

Ronander sagde hertil, at det ikke havde været hans agt at beskyldte, søge eller aktionere Barch og hustru for alterklædernes forringelse. Han havde kun søgt at skaffe sig oplysning om, hvem der havde begået sligt, og derfor indstævnet mons. Barch, „som var en Kirckes Betiendter, der hafde haft Ornamenterne i Opsigt og Varetegt“. Med hensyn til at slutte tingsvidnet, så kunne det først ske, når der ikke tiltrængtes mere oplysning om alterklædernes beskadigelse. Som svar herpå erklærede Barch, at han aldrig havde haft ansvaret for alterklæderne eller andet, der hørte Eggeslevmagle kirke til. Det havde altsammen været i præstegården i præstens gemme og forvaring.

Herredsfoged Bruun kunne ikke tillade degnens kone at aflægge ed på sin forklaring, fordi andre vidner tidligere havde udtalt sig om hendes person, men iøvrigt tillod han mons. Barch at føre, hvad han ville „til sin Sags Fortgang“; derefter skulle sagen opstå i 14 dage.¹⁵⁾

Men da retten på ny blev sat den 23. juni, og Lintrup på Jacob Barchs vegne spurgte, om retten ville fornemme, om nogen af de indkaldte var mødt i sagen mod mons. Ronander – „for at fyldestgøre

Loven med deris Vidners Afleggelse“ – ja, da viste det sig, at de alle – også Thomas Ronander – var blevet borte fra tinget, hvilket bevirkede, at Lintrup „reserverede sig for deris U-lydighed Lovens Straf over dem at paastaa“. Derefter begærede han tingsvidne beskrevet, og retten påråbte Ronander, om han havde noget derimod at erindre. Da han jo som nævnt ikke var mødt, måtte det bero med udstedelsen af tingsvidnet i endnu 14 dage.¹⁶⁾

Dermed ebbede sagen så ud; der blev aldrig udstedt noget tingsvidne, thi sagen ses ikke omtalt i tingbogen efter den tid. Den har øjensynlig ikke været til at komme helt til bunds i, og Thomas Ronander har formodentlig helt opgivet at foretage sig mere i sagen ud fra den betragtning, at hele affæren, både med det forringede altertøj og de bortfjernede sten ved kirkegårdsmuren, sandsynligvis hidrørte fra en sammensværgelse mellem degnens uvenner, som søgte at ramme ham ved at få ham fjernet fra embedet.

Der var jo nemlig ikke så få vidner, der af en eller anden grund havde en høne at plukke med Jacob Barch. Trods forliget den 24. marts var smeden Hans Rasmussen lige hævngherrig og prøvede stadig at få ram på degnen, og tjenestepigen Anne Nielsdatter har sikkert også gerne villet takke degnen for det øredask, han havde givet hende. Desuden har den tidligere klokker, Niels Jørgensen, og hans kone Karen uden tvivl også haft et horn i siden på Jacob Barch. De fortalte jo selv på tinge, at de i den sidste snes år af Mads Hammers embedstid mod betaling havde gjort rent i Eggeslevmagle kirke og ringet med klokkerne, og det var jo ellers arbejder, der påhvilede degnen. Da Jacob Barch i 1726 kom til Eggeslevmagle, overtog han formentlig alle embedets pligter, også dem, som Mads Hammer i en årrække havde betalt Niels Klokker og hans kone for at udføre. De mistede på den måde en indtægt, de havde haft i mange år, og det gjorde dem sikkert ikke venligere stemt over for Jacob Barch, der måske heller ikke altid var lige let at omgås.

Om Hans Smed bør det nok også fortælles, at han var en mand, der gang på gang lå i proces og næsten altid slap skidt fra det. Til sidst gik det da også galt for ham. I efteråret 1729 blev han af Gerdrupgaards ejer, frøken Diderica Elisabeth Grubbe, indstævnet for restancer på sit hus i Eggeslevmagle. De første gange udeblev han, men da han omsider fandt for godt at møde, oven i købet ved en af egnens mest anvendte lovtrækkere, Jochum Lorentz Sandroe, erklærede han frejdigt, at han med forundring ville afvente, hvad modparten agtede at fremføre, da han ikke på nogen optænkelig måde kunne erkende Gerdrup som sit herskab. Men der hjalp ingen kære mor: dommen faldt kort tid før jul, og han blev dømt til at betale frøken Grubbe „ald den Afgift, som hand iche med Quittinger kand afbeviise at være betalt, aarlig 2 Rdl., samt for mislig Betalling af Huuset at have sit Fæste forbrudt“, hvortil kom, at han skulle betale sagens omkostninger med 2 rdl. 4 mk.¹⁷⁾

Jacob Barch derimod sad indtil videre lunt inden døre, og efter afslutningen på sagen med kommunitetets ridefoged gik der mere end ét år hen, inden hans navn igen ses nævnt i Flakkebjerg herreds tingbog, og det var da kun for en kort bemærkning. Det skete den 29. juni 1730, da Hendrich Steenfoss fra Slangerup stævnedes ham til tinge og krævede ham dømt til at betale, hvad han efter en skriftlig revers (gældsbevis) skyldte Steenfosses søskendebarn, Johan Lærredskræmmer. Jacob Barch mødte imidlertid ikke, og da stævnemålet ikke synes at være fulgt op på nogen måde, er han formodentlig sluppet med skrækken, medmindre han har valgt at betale.¹⁸⁾

Men fra dette tidspunkt høres der ikke mere til degnen Jacob Barch og hans familie, og senest fra 1731 synes han at være forsvundet fra Eggeslevmagle sogn, der samme år fik en ny degn. Det var Jacob Rasmussen Lund, der i et par års tid havde været degn i Kregme.

Det har ikke været muligt at efterspore, hvad der blev af Jacob

Barch efter den tid, og det har heller ikke kunnet lade sig gøre at klarlægge årsagen til degneskiftet i Eggeslevmagle. Muligvis har han frivilligt afstået sit embede til fordel for noget bedre, men det *kan* jo også være lykkedes for hans uvenner at få ham fjernet derfra. Desværre er der ikke bevaret nogen gejstlige justitssager fra Vester Flakkebjerg herred fra tiden før 1785, og en gennemgang af landemodetprotokollerne fra årene omkring 1731 har heller ikke kunnet give et fingerpeg om Jacob Barchs skæbne. Det kan kun slås fast, at lige så pludseligt, han i 1716 dukkede op på Skælskør-egnen, lige så pludseligt forsvandt han derfra 15 år senere.

NOTER OG HENVISNINGER

1) Eggeslevmagle kb. – 2) Flakkebjerg herreds tingbog 1723–42. – 3) Birket-Smith: Kbh. Univ. matr. II, s. 373 – 4) Skælskør kb. – 5) Fl. h. tgbg. 9/6 1729. – 6) Magleby kb. – 7) Eggeslevmagle kb. – 8) Fl. h. tgbg. 12/11 1728–24/3 1729, diverse tingdage. – 9) Hans Jørgen Mandal var norskfødt og blev 1718 gift i Skælskør med Jacob Barchs konesøster Mette. Han nævnes da som styrmand på „Carolus den 12.“, men gik i land og blev handelsmand i Skælskør. – 10) Fl. h. tgbg. 17/2 1729. – 11) Vester Flakkebjerg herredsbog 1647–1835, fol. 66 f. – 12) Fl. h. tgbg. 5/5 1729. – 13) Otto Olsen Maar, gift med Anders Toxværds datter Anne Cathrine; han faldt i 1729 ud af kirketårnet og slog sig ihjel. – 14) Fl. h. tgbg. 19/5 1729. – 15) Do. 19/5 1729. – 16) Do. 23/6 1729. – 17) Do. 15/12 1729. – 18) Do. 29/6 1730.

Dansefrisen i Ørslev kirke

Af Mads-Bjørn Jørgensen

I Ørslev kirke i Sorø amt, på sydkapellets østvæg, findes et af landets mest velkendte og yndede kalkmalerier fra 1300-tallet. Man plejer at sige, at netop denne periode er dårligt repræsenteret i danske kalkmalerier,¹⁾ så det er forståeligt, at man har ofret en del opmærksomhed på de velrestaurerede billeder i Ørslev kirke. Blandt flere andre motiver træffer vi her tre kronede „jomfruer“, der med stor ynde

lader sig opfordre til at deltage i en kædedans, som de træder med seks moderigtige springfyre.

Billedet rummer en charme, som er medvirkende årsag til dets anvendelighed som illustration af dans og lystighed i middelalderen.

Sidst har museumsinspektør Henrik Græbe taget fremstillingen op til behandling i forbindelse med gennemgangen af den nyligt fremkomne dødedansfrise i Egtved kirke i Jylland.²⁾

Nogen egentlig dødedans – sådan som vi kender den fra Nr. Alslev, Jungshoved³⁾ og nu Egtved kirke – er der ikke tale om i Ørslev kirke. Her drejer det sig om en „godartet“ opfattelse af døden. „Snarere en påmindelse om den himmelske lykke og glæde, der venter efter døden“, end en dyster profeti om det korte menneskeliv. Græbe forstår den som et frydefuldt memento mori – men dog et memento!

Under henvisning til 1300-tallets mystikers tale om „Den lykkelige død, der skulle forme sig som en evig dans med englene,“ må det være

de glade forventninger om, hvad der skal times menneskene i det hinsidige, og ikke dødsangsten, dansefrisen i Ørslev søger at gengive. Alle alvorlige ikonografiske betragtninger over motivet synes totalt spoleret, når man skal gøre rede for den lille trompetblæsende hare, eller hvad det nu er for et væsen, man finder yderst til højre for frisen. Hverken her på jorden endsige i hihimmerige – skriver Græbe – vil man træffe på sådan en fyr, hvorfor man nok heller ikke skal tage fremstillingen som andet end et pudsigt, let humoristisk memento mori, måske i lighed med afbildningen af de tre konger, der møder de tre dødninge. Græbe henviser her til fremstillingen i Skibby kirke, Horns Herred. Hertil er at bemærke, at netop 1300-tallets ikonografi, således som vi kender den fra bl.a. Hejninge, Butterup, Lundforlund⁴) m.fl. af Sjællands landsbykirker, gør sig bemærket ved fabelvæsener, som på tilsyneladende helt naturlig vis opholder sig i – ja, blander sig med de gamle motiver.

Et eksempel er den store Christoffer på kirkens nordvæg i Hejninge kirke, hvor helgenen er blevet forsynet med en skødehund i form af et musicerende fabeldyr.

Broby-Johansen giver i sin bog „den danske billedbibel i kalkmalerier“ en lidt anden tolkning af motivet, idet han siger, det „er verdslighedens forkrænkelighed, som skildres“.

Han opfatter de to runde genstande, som de yderste figurer til højre og venstre bærer i hænderne, som spejle og forstår motivet derudfra. „Spejldansen“ – skriver han – „er den verdslige verdens sorgløse leg på gravens afgrund“.

Denne tolkning bliver ikke mindre åbenbar, når man faktisk, som det fremgår af bevarede viser, trådte folkevisedansen med spejl på hånd. Det kan være fristende – som Broby-Johansen gør det her – at sætte motivet i forbindelse med folkevisedans og troubadourpoesi samt en fornemmelse af 1300-tallets dydslære, men det forekommer næsten for lige til.

*Hejninge kirke, Soro amt
Skibets nordvæg*

Hvis man betragter sydkapellets udsmykning under et, er det slående, at sydvæggen og østvæggen, med sine delvis ukendte motiver, og sit ejendommelige billedprogram tilsyneladende rummer en enstående ikonografi. Det hele kan virke, som var det styret af tilfældigheder. Som om man uden noget princip endsige idé har strøet motiver ud på vægge og hvælvinger.⁵⁾

Dog – hele samlingen af motiver vidner om – sammen med, hvad vi ellers træffer på i andre 1300-tals billeder på Sjælland – at netop denne periodes billeder taler et sprog, som vi endnu ikke helt har lært at forstå. Der er sikkert både tanke og idé bag. Men tilbage til dansefrisen i Ørslev kirke. – Nogen egentlig dødedans kan det som sagt

ikke være – hertil er den dels for gammel, dels mangler vi overhovedet dan dansende død repræsenteret. Imidlertid er det vel rigtigt, som Broby-Johansen bemærker, at det umiddelbare indtryk er „sorgløs leg“ måske „på gravens afgrund“, og at de runde genstande, som to af figurerne holder i hænderne, tiltrækker sig opmærksomheden og synes at forlange en forklaring. Tolker man dem som håndspejle og sætter hele fremstillingen i forbindelse med folkeviserne, synes sagen klaret. Nu er det bare sådan, at vi har håndspejle i både Vigersted og Vester Broby kirke⁶), og når man sammenligner dem med, hvad man finder i Ørslev, så synes det ikke at være helt så klart, at det virkelig er spejle, de dansende holder i hænderne i Ørslev kirke. Det forekommer mere rimeligt at tage det for bolde – uden at vi derfor bliver klogere på motivets betydning, eller hvorfor vi træffer det her i denne sammenhæng.

Historien begynder egentlig ikke med dansefrisen i Ørslev, men med en labyrint på Gotland, nærmere bestemt den labyrint, der ligger neden for galgebakken nord for Visby.

Stedet hedder Trojasborg og er en labyrint, der kan føres tilbage til bronzealderen, ja måske længere endnu.

I dag ligger anlægget som en netop synlig labyrint med gange kantet af halvstore sten, men oprindelig kan det have indgået i et større anlæg, f.eks. en gravplads eller et kultanlæg.

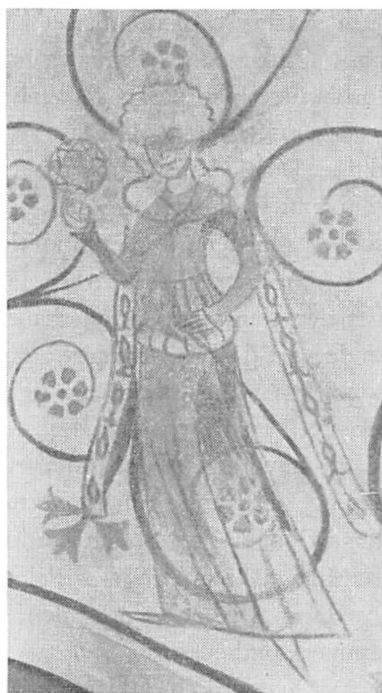
Jeg havde år i forvejen i flere sydfinske kirker set labyrinter malet på vægge og hvælvinger, og efter at have set anlægget på Gotland, måtte det være nærliggende at søge yderligere oplysning om, hvad disse labyrinter egentlig betød.

Under dette arbejde stødte jeg på yderst interessante oplysninger, som dels berettede om labyrinter og dels om dansen i middelalderens katolske kirke.

Det er bl.a. pariseruniversitetets rektor Johannes Beleth eller Belethus,⁷) der fortæller, at man ved visse kirker i 1100-tallet dansede

*Person med spejl
Vigersted kirke, tårnrum nord.*

*V. Broby kirke
Skibets 2. hvælving, ostkappen.*

til de kirkelige fester, og at både biskopper og ærkebisp legede med og hengav sig til boldspil.

Den kendte forfatter og biskop i Mende G. Durandus († 1296) giver i sin bog om den kristne gudstjeneste⁸⁾ en skildring af denne mærkelige dans – Pelota⁹⁾ – som, skriver han, nogen steder danses juleaften, andre steder ved påsketide. Præsterne leger med deres klerici i klostrene eller i biskoppens gård, idet de hengiver sig til boldspil, dans og sang.

Durandus nævner også en anden dans, han kalder den Bergeretta.

Den skal være blevet danset i Besancon allerede i 1200-tallet, men også andre steder i Frankrig har han hørt, den skulle være i brug i forbindelse med påskens opstandelsesfester.

Der er flere andre forfattere, der kan give oplysning om kirkelige danse. Den kendte Jesuiterpater Ménétrier har i sit arbejde fra 1682, som han fik udgivet i Paris, skildret andre påskedanse, som førhen skulle have været danset af klericiet rundt omkring i kirkerne.¹⁰⁾

I *Mercur de France*: Fra 1726 berettes der i detaljer om, hvorledes den dans, som præsteskabet skulle udføre ved påsketide, skulle finde sted. Dansen kaldtes Påske-karolen og blev danset i Metropolitankirken i Sens og snoede sig som en kædedans til de nærliggende klostre. Hertil kunne vi føje andre oplysninger om, at kannikerne skulle have danset under pinsefesten i kirken i Angers, og at kanniker og kordrenge skulle have taget sig en svingom i domkirkens forhus i Chalon – sur Saone, Gud til ære og mennesket til frelse.^{11a)}

Men nu denne dans – Pelotan – som blev danset i katedralen i Auxerres. Det er egentlig den, der er interessant og først tildrog sig opmærksomheden.

Det hedder i en skildring af dansen, sådan som den foregik i 1500-tallet, at den nyankomne kannik skal møde med en bold, som han skal overgive til dekanus eller hans stedfortræder. Denne bold skal være så stor, at man fatter om den med begge hænder. Med den ene arm om bolden griber dekanus med sin frie hånd den nærmeste præst i hånden og han den næste præst, og således dannes en lang kæde, evt. en ring. Dekanus istemmer den gamle påskedans „Victima Paschali laudes“, og alle de øvrige samt orglet falder i.

Videre i skildringen hedder det, at dansen skulle finde sted nede i vestenden af domkirkens hovedskib omkring den store LABYRINT, der dér var indlagt i gulvet.

Den lange kæde bevægede sig omkring labyrinten i tretrinsdans og dekanus kastede bolden først til en og så til en anden.

Når sangen og dansen var slut, gik man ind i sakrestiet til det ventende måltid, hvor medlemmer af kapitlet, kapellaner og officierier samt adelsmænd fra byen og omegnen byttede gaver, nød de fremsatte retter, samt drak rødvin „i behersket omfang“.

Under festen læste man dagens prædikentekst højt, og sluttede det hele af ved sammen at begive sig ind i kirken til aftensang.

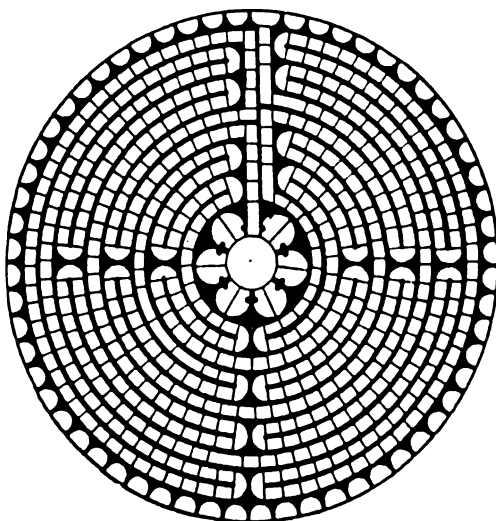
En beretning fra 1471¹²⁾ fortæller om den nye kannik, magister Gerard Rotarius, at han ikke havde sørget for at møde op med en bold til festen, og da man bebrejdede ham det, svarede han, at han ikke fandt det på sin plads at lege og spille bold i kirken. Det var en uskik, man burde have afskaffet forlængst. For at undgå skandale samlede man kapitlet og byens vise fædre og bebrejdede i fællesskab magister Rotarius, at han ikke havde meddelt kapitlet, før han indtrådte, at han ikke ville deltage i påskedansen, han havde jo været vidende om, at den ville finde sted, og at han skulle deltage.

Efter megen snak og parlamenteren gik magisteren i sig selv igen og under stor fryd hentede man bolden fra sidste år frem fra sakrestiet. Hele forsamlingen begav sig i optog til kirkens midtskib, og under overværelse af et stort publikum med borgmestre og honoratiorens i spidsen dansede man den gamle påskedans omkring labyrinten.

At der har eksisteret sådanne labyrinter rundt omkring i kirkegulvene kan der ikke herske nogen tvivl om. F.eks. fandtes der i katedralerne i Chartres og i Amiens gulve med labyrinter, der var henholdsvis 12,6 og 12,2 m i diameter, men også i kirken i Auxerre fandtes indtil 1690 en labyrint.

Man kan spørge sig selv, hvad disse labyrinter har betydet! Hvordan de har fundet vej ind i kirkerne, og hvad man har ment med at danse omkring dem ved påsketide!

Der er ingen af de anførte kilder, der har begivet sig ind i de problemer, men svenskeren Backman, der i 1945 udgav en bog om den religiøse dans,¹³⁾ nærmer sig sikkert kernen, når han skriver, at

Labyrinten fra Chartres.

denne dans omkring labyrinten ikke må forstås som en dans i moderne forstand, men som et mysteriespil – en rite – hvad al dans måske oprindelig har været.

Men lad os nu se lidt på labyrinter.

Vi kender dem udmærket fra antikkens Grækenland fra Babylon og Ægypten, for ikke at tale om den berømte labyrint i Knossos på Kreta. Netop til denne labyrint knytter der sig en tradition om en dans, der i forgangne tider skal være danset af ungdommen omkring labyrinten. Den er indstiftet af Teseus, efter at han var trængt ind i labyrinten og havde overvundet og dræbt uhyret Minotauros, der spiste syv jomfruer om året.

Det var for at mindes denne historie om, hvorledes Teseus havde reddet sig ud af labyrinten ved hjælp af en rulle uldgarn, og således var kommet frelst op fra dødsriget, at helten Akilleus havde malet et billede på sit skjold, der gengav en lang kæde af mænd og

kvinder, der med hinanden i hænderne slyngede sig af sted, ganske som var det en labyrint, de dansede i.

Labyrinten var således i antikken et symbol på dødsriget og Minotauros var dødsrigets hersker.

Et ganske analogt billede møder vi i Kristi nedfart til dødsriget og sejr over djævelen samt hans tilbagevenden fra dødsriget – opstandelsen – påskemorgen. Det er derfor forståeligt, at man i tidlig kristen tid taler om Jesus som Teseus og djævelen som Minosauros.

Tilsyneladende kan denne påskedans omkring labyrinten tolkes som et mysteriespil om Kristi opstandelse påskemorgen. Et spil, der udtrykker glæden over at Kristi sejr over døden bliver den troende kristen til del. Ydermere understreges dette af påskesalmen „Victimae Paschali laudes“, som ledsager dansen.

Kødets opstandelse, som den kristne trosbekendelse taler om, er flere steder sammenlignet med at blive udfriet af labyrinten, som det blandt andet siges i den indskrift, man kan finde på museet i Lyon. Her står: „Betragt dette spejl og læs deri din egen dødelighed. Din krop bliver til støv og til ormes føde, men selv skal du leve evindeligt, dette liv er tungt at leve, klag og bed til Kristus, at dit liv må leves i Kristus, at du gennem påskens højtid må opvækkes og rykkes ud af labyrinten. Gennem disse fem verselinier underviser jeg om dødens hemmelighed“.

Men bolden – hvorfor bruger man en bold i dansen?

Ja, sagen synes her at blive noget kompliceret, for vi er nu fuldstændig uden spor i de gamle kilder omkring påskedansen. Alligevel kunne jeg tænke mig en tolkning, som i al korthed går ud på, at bolden oprindeligt har skullet symbolisere solen og senere er blevet det velkendte billede på Kristus.

Allerede i Det Gamle Testamente træffer vi retfærdighedens sol i Malakias bog kap. 4, vers 2. Denne betegnelse er blevet forstået messiansk d.v.s. om den kommende frelser. Endvidere kan vi hos kirke-

fædre som Origenes, Hieronymus m.fl. overbevise os om, at man på et meget tidligt tidspunkt i den kirkelige terminologi har brugt udtrykket retfærdighedens sol, som et udtryk for Kristus.¹⁴⁾

Vender vi tilbage til Trojaborg uden for Visby og forestiller os, at man har brugt denne labyrint med dens tolv bueslag, til at mane solen frem på himlen med, så er det vel heller ikke umuligt at forestille sig bolden brugt i hedensk tid som billede på solskiven.

Vi er stort set uden beviser her, det hele beror på et tolkningsforsøg, men det synes nærliggende at sætte labyrinten og måske bolden i forbindelse med en tidlig soldyrkelse.

Nu kan man nok anføre, at en labyrint fra bronzealderen på Gotland og en bold i hånden på kanniken i Auverre ikke behøver at have noget med hinanden at gøre, ja, vel nok kræver et kraftigt bevis for at kunne sammenlignes, beviset skal heller ikke gives her, dog vil jeg påpege – for ikke at blive beskyldt for at have fortalt to helt forskellige historier, en om en bolddans i Frankrig og en om en labyrint på Gotland, at labyrinter som Trojaborg kendes over det meste af Europa og ikke blot er et gotlandsk endsige nordisk fænomen. Iøvrigt har vi beretninger fra nyere tid, der fortæller, at befolkningen bl.a. i Halland¹⁵⁾ samledes omkring en labyrint, der lignede den på Gotland og her, påskemorgen gik labyrinten. D.v.s. dansede labyrinten igennem i en lang kæde.

Om denne skik så i kristen tid har haft en relation til Kristi opstandelse, hvad alt tyder på, så kan den godt i sin oprindelse have været en sol-kult.

Netop i denne sammenhæng hører vel også den gamle skik hjemme, at stå op påske morgen for at se påskesolen danse.

Når man danser påskedansen – Pelota – i domkirken i Auxerre med den store bold, som bestemmelserne påbyder, kan det være et mysteriespil, som gengiver „retfærdighedens sol“s udgang af labyrin-

ten – dødsriget – en universel opstandelsessymbolik – forståelig og velforankret i fortiden og dens opfattelse af livet og døden.

Men dansefrisen i Ørlev!

Ja, det skulle gerne fremgå af det allerede skrevne, at dansefrisen måske kan tolkes som en påskedans – en opstandelsedans – et mysteriepil. Så er den ikke et billede på forfængelighed eller død, men en glædesdans – måske til ære for den opstandne Kristus – måske for den himmelfarne jomfru Maria.¹⁶

NOTER

1) Niels M. Saxtorph: Jeg ser på kalkmalerier, pg. 12–13. – 2) Nationalmuseets Arbejdsmark 1971. – 3) Nr. Alslev kirke. Falsters Nørre Herred. Maribo amt. Jungshoved kirke, Bårse Herred. Præstø amt. – 4) Hejninge kirke. Slagelse Herred. Sorø amt. Butterup kirke. Merløse Herred. Holbæk amt. Billederne sidder på nordvæggen over hvælvingerne. Lundforlund kirke. Slagelse Herred. Sorø amt. – 5) Man kan igennem det tynde kalklag se, at der findes billeder på hvælvingskapperne. – 6) Vigersted kirke. Ringsted Herred. Sorø amt. V. Broby kirke. Alsted Herred. Sorø amt. 6 7) Beletus, Joh.: Rat. divin. off., c. 120. Migne. PL. 96, col. 123. Paris 1851. – 8) Durandus, G.: Rational ou manuel des divins offices. Th.par Ch. Barthélémy. Paris 1854. – 9) Pelota er almindeligvis en betegnelse på det boldspil, baskerne var kendt for at spille. Ved hjælp af et skeagtigt boldtræ spillede bolden op ad en mur. – 10) Ménestrier, C. F.: Des ballets anciens et modernes. Paris 1682. Cit. i Castil-Blaze: La Danse et les Ballets Paris 1882. – 11) Mercure de France: Letthé écrite d'Auxerre touchant une ancienne dans Ecclésiastique. Pg. 911. Paris 1726. Se note 12. – 11a) Ifølge Vitae Sanctorum Danorum pg. 320, skulle kannikerne på Eskilsø i Roskilde fjord ved nogle af årets fester have danset kædedans med de piger, der gjorde tjeneste ved klosteret. – 12) Citeret hos Bachman, E. L.: Den religiøse dansen inom kristen kyrka och Folkmedicin. Stockholm 1945, pg. 93. Hans kilde er sandsynligvis Lebeuf: Memoires concernant l'histoire ecclésiastique et civile d'Auxerre I 596; II 323, Paris 1743. – 13) En del af ovennævnte kilder er hentet fra Backmans bog. Se note 12. – 14) Hymne fra 1100'tallet. „Just nu, Oh Kristus, Retfærds Sol, viger Nattens Skygger. Nu forsvinder Sjælens Blindhed...“ *Analecta Hymnica*, 2:36. Herausgegeben. Dreves. Leipzig 1890–1906. – 15) Alin, J.: *Labyrintherna på Onsalalandet*. Halländsk Bygdekultur, pg. 50. Gøteborg 1925. – 16) Ifølge et håndskrift fra 1478 citeret hos Bartsch: *Mittelniederdeutsche Osterlieder*. Jahrb. d. Ver. f. nieder-deutsche Sprachforsch. pg. 49. 1880,

skal man for at fejre Kristus tilbagevenden fra dødsriget have danset i kirken og sunget: Herren Jesus danser aller forrest, han leder Bruden ved sin Haand. Han er den som juble kan. Jubilus det er hans Navn. Salig den som juble kan. Sjælen bli'r af Mindet varm, og af Himlens Føde mæt.“ I sin skildring af de videre begivenheder fortsætter håndskriftet: „Aah, hvor lysende straalere ikke denne Brud, hvorledes danser hun ikke med Tusinde Dansetrin fremfor Brudgommen, fremfor Lammet, fremfor Tronen, mens hun går lige saa mange Dansetrin for Brudgommen som hun førhen fra Jorden afsendte fromme Tanker fra sit Hjerte“.

Hvorfor er Sct. Bendts kirke i Ringsted bygget skævt

Af civilingeniør A. Herløv Jensen

Det kan da ikke være rigtigt, vil de fleste sige; det kan man da ikke se. Det sidste er rigtigt; de forskellige skævheder spiller ingensomhelst praktisk rolle, men det første er også rigtigt. Der kræves imidlertid en nøjagtig opmåling af kirkens grundplan for at kunne konstatere dette.

Det beroede på noget af en tilfældighed, at der direkte blev påvist visse uregelmæssigheder i kirkens konstruktion.

I året 1917 var der vel sket den største begivenhed i Ringsted bys historie, siden Valdemarerne byggede deres gravkirke, nemlig at Ringsted by købte Ringsted klostres hovedgård med tilhørende ca. 700 tdr. ld. Dette jordegods havde siden middelalderen omklamret byen og givet den en hel skæv udvikling. Der indtrådte nu en helt eksplosionsagtig udvikling.

På baggrund af en afholdt byplankonkurrence udarbejdede min far, dav. stadskonduktør og bygningsinspektør P. Jensen efter anmodning af byrådet et forslag til en endelig byplan, der blev vedtaget af byrådet. Der igangsattes en række gadearbejder, og jeg fik i den anledning midlertidig ansættelse som assisterende ingeniør ved kommunen i årene 1923 til 1926.

En af de mest interessante opgaver, vi beskæftigede os med på den tid, var dog nok også Sct. Bendts kirkes forestående frilæggelse. Den meget smukke og stilrene kirke var jo dengang „pakket“ ind. Den nuværende kirkelund mod vest havde gennem årene været have til

klostrets forpagterbolig (nu præsteboligen), og syd for kirken havde klosteret haft en stor frugthave også fra gammel tid. Begge haver var utilgængelige for offentligheden.

Den nuv. kirkelund blev anlagt i 1924 efter plan udarbejdet af daværende stadsgartner Windfeld-Hansen, København. Det var et meget interessant arbejde, faktisk en lækkerbidsk for historisk interesserede, idet vi i forbindelse med de nødvendige planeringsarbejder jævnlige stødt på resten af ruiner af de gennem tiderne anvendte klosterbygninger, der fra første færd havde ligget umiddelbart ved kirken. Vi stod i den anledning stadig i forbindelse med Nationalmuseet, som besøgte fundene, og alt hvad vi fandt af ruiner blev kortlagt og meddelt museet. En skitse, formentlig udarbejdet efter dette kort, er gengivet i en artikel skrevet af overlæge Thorsteinsson i „Ringsted fortæller“.

Foran (øst for) Sct. Bendts kirke mod torvet lå først det smukke gamle rådhus, derefter den ret store forretnings- og beboelsesbygning „Central“ med facade direkte mod torvet og endelig et par mindre huse mellem dav. „Central“ og nuv. „Børsen“.

Til brug for en offentlig konkurrence vedr. kirkens frilæggelse mod torvet fik vi den opgave at udarbejde et kort over kirken og dens omgivelser. Til dette formål kunne vi godt have brugt en eksisterende grundplan af Sct. Bendts kirke. Men da denne grundplan forelå i ret lille målestoksforhold, og da det ønskede kort skulle tegnes i væsentlig større målestok, ville der opstå en vis uønsket. Da kirken som sådan var det centrale i sagen, besluttedes det i 1923, at jeg skulle foretage en nøjagtig opmåling af kirken.

Ved udførelsen af kortet på basis af opmålingen viste det sig forbausende nok, at der ikke var parallelitet mellem ydermurene, hverken i langskib eller tværskib, altså at kirken på en vis måde var noget „skæv“.

Det første, der blev undersøgt, var naturligvis, om der skulle fore-

ligge målefejl, men sådanne kunne ikke konstateres. Bredden af langskibet med sideskibe er således størst ved vestgavlen og tværskibet bredest ved sydgavlen. De konstaterede afvigelser var ikke store, men alligevel så store, at de ikke syntes at kunne skyldes tilfældigheder. I hvert fald var unormaliteterne noget, der måtte undre en bygningskyndig meget.

For de antageligt udenlandske, men utvivlsomt dygtige bygmestre, der omkring 1160 har „afsat“ fundamenterne til den kommende kirke, skulle det have været en ret simpel opgave at afsætte grundplanen således, at den var blevet helt regelmæssig, d.v.s. at kirkeskibenes mure overalt var blevet helt parallelle.

Når dette alligevel ikke er sket, ligger den tanke ret nær, at skævhederne måske er skabt med forsæt, men da til hvilket formål?

Spørgsmålet blev ikke dengang nærmere undersøgt, og det var heller ikke nødvendigt til det foreliggende formål.

Vi drøftede dog dengang den mulighed, at man i kirkens grundplan på en måde allegorisk havde villet gengive Jesu trækors. Hvorledes dette kors har set ud, er der vel ingen, der ved noget nærmere om. Sandsynligheden taler vel for, at det har været sammentømret af to ubearbejdede træstykker, noget bredere i den ene ende end i den anden. Men det er selvsagt rent gætteri.

Foranlediget af Sct. Bendts kirkes 800 års jubilæum i 1970 besluttede jeg at søge spørgsmålet nærmere undersøgt.

Det viste sig, at den af mig udførte opmålingstegning af Sct. Bendts kirke, omkring 1923, stadig eksisterede i stadsingeniørens arkiv i Ringsted, og dertil også hele detailopmålingen, der ligger til grund for tegningen af kortet. Denne tegning viste med al tydelighed de foran omtalte „skævheder“ i kirkens konstruktion.

Hovedresultatet er, at Sct. Bendts kirkes tværskib i sin totale bredde udvendig er knapt 60 cm bredere mod syd end mod nord, og at lang-

skibet er godt 50 cm bredere ved vestgavlen end ved tværskibets vestmur (også i udvendigt mål).

Men dertil kom det interessante, at det ad anden vej viste sig muligt at få en udmærket kontrol på forannævnte opmåling.

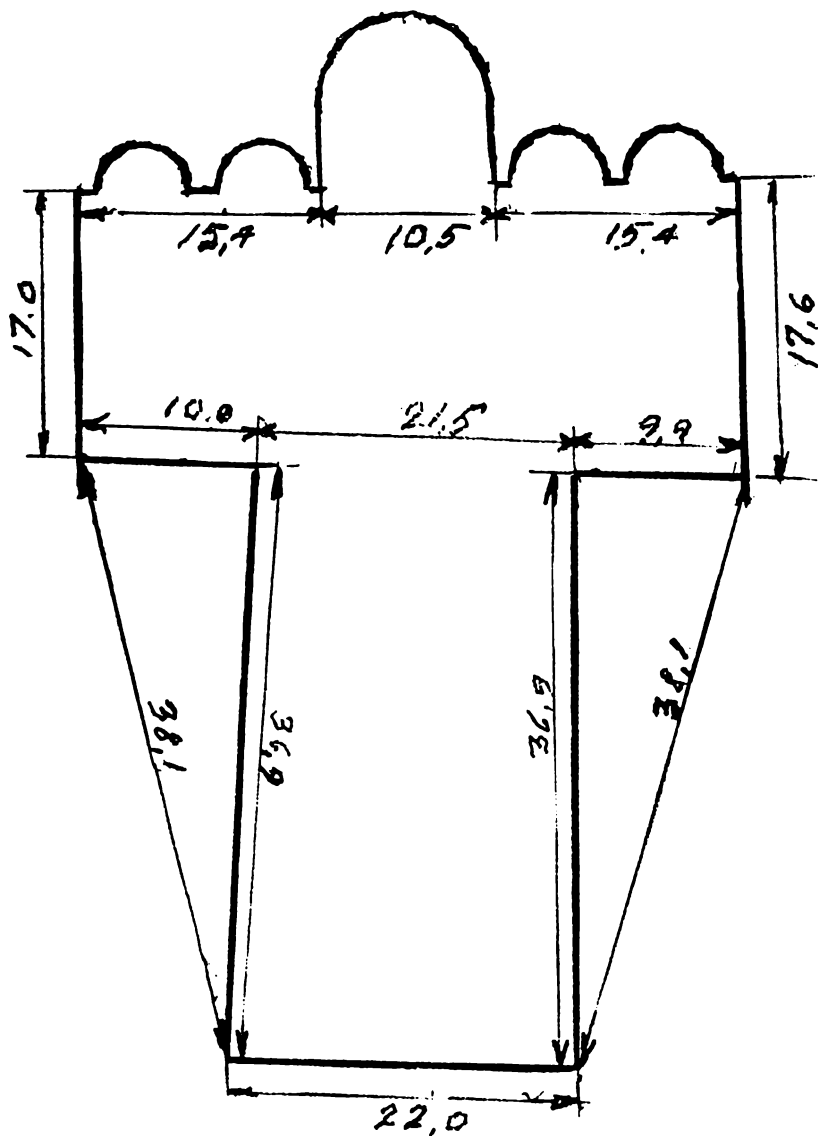
På kirkeministeriets foranledning i 1927 har arkitekt Mogens Clemmensen udarbejdet og udgivet et stort værk: „Ringsted Kirke“. Bogen omtaler den sidste restaurering af Sct. Bendts fra 1899–1909 under ledelse af professor H. Storck. Det er især de af arkitekt Arne Nystrøm til nævnte værk udførte meget detaljerede planer, der har interesse i denne forbindelse.

Ved en på Ringsted stadsingeniørs tegnestue foretaget sammenligning af de to grundplaner af kirken har det vist sig, at der er fin overensstemmelse.

Næsten intet af bogens tekst omtaler kirkens skævheder, og slet ikke de foromtalte fundamentale skævheder. Man søger derfor stadig forgæves efter en forklaring på disse fænomener, men desuagtet kan kirkens noget brogede bygningshistorie, restaureringerne efter brandene m.m. give et godt indtryk af de forviklinger, der i tidens løb har fundet sted, selvom der ikke derved rokkes ved den kendsgerning, at kirkens korparti og østre tværskibsmur oprindeligt er afsat unøjagtigt, hvadenten det så er sket med forsæt eller ikke. Midtpunktet af korbuen ligger ca. 70 cm nord for kirkens midterakse.

En nærmere omtale af Mogens Clemmensens bog om såvel den gamle som den nye kirke og de slutninger, man kan drage deraf, især af dens tegninger, kan derfor have interesse.

På hosstående figur, der i overdreven form viser kirkens skævheder, er længder angivet i meter med decimeter som decimal, fordi målenøjagtigheden ikke ligger mere. Det er faktisk forbausende at iagttage, hvor nøje symmetriske mål svarer til hinanden. Så meget mere overraskende er det derfor, at kirken på to væsentlige områder, nemlig bredde af såvel tværskib som langskib, har forskellige mål.

Den oprindelige frådstenskirke fra Vor Frue

Den første kirke bygget af roskildebispens Svend Nordbagger, stod færdig omkring 1081. Den var bygget af frådsten (kildekalk); den var ca. 40 m lang og ca. 20 m bred (udvendig). Mærkværdigvis var den også lidt „skæv“, idet kirkens bredde, såvidt det kan ses af de fundne fundamenter, har været måske ca. 30 cm større mod vest, altså principielt ligesom senere Sct. Bendts. Kirken havde ingen korsarme (i lighed med vore senere landsbykirker), men langskibet var afsluttet mod øst med et kvadratisk kor (5,5 m) med en halvrund apsis mod øst. Kirkens længdeakse var ikke nøjagtig øst-vest orienteret, men havde en tydelig hældning mod sydøst; denne længdeakse blev også senere Sct. Bendts.

De fundne fundamenter tyder stærkt på, at frådstenskirken har haft tårn mod vest, idet fundamentene her er tykkere end for de øvrige mure.

Knud Lavard blev oprindelig bisat midt i det kvadratiske kor foran højalteret.

Hvis det er rigtigt, som det synes, at den oprindelige frådstenskirke har været skæv, altså ikke haft parallelle mure, så er det en forbausende ting. For det første er det at afsætte to parallelle linier en så sære simpel ting, at fejltagelse næsten synes udelukket. Og man havde så meget mere grund til at være omhyggelig, fordi selve byggeriet ellers blev besværliggjort ikke alene murerarbejdet, men vel særlig tømmerarbejdet (lofter og tagkonstruktion). Man kommer også derved til at tænke på sakrale hensyn.

Ved udgravninger i forbindelse med den sidste restaurering har man ikke fundet rester af fundamenter til en evt. forudgående trækirke, hvis en sådan har eksisteret, endmindre af et gudehov, men man har nok heller ikke søgt efter noget sådant. Man har haft opgaver nok med at restaurere Sct. Bendts.

Den omstændighed, at den første kirke har været lidt skæv, kan

dog ikke direkte have haft nogen indflydelse på, at den senere teglstenkirkes langskib blev lidt skævt. Ganske vist var planen, at frådstenkirkens fundamenter for en dels vedkommende skulle bruges til fundamenter for de søjler, der skulle bære midterskibets øvre mure, men inderfladerne af disse søjler byggedes imidlertid parallelt, således at søjlernes fundamenter visse steder kom til at stå lidt skævt i forhold til de oprindelige fundamenter.

Denne gamle frådstenkirke, placeret nær de ældgamle, så lidet på-
agtede „tingsten“, måske snarere helligsten, hvoraf een bærer skålmærker fra bronzealderen, og nær tingpladsen ned mod den længst forsvundne, måske hellige sø, og nær en så stor lund, skulle snart blive erstattet af kendetegnet på kong Valdemars og hans slægts store magt.

Valdemarernes gravkirke

Valdemar den Store havde på et så tidligt tidspunkt set muligheden af at få kanoniseret sin fader som helgen. Allerede i 1146 havde han sammen med Svend, som han da var i forbund med, ladet Knud Lavards jordiske levninger optage af graven og lade dem anbringe i skrin, trods kirkelig modstand. Ret kort tid efter sin endelige sejr på Grathe Hede påbegyndte han omkring 1160 bygningen af sin slægtskirke. Først i 1169 lykkedes det at få gjort Knud Lavard til helgen, men da var bygningen af den nye store teglstenkirke også så langt fremme, at skrinlægningen kunne foregå den 25. juni 1170.

Byggeplanen for den nye kirke gik ud på, at den skulle bygges „udenom“ den gamle kirke, således at Vor Frue kirke kunne benyttes til gudstjeneste så længe som muligt. Byggetiden begyndte formentlig 1160 eller 1161. Det var kirkens østparti med kor, de fire kapeller med apsider og tværskibet, der blev indviet den berømmelige 25. juni. Resten af kirken var antagelig færdig omkring kong Valdemars død 1182 (han blev kun 51 år gammel).

Sandsynligvis begyndte man på den tid bygning af kirker fra øst,

d.v.s. med kor og tværskib, og det gjorde man også her, altså faktisk ude på „fri mark“. Efter den tids byggeskik førte man den murdel, man gik i gang med, op i fuld højde. Da byggearbejdet til tider gik ret langsomt fremad, må det have virket ejendommeligt i en tid at have set tværskibets østgavl stå alene. Nogen fare for, at den skulle vælte forelå dog ikke, dertil var murens tykkelse for stor. I tiden fra 1160 til 1170 er de øvrige mure i kor, kapeller og tværskib blevet opført og tagdækningen færdiggjort. Alt var forsåvidt færdigt til Kong Valdemars politiske aktion: Henlæggelse af hans faders jordiske levninger i helgenskrinet. Herved fik kongedømmet så stor guddommelig magt, at han uden modstand kunne få valgt sin søn til sin efterfølger ved samme lejlighed.

Efter nævnte højtidelighed, ved hvilken nok åbningen i tværskibets vestmur har måttet afdækkes, så man ikke kunne se koret i den gamle kirke, har nedrivningen af denne kunnet påbegyndes og byggeriet fortsættes. Der var dog allerede på indvielsestidspunktet bygget ca. 7 m af midterskibets mure, der skulle omslutte den gamle kirkes kor, og et tilsvarende stykke af sideskibenes ydermure.

Afsætningen af fundamenterne til den østlige kirkedel, kapeller og koret skulle foretages meget omhyggeligt, for at man nøjagtigt kunne „ramme“ den gamle kirkes længdeakse. Den skulle nemlig følges, fordi den gamle kirkes kampestensfundamenter som nævnt for en stor dels vedkommende skulle anvendes som fundamenter for de to rækker af piller, der skulle bære langskibets øvre mure og tag.

Det har været ganske afgørende, at afsætningen af tværskibets østre mur, der „bærer“ kapeller og kor, blev foretaget nøjagtigt, og det er på dette punkt, at der er sket noget forbavsende. Det har været let at fiksere den fremtidige længdeakse for den nye kirke, da man har haft „åben mark“, i hvert fald ryddet terræn at arbejde på. Man har også let kunnet afsætte en ret vinkel (90°); det bevises jo af, at tværskibets vestmur er opført vinkelret på kirkens længdeakse. Hvorfor er

tværskibets østmur da placeret med en skævhed i forhold til længdeaksen? Det er bygningsmæssigt en afvigelse, som må forbavse. Det kan selvfølgelig ikke afvises, at der er sket sjuskeri af personalet ved den første afsætning, men det må undre, hvis en så vigtig del af byggeriet som afsætning af kirkens grundplan, ikke er blevet grundigt kontrolleret. Det hele syntes at have været en ret elementær opgave. Nu blev resultatet, at hele kirkens nordparti blev skævt placeret i forhold til det øvrige bygværk.

Da man gik i gang med byggeriets næste fase: opførelsen af tværskibets vestmur, stod man overfor problemet, om tværskibets arme skulle være lige lange, hvad der ville medføre, at gavlmurene i tværskibet måtte trækkes noget skråt i nordøstlig retning for at få forbindelse med østmuren, eller man kunne gøre korsarmene ulige lange og derved få lidt mindre skæve murforbindelser. Da det hele ikke på grund af kirkens store dimensioner ville give sig noget direkte synligt resultat, valgte man nok den fornuftigste løsning at gøre korsarmene lige lange.

Medens ovennævnte forhold ikke kan være berørt af senere restaureringer, står man betydelig mere usikker overfor andre problemer, fordi kirken flere gange er brændt og derfor og af andre grunde er blevet endog grundigt restaureret. Ret store dele af kirken har endda periodevis været nedrevet. Da man imidlertid stadig har anvendt de gamle fundamenter, tør man nok antage, at større afvigelser fra det oprindelige ikke er sket.

På stående principskitse, der i fortegnet form angiver kirkens skævheder, ser man de skæve vinkler, der er fremkommet ved tværskibets gavle.

Det næste mærkværdige, man støder på, er, at langskibets (sidskibenes) ydermure ikke, hvad yderfladerne angår, er parallelle. Men her er forholdene komplicerede. Det viser sig nemlig, at indvendigt har kirken ens tværmål og søjlerne er symmetrisk placeret. Forskellen

i kirkens breddemål, hvad langskibet angår ligger altså i varierende murtykkelser, især for den nordlige murs vedkommende, der iøvrigt er en del tykkere end den sydlige. Kirken er jo i det hele taget et mægtigt bygværk med murtykkelser, der på visse steder når op på ca. 1,4 m. Men der er som sagt flere gange sket restaureringer, så den forbausende forskel i murtykkelse mellem langskibets nord- og sydmur kan være fremkommet senere. Hvis murene oprindeligt har været lige tykke, har forskellen i breddemål for langskibets vedkommende været en del større end nu. Men hvorfor den varierende murtykkelse i nordmuren?

Der er flere gange i byggeperioden sket væsentlige ændringer i byggeplanerne. Koret blev således gjort dobbelt så stort som oprindeligt planlagt. Ved disse ændringer har det ikke kunnet undgås, at der visse steder er kommet lidt kludder i målene. Det kan ses af, at man endda har ændret og forbedret allerede opførte dele af kirken. Mogens Clemmensen mener, at det kan have været kong Valdemar selv, der har grebet ind og forlangt ændringerne. Han fulgte sikkert arbejdet nøje, fordi han lå i ædel kappestrid med sin fostbroder biskop Absalon, der omtrent samtidig opførte Hvidernes gravkirke i Sorø. Absalon lå jo, forårsaget af Roskildekatedralen, også i kappestrid med sig selv.

Der kan nævnes flere unormale ting vedr. Sct. Bendts kirkekonstruktion, men det vil føre for vidt at komme nærmere ind herpå.

Det må som sagt vække betydelig undren, at såvel den oprindelige frådstenskirke som den senere Sct. Bendts kirke viser ikke ubetydelige skævheder, og tvivl om alle disse skævheder nu også skyldes tilfældigheder.

Når det imidlertid kan anføres, at bygningen af Sct. Bendts har stået på i ca. 21 år (dog med flere afbrydelser), at der sikkert i byggetiden er skiftet bygmester og arbejdsledere, at der flere gange er sket væsentlige ændringer i byggeplanerne, ændringer under restaurerin-

ger, anvendelse af forskellige murtykkelser i ellers modsvarende (symmetriske) dele af kirken, så må man sige, at man vedr. de konstaterede unøjagtigheder, alt taget i betragtning, nok ikke er berettiget til at drage alt for vidtgående konklusioner, men må nøjes med at konstatere, at de givne skævheder har kunnet forekomme.

Brande og restaureringer

I 1241 brændte kirke og kloster. Kirken blev så ødelagt, at den først kunne genindvies i 1268. I 1806 brændte kirken atter og blev først istandsat 1816–17. Den blev ved denne lejlighed lidt afkortet.

Ved den gennemgribende restaurering 1899–1909 måtte visse dele af kirken genopbygges bl.a. de 4 kapeller, men da man i hovedsagen som nævnt har brugt de gamle fundamenter, er der nok ikke sket større afvigelser fra det oprindelige, men nogen usikkerhed er til stede. Vi har som nævnt en nøjagtig grundplan af Sct. Bendts kirke efter restaureringen. Det ville have været af endnu større interesse at have haft en tilsvarende grundplan af kirken før restaureringen, særlig måske for at kunne studere den noget „mystiske“ sydmur i søndre sideskib, der er helt forskellig fra den nordlige. Søndre mur har vendt ud mod de oprindelige klosterbygninger, som dengang formentlig har været sammenbygget med kirken.

— — —

Ovennævnte har været forelagt Nationalmuseet, der har udtalt:

„Vi kan helt tilslutte os Deres konklusion. Der findes ingen holdpunkter for en teori om, at Sct. Bendts grundplan skulle forestille Kristi kors. Derimod er det ganske rimeligt, at unøjagtighederne skyldes, at kirken er opført i flere tempi. Vi er iøvrigt ikke bekendt med, at en sådan teori var fremsat, men lignende tanker er undertiden gjort om middelalderlige kirker, når man har iagttaget, at de ikke er opført efter lineal. Unøjagtigheder i middelalderlige bygninger kan imidler-

tid ikke være grund til at antage, at der skulle ligge symbolske tanker bag.“

Såvidt – og nærmere kan man nok ikke komme løsningen på dette problem. I og for sig er kirkens „lige mure“ og andet faktisk opført meget nøje „efter lineal“ af dygtige bygmestre og bærer slet ikke præg af det lidt ubehjælpssomme, som kan ses på visse middelalderlige kirker, men desuagtet må man nok – bortset fra den notoriske „fejlfælsætning“ af hele korpartiet – sige, at unøjagtighederne er noget, der har kunnet forekomme – selv om der stadig lurer en tvivl i eens sind.

Tilføjeelse

Efter at ovennævnte er skrevet, har jeg konstateret, at nogle af vore landsbykirker har langskibe, der er lidt bredere mod vest end øst, men hvad væsentligere er, så fik jeg ved et tilfælde lejligheder til at konstatere, at domkirken i Lund har de samme unormaliteter som Sct. Bendts: forskellige bredder af tvær- og langskibe (skævhed).

Er det stadig „unøjagtigheder“, der er tale om?

Træk af samfundsstrukturens udviklingsforløb

Af Ulrich Holstein

For ret at anskueliggøre baggrunden for herredernes, og dermed formentlig også de sjællandske syslers opståen, vil jeg opridse bosættelsens og som følge heraf byggedannelsens udvikling – lige fra de første små lokale ved vor tidsregnings begyndelse, som vel næppe rakte ud over landsbyernes jorder og nærmeste udmarker, og til de større, hvor flere landsbyer i midten af det første årtusind efterhånden lå sammen i grupper.

En del af årbøgernes artikler har på forskellig måde krydset emnet: landets verdslige inddeling. Da flere af disse udkaster formodninger af tvivlsom rigtighed, vil jeg her ganske kort (p.g.a. pladsnøden) skitsere ovennævnte udvikling, indtil lejligheden til at gå i dybden byder sig.

Ofte skyldes disse urigtigheder eller usikre formodninger ukendskab til visse forskeres (evt. nyere) arbejder, og i nogle tilfælde er en formodning uheldigvis bygget på en del af arbejderne, som siden er påvist at være urigtige. Dette sidste vil jeg berøre en anden gang.

Da amtsinddelingen kun er nogle få hundrede år gammel og derfor slet ikke følger de mere end 1000 år gamle bygdeområder og sysselinddelinger, vil jeg derfor i det efterfølgende kun arbejde „med herreder“.

Herredsinddelingen er imidlertid forandret meget i løbet af historisk tid, så de oprindelige grænser nu må rekonstrueres ved hjælp af

bl. a. Roskildebispens Jordebog (o. 1370). Sammenlign derfor GRÆNSEKORT IDAG med GRÆNSEKORT 1231.

Landsbyens opståen

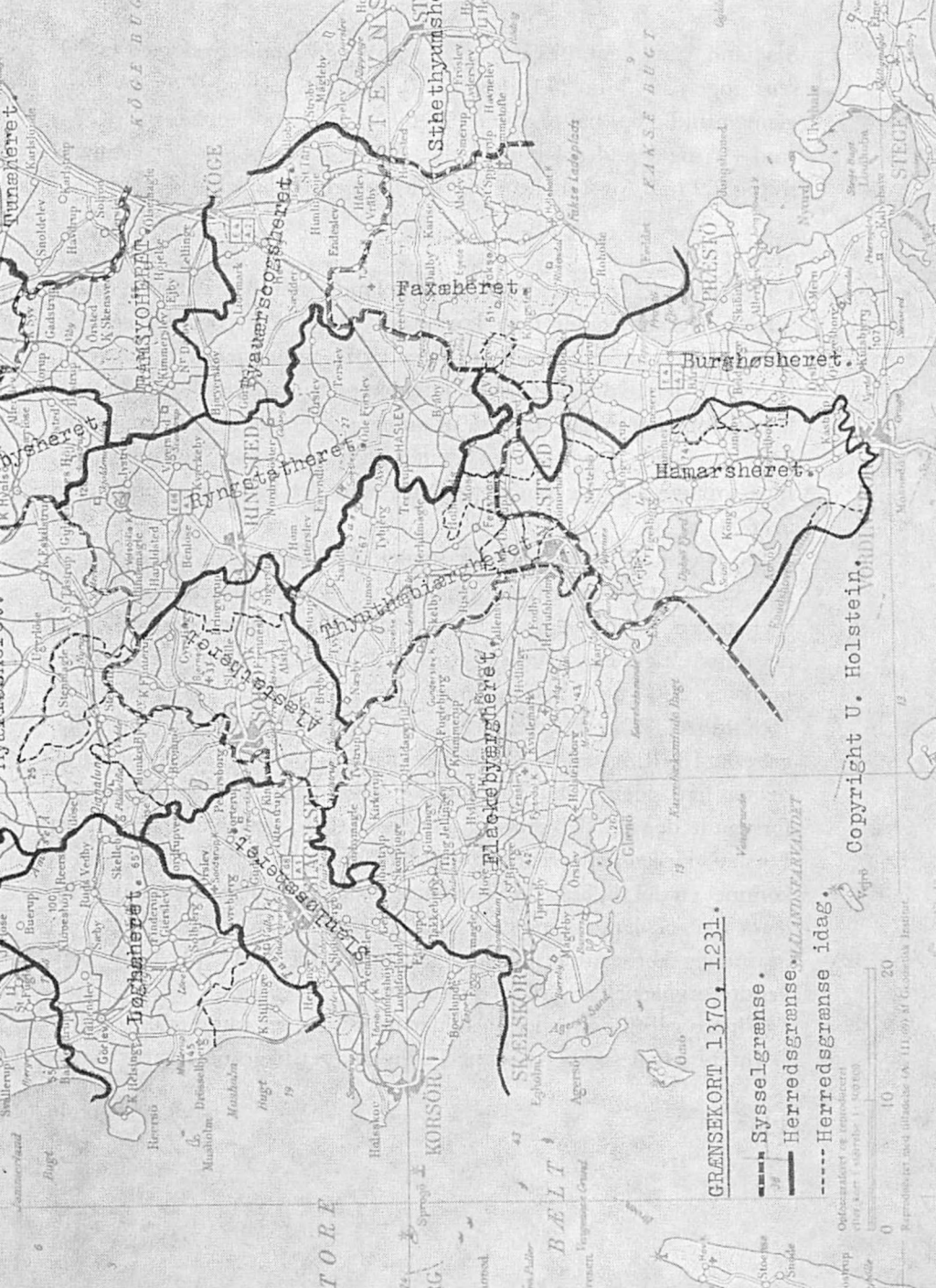
Stenalderens og bronzealderens bosættelser kan følges på forskellig vis (jfr. Vilh. la Cour: Sjællands ældste Bygder), men først i de sidste århundreder før vor tidsregnings begyndelse begynder vor interesse. Da skete der nemlig gennemgribende forandringer i samfundet: Landsbydannelsen begyndte.

Da disse første egentlige oldtidsbyer – tilfældigt spredt ud over landskabet – havde eksisteret i nogle hundrede år, manifesterede de sig som de landsbyer, vi kender, med navneendelserne: -inge, -um og -løse. Se FOLKEVANDRINGSTIDEN på OLDNAVNEKORTET.

Endnu 2–3 hundrede år efter dukker en ny type bebyggelse op: landsbyerne med endelserne: -sted og -lev. Og allerede nu mærkes samfundets nye klassedeling, den i de kommende århundreder så kendte samfundstredning: høvding, bonde og træl. Byerne beboedes af den frie mand, bonden, ledet af høvdingen medens trællene må have haft en underordnet stilling. Se GERMANSK JERNALDER på OLDNAVNEKORTET.

Med denne nye bebyggelsestype, som optog resten af de gode og let dyrkelige arealer, var det danske landskabs bedste og lettest tilgængelige dele besat. De efterfølgende århundreders udflytterbyer, torperne (vikingetidens byer med endelserne: -by, -toft og -torp og middelalderens skov- og rydningsnavne) kunne derfor nu kun indtage de mellem-liggende arealer til kultur.

Dette forhold ses bl.a. af, at de 3 første perioders byer („de gamle“) normalt er kirkebyer, mens næsten ingen af torpbyerne er det. Samtidigt er „de gamle“ byers arealer også langt større end torpbyernes, hvilket bl.a. fremgår af Kong Valdemars Jordebog (ca. 1231), hvor der i Plovtaleslisten er anført boltal (gl. måleenhed) for landsbyer på

GRÆNSEKORT 1370, 1231.

--- Sysselgrænse.

— Herredsgrense, LANDSDELINGEN

.... Herredsgrænse idag.

0 10 20
Kilometer

Copyright U. Holstein.

Sjælland. Sammenfattes disse, får man i 185 gamle byer med endelsen: -inge (36), -um (7), -løse (26), -sted (12), lev(50) og -by (54) gennemsnitlig 6,9 bol pr. by. I 147 torper med endelsen: torp- (133), -rød (9) og 5 andre (-holt, -bølle, -bo og kaldekot) er der gennemsnitlig 2,9 bol. Altså mellem halvdelen og en trediedel af de gamle.

Sognet

I 600–800 e.Kr. udvikledes formentlig landets mindste enheder, SOGNENE, der indeholdt flere landsbyer. Ordet sogn betyder egentlig søgning. At sogneenheden er ældre end kristendommen fremgår deraf, at ordet i den ældre betydning, jurisdiktionsområde, er kendt i Danelagen. Rimeligt er det da også at antage, at begrebet herhjemme må have foreligget, færdigt (og systemet altså i alt væsentligt udbygget) til at optage i sig og sammensmeltes med det kirkelige „sogn“, ved år 800.

Og i løbet af 1000-tallet får sognet så det kirkelige indhold også. Det bliver et kirkesogn, hvor præsten ved sognekirken skal forestå sjælesorgen, forrette dåb og begrave de døde. I denne periode bliver det danske riges ca. 2700 kirkesogne til (heraf i det nuværende Danmark ca. 2000 og i Flakkebjerg herred: (delt i gejstlig henseende i 1600-tallet) Øster Flakkebjerg h. 14, Vester Flakkebjerg h. 18, Slagelse h. 18, Ringsted h. 21 og Alsted h. 11 sogne). Denne sogneinddeling har siden i det væsentligste ligget fast. Ved reformationen forsvandt dog en del småsogne, f.eks. Arløse, der idag hører under Førslev (kirken nedrevedes efter kongebrev 31/8 1562). I nyere tid er kommet en del til, f.eks. Holsteinborg sogn (oprindeligt en del af Venslev s.) p.g.a. kirkens indvielse i 1728, og Korsør købstads sogn, der oprindeligt hørte under Tårnborgh s. (byen fik 26/11 1425 sine først kendte privilegier af Erik af Pommern).

Videre gejstlig gruppering falder udenfor disse rammer.

Interessefællesskabet i sognet: religion, retspleje og forsvar havde

GRÄNSEKORT IDAG.

— Herredsgrense.

SKÅNEDSKARVANDT

Copyright U. Holstein.

Öfversiktligt och reproducerat
 af ett kort i skiften 1:500 000
 0 10 20
 Reproducerat med tillstånd af D. 1169 af G. o. S. öfvertryck. Institut.

endnu primitive former – behovet var ikke større. *Religionen* var endnu ikke her i den urolige overgangstid som de senere århundreders mere fastlagte mytologi med dens noget mere udviklede dyrkelse. F. eks. er de sakrale navne stadig mest knyttet til rene naturforekomster. *Retsplejen* blev udført internt i hvert sogn. Dette forhold illustreres bedst ved at sammenligne med nyere tids bystævne- og oldermandsfunktion, som da også iøvrigt er direkte arvtager.

Oldtidsbygder

Når de ovennævnte typer bebyggelser samledes i bygdesamlinger, skyldes det rent tilfældige sammenfald af ydre omstændigheder som f.eks. jordbundsforhold, samfærdselsmuligheder (hav, åer) o.lign. At også en tilstræbt sammenslutning har spillet ind, kan naturligvis ikke helt afvises, men et nøjere studie af jordboniteten og den artistiske vandstand (grundvandets højde i forhold til overfladen, og derfor f.eks. overfladevandets udbredelse) viser en nøje sammenhæng med de ældste bebyggelser. At man, når begge ting kunne forenes, slog sig ned i nærheden af andre, er imidlertid sandsynligt, når man tager fællesskabs- og tryghedsfølelsen i betragtning, der stadigt herskede ved udskiftningen i vor tid (stjerneudskiftninger var jo netop et kompromis mellem udflytningen og fællesskabet inde i landsbyen). Og formentlig var den endnu stærkere og mere nødvendig i ældre tid.

Se OLDNAVNEKORTET. De skraverede arealer illustrerer bygdesamlingerne.

Hvorledes menneskene indtil midten af det første tusindår ordnede de påtrængende opgaver i samfundet ved vi lidet om. Nogen „stat“ eller noget „fædreland“ fandtes ikke, men BYGDER og LANDE (jfr. Norges FYLKER). BYGDEN har været det om muligt noget vagt afgrænsede område, indenfor hvilket samkvem og samfærdsel fandt sted.

I sådanne eller endnu mindre områder samledes FOLK om fælles

OLDNÅVNEKORT 400-750.

- ▲ Folkvandringstid 400-600.
- Germ. Jernalder 600-750.

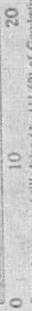
SMÅLANDSARVÅGDEI

Copyright U. Holstein.

Opbevares med tilladelse No. 111.691 af Geodætisk Institut.

Reprograveret og reproduceret
 efter kort 1. udgave 1. 500.000.

samfundsordning, især med hensyn til ret og kultus. Ordet FOLK anvendtes muligvis ældst specielt om „krigerskare“, men derefter om samhørende og samboende folk og deres distrikt.

Herreder

Disse bygder var altså områder, hvori samkvemmet, som regel af terrænmæssige årsager, var specielt stort. Efterhånden blev de små sogne afløst af den blivende jurisdiktionsinddeling i HERREDER, der formentlig allerede fra først af var opstået af denne større bygde. Dette ses bl.a. af, at herredsgrænserne er gamle naturgroede skel, følgende åer, skove eller andet ufarbart terræn. Se det FYSISKE KORT og sammenlign det med GRÆNSEKORT 1231.

Herred betyder oprindelig „hær-ridt“, derpå: ridende hærskare, endelig: i det område, hvorfra en sådan skare kommer, eller hvor de mødes. Denne retslige inddeling i herreder lå antagelig fast ved 800-tallets begyndelse. Ved de godt 200 herredsting plejedes ret i Danmark til nutiden.

Herredets militære betydning falder også udenfor nærværende emne.

Sorø Amts 4 herreder var 1231: *Flaccabiarheret* (Flakkebjerg) med 32 sogne (Ø. Flakkebjerg h.: 14, V. Flakkebjerg h.: 18), 37.922,4 td. l. og 9.045,34 td. hartkorn. Der var 1253 gårde.

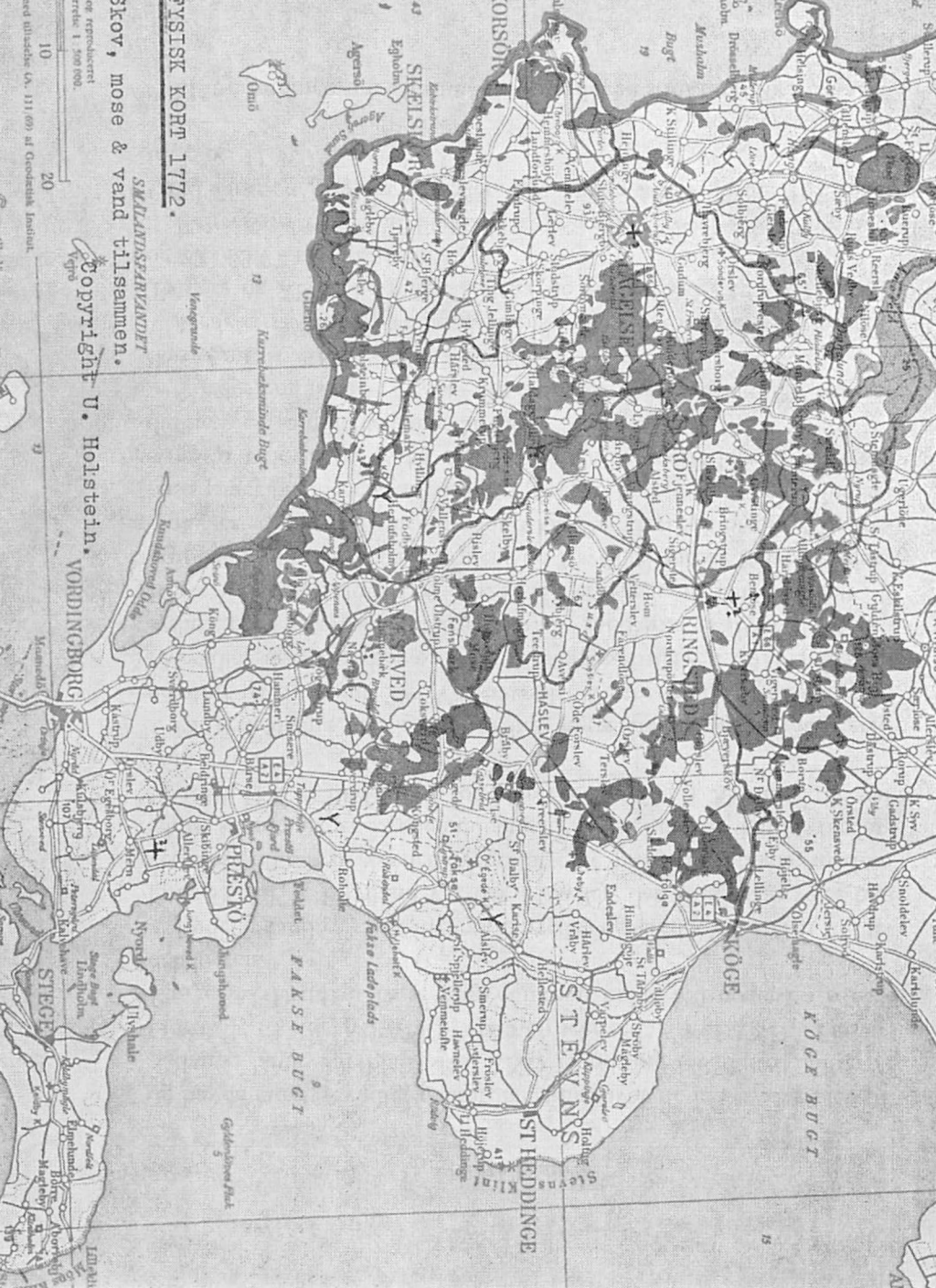
Slagløsøheret (Slagelse) med 18 sogne: 20.337,2 td. l., 4.794,84 tdr. htk. og 585 gårde.

Ringstathaheret (Ringsted) med 21 sogne: 22.821,0 td. ld., 4.692,07 tdr. htk. og 679 gårde.

Alextathaheret (Alsted) med 11 sogne: 10.706,9 td. l., 2.515,17 tdr. htk. og 313 gårde.

Sysler

Over herredernes fandtes LANDENE, som omfattede flere herreder

NYSSISK KORT 1772.

SKILAVISEARVANDER
Kov, mose & vand tilsammen.

Copyright U. Holstein.

VORDBINGBORG

0 10 20
0 10 20

KØGE BUCI

KØGE

STEDDINGE

STEVNS

VEJLE

FAKSE BUCI

RIBE

STEGE

10 20

og havde et selvstændigt overordnet ting, hvor de fælles love blev til. Sådanne lande var bl.a. Sjælland (landsting i Ringsted), Fyn (i Odense), Sønderjylland (på Urnehoved), Låland, Falster, LangeLand o.fl.a. Disse tings funktion holdt ved noget op i middelalderen.

Endelig fandtes midt mellem herredet og landet en anden inddeling, SYSLET. I Jylland var der 14 sysler, der antages at være blevet til i 900-tallet. Navnene synes at tyde på en forbindelse med en ældre stamme- eller bygdeinddeling. På sysseltingene kunne retsforfølgelse IKKE finde sted, og deres betydning i historisk tid var kun ringe.

En sysseldeling, måske nok af lidt yngre art, var også tidligt gennemført på Sjælland, idet Vestersyssel (Westre-susle) og Medelsyssel (Myadle-susle) nævnes o. 1170, Vestersyssel tillige i 1315 (Westre-syslæ) og Østersyssel (Østræsyslæ) i 1380'erne. I Plovtalslisten i Kong Valdemars Jordebog (ca. 1231) er Sjællands herreder delt i 3 grupper på hver 8 herreder, mens de 3 sydsjællandske herreder øjen-synlig er sammentalt med Lolland-Falster. Herredstallene på landsbasis peger på, at der var en norm på ca. 8 herreder pr. syssel, hvilket synes at tyde på, at syslet er et yngre embedsområde end herredet, dannet ved sammenlægning af disse.

Således omfattede i 1231 – for at nøjes med syslerne, der berører Sorø Amt, se GRÆNSEKORT 1231:

Medelsyssel Horns, Volborg, Ramsø, Bjæverskov, Stevns, Ringsted, Tybjerg og Alsted herreder. Det havde 3.717 gårde, 121.751,7 td. l. og 27.033,77 tdr. hartkorn.

Vestersyssel bestod af Flakkebjerg, Slagelse, Løve, Ars, Skippinge, Ods, Tuse og Merløse herreder. Det havde 5.828 gårde, 187.043,9 td. l. og 41.820,17 tdr. htk.

— — —

Måtte rammen om samfundets oprindelige strukturering, der altså

var færdig udbygget allerede i århundrederne før historisk tid (år 1000), være midlertidig lagt.

Da dette jo er „nøgle-emnet“, der har berøring med og betydning for utallige andre områder (folkedragtsskel, jordpolitik, kultur-, rets- og anden historie), er ovenstående også kun et tværsnit af en løbende undersøgelse, hvoraf der senere vil komme dele såsom: Bosættelsestyperne i oldtiden i forhold til den artetiske vandstand; bygdernes hellig- og retssteder på grundlag af helligkilde-, stednavne-, kirkeplacering- og bosættelsesanalyser; bavnens udbredelse i forbindelse med klarlægning af herreds-, by- og birketingene og -retterstederne; grænseforløbs indvirkning på folketroen; og terrænanalyse af grænserne.

Dette kun for atter at slå fast, at „brikkerne til spillet“ – vores rødder – er mange

KILDEFORTEGNELSE

Peter Skautrup. Det danske sprogs historie. 1968. – Svend Aakjær i Danmark før og nu. Sjælland. 1955. – Gyldendals Egnsbeskrivelse. Sydsjælland. 1971. – Geodætisk Instituts kort. 1:100.000. 12 udgave. – Svend Aakjær. Kong Valdemars Jordebog I og II. 1926–43. – J. P. Tarp. Danmark. V. udgave. 1955. Præstø, Sorø og Holbæk amtsr. – Egne undersøgelser og optegnelser.

Erindringer og stemninger 1885-1895

Af Niels Vange, Bjerrede

Niels Vange, Bjerrede, født d. 6/3-1877, død d. 6/1-1969

Niels Vange hørte både på fædrene og mødrene side til Terslev sogns meget gamle bondeslægter. Hans morbroder var den kendte Ingvor Ingvorsen, Ulstrup, hvis bog: „Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv“, i 1918 blev udgivet af Dansk Folkemindesamling, – en bog, der stadig er læseværdig.

Det var således en gammel slægtstradition, som N. Vange fulgte op på sine ældre dage, da sygdom og svaghed i lange perioder så at sige lagde pennekraften i hans hånd og anviste ham skrivepulten som arbejdsplads. Under fællestitlen: „En gammel Bondemand fortæller“, har han udsendt en lang række dupliserede hefter om sin hjemegns historie (de findes bl.a. på Haslev Folkebibliotek). En enkelt artikel fandt også vej til denne årbogs bind 49, 1962.

Desværre drev N. Vange ikke arkivstudier, ellers havde han været manden til at skrive en samlet fremstilling af Terslev sogns historie. Men vi glæder os over de spredte bidrag til sognets historie, som han gav os i de nævnte hefter. De vidner om en folkelig fortællekunst, der næsten kan minde om Jeppe Aakjær, – det gælder også den følgende artikel fra Niels Vanges hånd.

N. Fr. R.

Når vi nåede hen på høstens sidste dage, og dens afslutning var nær, så kribledet det i os drenge efter at nå den dag, da kvæget kunne blive slupne løse for at finde, hvad der kunne være at afgnave over hele markens område, – fra markskel til markskel i alle dens sider, som kunne tjene som næring for kreaturer. – Det var nemlig årets herligste dage for os drenge at gå som vogtere i den frie natur og høje, friske septemberluft og få hvile efter høstdagenes ofte anstrengende dagsgerning. Og så var der så ubegribelig meget at se på og „studere ud,“

ved dyrenes og fuglenes liv og færden, og alt krybet på jorden, i vandet (mergelgravene), på buske og træer – ja, allevegne.

Når kvæget først fik „rendt det gale af sig“, hvilket nok kunne nås den første dag, – altså den dag da dyrene var slupne løse – så var det en ret rolig tilværelse at være vogterdreng, (på jysk: æ Hjordreng), når ellers man forstod „sit kram“ som sådan og sørgede for at holde flokken samlet og passede på, at ingen enkelt af flokken fik smag på at gå på forbudte steder, f.eks. over markskellene og ind på een eller anden af naboernes jord, hvor der kunne træffe at være velsmagende ædeligt at gå efter, eller i vort eget lille stykke med runkelroer, som far dog sørgede for altid at have placeret i markens udkant op til skoven, så det derved blev lettest muligt for os vogterdrengene at holde kvæget ude fra roestykket.

Desuden var der stykket ($\frac{1}{8}$ af lodden) med den nysåede rug, som vi skulle holde de løse kreaturer fra.

I den første vogtertid var det let nok at holde dyrene, hvor de skulle være, thi da kunne de uden besvær finde „ædelse“ nok at gnave i, værre blev det efterhånden, når alt blev afgnavet. – Dog, det lod sig godt nok gøre, når man havde forstand på at vogte kvæg. Men jo længere tiden skred hen på efteråret, des mere påpasselighed skulle der til, for dyrene lærte hurtigt at finde, hvor de smutsteder var, hvor de kunne komme ind til mere og bedre mad.

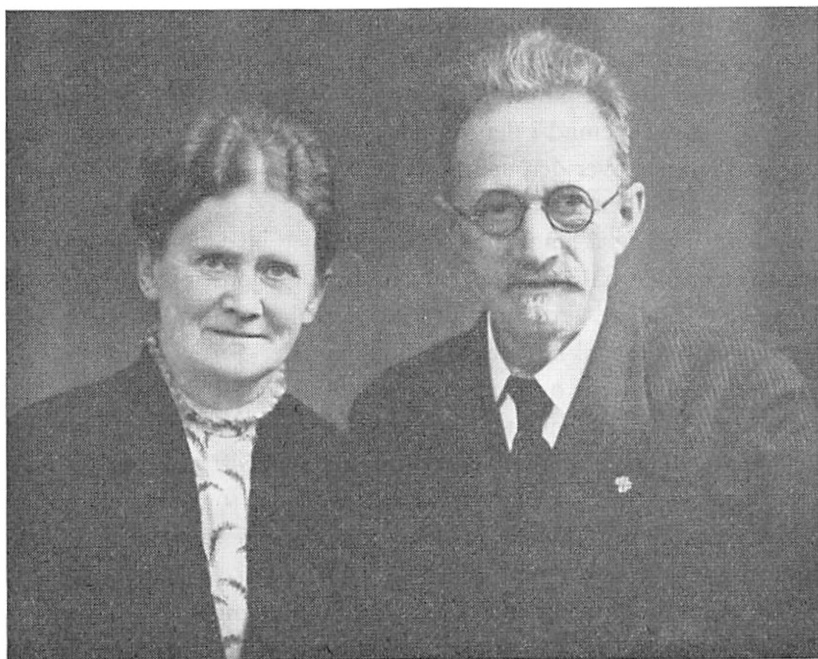
Der var altid i flokken en „førerko“, (en driver blev den kaldt), som der skulle passes særligt på, – hvor den gik hen, dér gik altid hele flokken hen. Den vidste altid nøje, hvor vogteren opholdt sig, selv om han var gået „i Skruk“ for at „læ sig“ for muligt ubehageligt vejr eller vind. Var vogteren ikke nær nok over den, så drev den straks forbudte steder hen. Og det kunne da ske, at vogteren blev „gal på Skabet“, og bestemte sig på at give den en „Omgang Tærsk“. Det skete på den måde, at han med vogterkæppen i den ene hånd, – skjult bag sin ryg „luskede“ sig så nær til koen, som det var muligt, da –

pludselig i eet spring røg træskoene bag ud af benene, samtidig med at han med den frie hånd snuppede sig fast holdende i koens rumpe og på hosesokkerne „hurredede omkring“ bag efter koen, mens han „tævede“ den ind over bagenden og lårene med vogterkæppen.

Under denne afstraffelse måtte han af yderste evne sørge for, at koen ikke sprang ind i flokken derved at han halede sidelæns i rumpen og på den måde styrede den der henad, hvor han ville have den, for hvis den løb ind i flokken, så splittede han denne ad, og den blev urolig, og det gav ham jo øget arbejde med at få den samlet og bragt til ro igen.

Når driverkoen på den måde havde fået et par omgange, var den nemmere at have med at gøre, og da den altid kendte sit kaldenavn, så var det tit tilstrækkeligt, når den var „paa Drev“ en fejl vej hen, da at råbe navnet på en høj og snerrende måde efter den, og da den ved afstraffelsen havde lært at kende sin vogter, så virkede som regel råbene helt godt.

Hvor vigtigt det var, både at holde flokken samlet af hensyn til mindst muligt besvær for vogtningen, og at tage en stadig eftertælling for at være forvisset om, at hele antallet var tilstede, som det skulle være, viser følgende tildragelse, som jeg et år kom ud for. – Så snart gårdens samlede mandskab (÷ vogterdrengen) havde spist middagsmaden, blev der sendt en person ud til afløsning for ham, så også han kunne gå hjem til gården og få sin middagsmad. Som regel var det lillepiggen, der måtte ud til denne opgave. Således også det pågældende år, hvor vi havde to 1½ års kvier med i flokken, som var vanskelige at få magt med. De havde både som mælkekalve i stalden, som ½–1 års kalve været tøjrede henne i mosen ved skoven, atter som kvier i stalden, og anden græsningssommer stadig i de mest afsides hjørner på græsarealerne, og stadig ene to været sammen og uden noget jævnaldrende eller andet selskab. Kvæggets andre individer anerkendte dem heller ikke i flokken, hvor de stadig blev jaget væk. Der skulle

Niels Vange og hustru ved deres guldbryllup.

derfor hele tiden fra vogterens side med opmærksomhed ses hen til, hvor de opholdt sig, for i rette tid at genne dem mest muligt nær til flokken.

Hin dag, som her nævnes, gik de noget afsides i et markhjørne med pil og hasselbevoksning ene to for dem selv, da lillepigen kom derud. Hun tog sig ikke af, hvor de gik, og da jeg kom derud igen, og pigen skulle gå hjem, så manglede de i antallet, og var ingen steder at se på gårdens jorder. Ingen af os kunne gå og lede efter dem, – jeg kunne ikke gå fra flokken, og pigen ikke fra det arbejde, som ventede derhjemme. – Nå, i håb om, at de vel dukkede op igen eet eller andet sted, slog vi os til ro og gik hver til sit, men det skete ikke. Da jeg kom

hjem med flokken til malkning, så manglede de jo, de to kvier. Så snart indbindingen var sket, blev jeg sendt ud for at lede efter dem. Jeg tog mit udgangspunkt der nede i markkrogen, hvor de sidst var set, og søgte så fremad i den retning, hvorhen de havde vendt hovederne. Jeg søgte over den nærmeste nabos mark, over en vejstrækning og langt ind på den næste gårdmands mark, – og der fandtes de. Men da var tusmørket så langt fremskredent, at jeg ikke kunne se dem, før jeg var tæt inde på dem. Der var en lavning i jordsmonnet, og der i læ af de lidt højere agre omkring lavningen havde de lagt sig til rette for natten tæt ind til hinanden, – side om side.

Dette med kvierne og med driverkoen har jeg skildret så udførligt, for at fremdrage det moment, at en vogterdreng skal være i kontakt og forståelse med sine dyr og bevidst eller ubevidst gøre sig til deres fortrolige og ven, og i lige så vid udstrækning, som det, mere eller mindre, må lykkes for ham, er det et yderst interessant hverv at være hjorddreng – vogterdreng.

Til vogterdrengens udstyr hørte, foruden lommekniven og vogterkæppen også, først og fremmest, den lange pisk. Den bestod af en meget lang snor og et kort skaft. Snoren var lavet af hyssinggarn og sejlgarn. Den var tykkest opad mod skaftet, – dette var af en hasselkæp og ca. $1\frac{1}{4}$ alen lang, – og tyndedes derefter mere og mere mod den yderste ende, hvor den sluttede i en tynd smække. Denne, altså smækken, blev lidt efter lidt slidt op af, at der blev slået knald med pirken, og måtte da fornyes. Det var af betydelig værdighed, at vogterdrengen altid havde en respektabel vogterpisk hos sig, og at han selv forstod at lave en sådan, især inden kvæget blev sluppet løs. – Den eneste brugsgenstand, som vogterdrengen nødvendigvis måtte have hos sig til enhver tid, var en lommekniv, den skulle han bruge, når han skulle skære en kæp til at straffe driverkoen med, – når han skulle skære kæppen flad i enden til at tage muslinger med, og ikke mindst, når han ville skære sig en pilefløjte, hvilket han kunne gøre så

tit, han fik lyst dertil, og han kunne finde en gren af en træart, som var brugelig. Hvilken som helst slags træ kunne nemlig ikke bruges, – den bedste slags var vidjepil, den kunne han lettest med lømmeknivens skaft få banket barken løs på.

Der kan være mangfoldige andre ting, end de allerede nævnte at tage i interesse og glæde for en vogterdreng, en lysvågen 12–14 års knægt fra et godt hjem, at samle sine spørgende tanker om. Der er dyr, natur, vejr og vind og iøvrigt alt levende. Tiden kan aldrig blive en vogterdreng lang. – Jeg vil gerne her nævne mere om det.

På gårdens lod fandtes 5 mergelgrave, hvoraf de 2 var særlig store, og begge gennemstrømmedes af en stadig rindende bæk. Særlig den ene var velbesat med småfisk. Der var gedder, aborrer, karusser, hundestejler, krebs, muslinger, igler og så – tåeserne. – Gedderne var ikke nemme at få øje på, de „stod“ gerne inde mellem eller under tætte vandplanter så skjult som vel muligt. Det kunne dog ske i en gråvejrsdag med overskyet og stillestående lummer luft, at en gedde „stod“ lige under vandskorpen i det klare vand. Det var da fristende at lade en bitte lille ting, – blot en stump pind – dumpe ned på vandoverfladen lige ved fisken og så se, hvad der ville ske? Der skete da det, at fisken lynhurtigt forsvandt, og i gravens bund eller sider, der hvor fisken havde „stået“, blev mudderet „slået op“ i vandet, og deri havde fisken gemt sig.

Det var også en „Tidkort“ for vogterdrengen at „tage“ nogle muslinger. Dertil blev snittet en pind, som var lang nok til at kunne nå ned til muslingerne, der sad på højkant i den bløde sandbund nær vandkanten, og de havde åbnet sig i den øverste kant. Det gjaldt nu om at pinden, som var snittet skarpt flad i den ene ende, blev stukket ind i den åbne revne i muslingens øverste kant, uden at røre ved muslingen, derved lukkede muslingen sig fast sammen straks og klemte om den fladsnittede pind. Så kunne muslingen drages op af vandet. – Den skulle nok selv holde sig fast.

Eller de kulsorte igler. – De lå dovent på sandet under vandet, der hvor dette kun var en tynd flade. Det var i drengens interesse at stikke en pind ned og pirre ved dem, så fik de så travlt med at sno sig og kaste sig og rende hen over sandbunden og et andet sted hen.

Så var der også tåeserne (tudserne – frøerne). De holdt sig gerne gemt mellem siv og planter lige oven for vandkanten. Ved at der blev basket i dét, som voksede der, sprang de med alle 4 ben udsprede i et stort hop længt muligt ud i vandet, og med ihærdige svømmetag kilede de tværs over mergelgravens vand til dennes modsatte bred og gemte sig der i det grønne.

På landjorden var der også stadig noget for vogteren at „obselvere“. Det kunne ske, at en ko, som gik fredelig og gnavede græs, pludselig gav et fnys og sprang til siden. Så man så nøjere efter, var der en agerhøne lige for dens næse, og frem vrimlede det med små agerhøns – en hel flok, som rendte i græsset – væk fra koen. Det var nemlig ikke altid, at de „gik på vingerne“. Dyrene var de ikke bange for, som for menneskene, men for ikke at blive trådt på af koen, så måtte de jo rende lidt væk.

Fasanerne var endnu ikke på den tid her er tale om, kommet frit ud i det danske landskab. Det skete først en del år senere, at de første fasaner flagrede ud fra Bregentveds Fasaneri.

– Hovsa, der sprang en haremis ud af sin græstot, – også for næsen af en ko. Den gimpede i småhop hen over agrene imod dén med buske bevoksede hegnsvold ind til naboens mark, hvor den smuttede igennem og snart satte sig flegmatisk til ro der, og – ja, jeg er vis på, at mangfoldige „haregrin“ er fremkommet ved sådanne lejligheder.

At der så, når harejagten var gået ind, og de første bøsseskud havde lydt hen over markerne, straks kom en anden fart og bangsel (rædsel) over Morten Hare, det er selvsagt en anden sag.

Det kunne også ved meget enkelte lejligheder ske, at der kom 3 eller måske 4 rådyr springende i fuld fart ind over hjørnet af mar-

kens yderste ende fra skoven imod syd og ind i den mod vest tæt til marken grænsende Munkeskov. Det var altid en hind, der var foran og efterfulgt af sine 2 halvvoxne sommerkid og med en råbuk som slutning.

Og nu til slut vil jeg nævne lærken. Umådelig megen lærkesang har lydt over hovederne på os vogterdrengene og med de glade toner bidraget til at gøre vore sorgløse og fredfyldte dage i den herlige frie septemberluft så festlige, at de til vor dødsdag vil stå i vor erindring.

Når det lakkede hen sidst på eftermiddagen og kvæget skulle hjem til malkning, så kom der en uroens tendens over kvægflodden, og driverkoen var næsten ikke til at genne, den, og mere eller mindre dem alle, kendte godt det signal, som skulle fremkomme til tegn på, at nu skulle vi alle hjem. Det bestod i et stort hvidt viskestykke, eller sådan noget lignende, sat på enden af en stang, hvis længde passede nøjagtig således, at når stangen blev rejst på enden op mod et vognskud, som var den yderste af gårdens bygninger ud mod marken, så faldt det hvide stykke lige mod husets stråtag, og på den baggrund kunne det ses over hele marken, når det var sat op. Driverkoen kunne også se det og kendte det, og ved et højlydt drøn tilkendegav den for de andre „hoveder“, at nu gik hjemturen for sig. Vogterdrengen kunne da ganske rolige „drysse“ bag efter flokken, for nu tænkte ingen på at gå på afveje.

Så længe efterårsluften var god, blæst og regnbyger ikke for slemme og nætterne ikke for kolde, blev kvæget tøjret for natten omme bag enghaven bag gårdens havehegn i en lun krog der. Det skete på den måde, at der, hvor tøjret stod fast ved jorden med pælen, der blev det stående, og grimen blev bare strøget af hovederne, når de skulle løses om morgenen. Når de så skulle tøjres igen, så kunne vogteren – og ingen andre end han – bare tage køerne een for een ved det ene horn med en hånd, og på den måde følge den hen til tøjreslaget og stryge grimen på hovedet af den! Det vil sige, driverkoen

lod sig ikke tage på den måde, – den endefuld, som vogteren havde givet den med kæppen, den virkede fremdeles.

Når vejret blev for hårdt for kvæget til, at det kunne stå i tøjr ude om natten, så blev det selvfølgelig bundet i stalden.

For at drøje mest muligt på vinterfoderet, skulle kvæget gå ude længst muligt hen i efteråret, så vidt da, at der var noget „ædelse“ at finde på marken, og såfremt regnvejr og kulde var udholdeligt. Dette betød selvsagt, at vogtergerningen blev noget strengere efterhånden. Det mildnede dog en del, at der altid var læ og nogen lunhed at finde ved skoven og ved de store bevoksede hegnsvolde i markskellene ind til nabomarkerne. Kvæget skulle også nok af sig selv finde hen, hvor der var lunt, så for det meste kunne vogterdrengen blive siddende i sit smuthul, mens det regnede. Blev regnvejret alt for hårdt, fik kvæg-flokken lov til at gå om i enghaven, hvilket var et ca. 3 tdr. land lidt lavtliggende stykke græsjord med vedvarende græsbund omme bag gårdens have med et stærkt bevokset hegn. Den anden side var ud til byens gade, hvortil der også var hegn. Den 3. side var dels ind til et par småvænger tilhørende andre ejere, som selv havde hegn i skellet, dels ind til skoven, hvor det store skovhegn var.

Den 4. side, den ud mod marken, var åben, men når vogteren var krøbet i skjul og tørvejr inde i brændehuset, så kunne han derfra overse den åbne del, og hvis et kreatur viste sig der med tegn til at ville gå „marktur“, så var det bare for vogteren om at få stortrøjen trukket højt op over nakken og huen godt langt ned på hovedet og så tage en rask løbetur ud i regnen og få koen vendt, så den „drevsede“ indad i enghaven igen.

At døje med regn og kulde var vogterdrengens livslod i de dage. Når det så blev bestemt, at kvæget ikke skulle ud at gå løs mere det år, så blev dagene lange for vogterdrengen, – for det var så „kyv-somt“ at gå derhjemme hele tiden.

— — —

Således gik efterhøstens tid, indtil 14 års fødselsdagen var passeret, konfirmationen overstået og skolegangen ophørt, hvorefter vogterdrengen fik overladt et par plovheste, som han så skulle følge og bruge fremdeles årstiderne om.

På den tid, da kvæget blev sluppet løs, blev der taget fat med fuld kraft på, at få brakmarken pløjet til rug, så at denne kunne blive sået i behørig tid.

Dette pløjearbejde var meget let både for plovmand og heste, da rugskiftet var „helbrakket“ fra den tidlige forårstid og gødet og pløjet sommertiden igennem. At få jorden bragt i tjenlig stand til rugsåden var altså let nok. Langt mere anstrengende var selve rugens såning. Det skulle ske med hånden, og det besørgede far altid selv. At gå med såsækken over nakken, til de 8 td. rug var sået, det kunne nok give en kraftig „lændepine“. Da han havde udført al sædens såning, både forår og efterår, i de første 12–15 år af sin gårdmandstid, købte han sig da en bredsåmaskine. – Radsåmaskinerne kom ikke i brug i bondebruget før mange år senere, på herregårdsmarkerne dog noget før.

Efter rugsåningen tog man fat på at „pløje lægjord“, d.v.s. pløje stubjorden til vinterlæg. Og der havde vi unge plovmand de herligste dage i septemberluftens frie, lette og svale vinde, og med bøgeskovens tiltagende farveglans. Herlige dage i nær kontakt med naturen og dyr og fuglelivet i den, og i yderst venskabeligt samarbejde med plovhestene.

Senere, hen i oktober måned, når dagene kortnede af, gik pløjedagenes længde helt ind i tusmørket, – med andre ord: der skulle pløjes lige så sent på dagen, som man kunne se at „mage furen“. Når hestene så spændtes fra ploven, og den forhenværende vogterdreng, nu ung plovmand, svang sig op på den nærmer hest, tog sæde på den varme hesteryg og satte de trætte ben i de langskaftede plovstøvler til hvile i de opringlede skagler ved hestens sider, mens disse i langsom skridtgang tog vejen op mod hjemmet ad markvejens vognspor, da

sad der en træet men glad og håbefuld ungersvend på plovhestenes ryg, og med fred i sindet bares han immer nærmere ind i aften-mulmet, som snart lukkede sig om ham og hans heste, medens Aakjærs verslinier lød for hans indre:

„Har Ploven og Ageren trættet hvert Lem,
tyst glimter et Skær mellem Pilene frem.

— — —

Der gaar som en varmende Strøm i mit Sind
ved Arnelysenes kalden,
hjem nikker mit Spand i den krydrede Vind,

— — —

mens Øgene gumler i Stalden.“

Når plovhestene havde fået vand at drikke, var befriede for sele-tøjet og var gået i deres båse med krybben, hvori der var fodret med havrekærvs-hakkelse, som de sultne gumlede i sig, og plovdrengen havde foretaget en yderst nødtorftig dagsvask af ansigt og hænder ved vandtruget ude på gårdspladsen, så samledes alle gårdens beboere i dagligstuen ved det store bord, hvorpå der blev sat to grødfade med dampende nykogt bygmelsgrød i og med sirup i smørhullet, ved siden af fadene stod en kovs med kold, håndskummet mælk i. — Så gik den samlede husstand i gang med at lange til grødfadene og spiste sig mætte i den sunde velmagende bondemad.

Senere på aftenen, altså ved sengetid, når hestene igen var fodrede med et stort hakkelsesfoder i krybberne og et foder hø i hækkenne og der var strøet halm i båsene under dem, så kunne „plovdrengen“ gå til sengs, ligesom gårdens øvrige beboere, og lægge sig til ro i en levende, om end ikke udtalt, bevidsthed om at have udført en dags arbejde i fuldt ansvar mod mennesker, dyr og pligter, og straks sove ind i en dyb og sund søvn, der uafbrudt varede alle timerne, til der

næste morgen blev banket på kammerdøren og højlydt sagt: nu står vi op, – hvorefter en ny dags krav begyndte med morgengærningen i stalden og samlingen om davrebordet, som var dækket med fedtebrød og spegesild.

Litteratur om Sorø amt 1972-73

A. Strange Nielsen

GEOLOGI – Mineralogisk Museum har i tidsskriftsserien VARV udsendt „ekskursionsfører nr. 2“. Det er en vejledning i at studere Sydsjællands geologi. Et hjørne af Sorø amt når at komme med. Det er studiet af ekskursionsfeltet Karrebækstorp–Klinteby.

FREDEDE BYGNINGER I SORØ AMT – Det særlige bygnings-syn under Nationalmuseet, som fører tilsyn med alle landets fredede bygninger har udgivet en bog om fredningsbestemmelser og fredningsarbejde. Den største del af bogen er dog en fortegnelse over alle fredede bygninger i landet, udfærdiget pr. 31. december 1971. Bygningerne opregnes amtsvis og indenfor hvert amt kommunevis. Hvis man tæller op, hvad der er fredet i det gamle Sorø amt, når man til 26 købstadhuse, 16 herregårde, 4 bygninger på landet og desuden 3 præstegårde, 2 møller, 7 skolebygninger og 2 kirkelader.

Der er to fredningsklasser: A og B. Særlig værdifulde bygninger er fredet i klasse A. Af disse findes der 19 i amtet. Denne bog har især adresse til Historisk Samfund og dets medlemmer, fordi denne kreds af mennesker må være nærmest til at værne om de lokale historiske værdier. Forøvrigt findes der endnu en række bygninger i amtet, som desværre ikke er fredede.

PILGRIMSTEGN PÅ KIRKEKLOKKER I SORØ AMT – Mange middelalderlige kirkeklokker er udstyret med afstøbninger af pilgrimstegn. I „Årbog for Nordisk Oldkyndighed og Historie“ 1971 har *Niels-Knud Liebgott* skrevet en artikel om dette emne. Heri træffer vi omtale af kirkeklokker i Lundforlund, Kværkeby og Kirkerup.

MIDDELALDERGENSTANDE FRA SORØ AMT I NATIONALMUSEET – Nationalmuseet har udsendt en ny vejledning for folk, der besøger dets middelaldersamlinger. Ved gennemgangen heraf ser vi, at Sorø amt er rigt repræsenteret, og de fleste egne af amtet er med. Hver genstand bliver beskrevet og bestemt tidsmæssigt og stilmæssigt. Ikke mindst drejer det sig om kloster- og kirkeinventar, f.eks. fra Antvorskov, Boeslunde, V. Broby, Gimlinge, Gyrstinge, Krummerup, Ringsted, Skørpinge, Slagelse, Sorø, Tystrup og Ørslev.

Vejledningen er rigt illustreret, også med farvetavler, og rummer desuden kultur- og kunsthistoriske oversigter.

ANKLAGEMYNDIGHED OG POLITI I SORØ AMT – I serien „Foreløbige arkivregistraturer“ (stencillerede) har Landsarkivet for Sjælland udsendt en registratur over arkivalier vedrørende statsadvokaturen for Danmark øst for Storebælt 1919-72 og for politikredsene samme sted 1919-72. Vi finder her oversigten over, hvilke arkivalier der indenfor dette tidsrum er afleveret til Landsarkivet. Det drejer sig for Sorø amt om Slagelse, Korsør (Skælskør) og Ringsted politikredse.

RETSVÆSEN I SORØ AMT – Landsarkivet for Sjælland har udsendt et nyt bind i serien „Foreløbige arkivregistraturer“ (Sorø amt I). Vi finder heri fortegnelser over de bevarede arkivalier fra Gisselfeld klostets Birk 1698-1851, Bregentved-Gisselfeld Birk 1851-1919, Ringsted Byfogedarkiv 1623-1920, Ringsted Herred 1617-42 og 1802-1919, Ringsted-Tybjerg Herreder 1701-1802, Conradsborg Birk 1706-1814, Skjoldenæsholm Birk 1673-1870, Sorø Birk 1738-1919 og Sorø Akademis ridderlige Hofret 1749-1816.

Registraturen slutter med et sogneregister, der angiver, hvilke retskredse de enkelte sogne har tilhørt gennem tiderne.

BILLEDER FRA DET GAMLE KORSØR – Det lokalhistoriske arkiv i Korsør har med støtte af Korsør Sparekasse (Bikuben) udsendt en meget smuk billedbog, der viser, hvorledes der så ud i byen i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede. Ind imellem billederne bringes helsider med gengivelse af annoncer fra Korsør-pressen i samme tidsalder. Det er et meget vellykket billedhæfte, for det har den atmosfære, der virkelig giver det levende, dagligdags Korsør, og billedkvaliteten overgår langt de fleste af tilsvarende hæfter i de senere år.

BOGEN OM BREGENTVED – Sognepræst *A. Majvang*, Sdr. Dalby, har præsteret endnu en lokalhistorisk bedrift – bogen om Bregentved, som egentlig er bd. 2 af 3-bindsværket om Haslevs historie. Der er meget stof i denne bog, som stammer direkte fra Bregentved godsarkiv, og som vi ellers ikke havde fået kendskab til. Gårdens historie er skrevet i afsnit, et for hver af besidderne gennem tiderne, men med stor vægt på grevskabets grundlægger A. G. Moltke, hvis ædle skikkelse har fascineret forfatteren. Beskrivelsen af de vidstrakte godser og herregårdens centrale placering i alle egens forhold bevirker, at denne bog er meget mere end herregårdens historie; den er samtidig en bog, der fortæller om hele egnen, og gør det naturligt og ligefremt, krydret med mange morsomme og interessante detaljer.

SKJOLDENÆSHOLM OG VALDEMARSVEJEN er omtalt i Nordsjæl-

landsbindet, bd. 9, af „Gyldendals Egnsbeskrivelse“. De vigtigste begivenheder og data i godsets historie er med.

BARNDOMSMINDER FRA RINGSTED – Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv i Ringsted har udgivet en erindringsbog. Det er fhv. handelsgartner *Karl Mortensen*, der fortæller om stort og småt i byen fra århundredskiftet og en halv snes år frem i tiden. Bedst er skildringen af skolegangen, lystanlæggets tilblivelse og mødet med en række dengang kendte skikkelser i byen, næsten udelukkende mænd. Dameme har altså ikke gjort stort indtryk på forfatteren. Vi får også at vide, hvordan byen groede sig større, og hvor de omtalte personer boede.

SLAGELSE-EGNEN – Efter udsendelsen af bogen om Slagelse i 1968, følte man savnet af en bog om Slagelses omegn. Slagelse-egnens kulturkreds tog denne opgave op, og stoffet hertil blev samlet og tilrettelagt af højskoleforstander *Erik B. Nissen* og lærer *Karl Rønne*. Efter førstnævntes død er bogen færdigredigeret af *Karen Margrethe* og *Jørgen Kanding*. Bogen giver en historisk skildring af Slagelse-egnen fra de ældste tider og frem mod vor egen tid. De lokale kulturminder sættes ind i en sammenhængende historisk udvikling med så gode informationer om egnen, at man straks må føle sig hjemme på stedet, når man har læst bogen. Det er tilmed en smuk og velillustreret bog med et tilsnit af høj karat. En fyldig litteraturliste gør det let at gå videre i studiet af egnens historie.

FRA NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK 1972 – I denne årbog for Nationalmuseet findes 3 artikler om lokaliteter i Sorø amt.

Slagelse Sct. Mikkel's kirke – første kvartal af året 1970 gennemførte Nationalmuseet en udgravning i kirkens gulv under ledelse af professor *Olaf Olsen*. Dette hjembragte ny viden om kirken og om det gamle Slagelse. Især fik man oplysninger om den ældste kirke på stedet, biskop Svend Nordmands kirke fra slutningen af 1000-tallet, og man regner herefter med, at den var opført af frådsten, og at den havde to tårne. Ikke mindst de 239 gamle mønter, der blev fundet, vidner om Slagelses betydning som handelsby helt fra de ældste tider, og flere bemærkelsesværdige fund blev gjort i de gamle Slagelse-borgeres grave i kirkens gulv.

Erik Menveds gravplade i Ringsted Sct. Bendts trængte hårdt til restaurering og dette er nu sket på Nationalmuseet. Årbogen fortæller om den meget sjældne og kunstfærdigt udførte gravplades historie. Den er fremstillet i Flandern snart efter 1319 og er nu monteret, så det ødelæggende kondensvand ikke lænere skulle have mulighed for at ødelægge pladen.

Stenøkserne fra Hagelbjerggård i Benløse sogn – I sommeren 1971 fandtes under markarbejde 15 meget store, slebne, tyndnakkede flintøkser fra yngre

stenalder som et samlet fund. Tidligere var fundet en økse magen til på samme sted. De 16 økser betragtes af Nationalmuseet som et handelsdepot, der aldrig er blevet afhentet af ejermanden.

SKOLEHISTORIE – undervisningsinspektør *Johs. Nielsen* har på Gjellerups Forlag udsendt bl. 1 af „Billeder af folkeskolens historie“. Bogen behandler tiden indtil omkring år 1800. Fra Sorø amt bringes en omtale af Carl Adolf v. Plessens skoler i Sydvestsjælland, 16 ialt, opført 1724–26. Der er billeder af Fodby skole og af degnestolen i Krummerup kirke. Hvert skolehistorisk kapitel er forsynet med fortræffelige litteraturhenvisninger.

Historisk Samfund for Sorø amt 1972

Foreningens årlige vintermøde blev afholdt på Haslev Højskole d. 12-4-72. Her fortalte oberstløjtnant H. G. Hansen, Ringsted, om: Englænderne på Midtsjælland – og træskoslaget ved Køge. Foredraget, der blev ledsaget af billeder, blev meget interessant og levende fremført, og de ca. 100 deltagere fik en meget udbytterig aften.

For at prøve nye veje i foreningens arbejde, indbød man medlemmerne til en heldagstur til Lolland-Falster. Vi har tidligere haft ture bl.a. til Sverige, men nu ville vi prøve, om ideen kunne bære, når målet var en lokalitet, der lå forholdsvis nær. Turen fandt sted lørdag d. 13. maj, og ca. 125 medlemmer var mødt op ved Kippinge kirke på Nordfalster, hvor man skulle samles kl. 11,00. Lektor L. Balslev, Sorø, fortalte om den gamle, skønne valfartskirke. Turen fortsatte over Guldborg, hvor der var ophold for spisning af medbragt mad, til Frejlev, der ligger lidt nord for Nysted. Her samledes man først ved Skalkorset og foretog senere en herlig tur i Frejlev skov med de mange fortidsminder. Det store fremmøde vil ganske givet gøre, at man en anden gang vil forsøge med en sådan tur.

Årsmødet blev afholdt d. 10. september på godset Holsteinborg, og mere end 300 var mødt op, da formanden bød velkommen. Greve Ulrich Holstein fortalte meget interessant om godsets historie, og senere var der lejlighed til en rundgang på slottet, hvor de mange sjældne møbler og malerier i de skønne stuer og sale vakte megen beundring. Hist. samfund havde til besøget ladet mangfoldiggøre et 15 sider stort materiale om godsets historie, materialet var udarbejdet af greve U. Holstein. Efter rundgangen på slottet og i parken kørte man til den nærliggende Fyrendal kirke, hvor den tidligere sognepræst Lambert Jensen fortalte om kirkens historie og den forsvundne landsby Vindinge.

Årsmødet sluttede med generalforsamling på Sandved hotel. Landsretssagfører C. Jonsén valgtes til dirigent. Formanden udtalte mindeord over foreningens mangeårige formand, amtmand Topsøe. I sin beretning efterlyste formanden flere tillidsmænd, der kunne virke som kontakt til bestyrelsen, men udtrykte samtidig stor glæde over, at man kunne mærke en stadig stigende interesse for foreningens arbejde. Sluttelig takkede formanden for godt samarbejde til alle sider og nævnte det store og dygtige arbejde, der blev udført med

årbogen, som må betegnes som foreningens vigtigste aktiv. Alle valg til bestyrelsen var genvalg. Viceinspektør R. Henneke, Slagelse, aflagde beretning for regnskabet.

Et kursus i slægtsforskning, som man havde indbudt til, blev ikke startet.

Johs. Lyshjelm.

Resumé af regnskabet 1/7 1971 – 30/6 1972

<i>Indtægt</i>	
Overført fra 1970/71	634,42
Kontingent (694 medlemmer)	12.492,00
Salg af ældre årbøger	648,90
Tilskud fra stat, amt og kommuner	3.000,00
Tilskud fra pengeinstitutter	1.725,00
Refunderet porto	813,30
Diverse indtægter	57,53
Kassekredit	2.070,90
	<hr/>
	21.442,05
<i>Udgift</i>	
Årbogen 1971	10.564,25
Porto	2.360,27
Administration	3.009,33
Møder	1.125,50
Diverse udgifter	800,95
Kassekredit	831,50
At overføre til 1972/73	2.750,25
	<hr/>
	21.442,05

Foranstående regnskab er gennemgået efter de foreviste bilag. Bank- og girokonti kontrolleret og fundet overensstemmende med de anførte beholdninger.

Slagelse, den 30. august 1972.

sign. *Fr. Andersen.*

sign. *Kai Jensen.*

Medlemstal pr. 1. juli 1972: 694 ordinære medl., 5 livsvarige medl., ialt 699.

Historisk Samfund har i 1971/72 modtaget tilskud fra ministeriet for kulturelle anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner ydet tilskud: Fuglebjerger, Haslev, Korsør, Skælskør, Slagelse og Sorø.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter: Banken for

Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Haslev Sparekasse, Høve, Flakkebjerg og Gimlinge Sogne og Omegns Sparekasse, Sjællandske Bank, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Ringsted og Omegn, Sparekassen for Slagelse og Omegn samt Sparekassen „Sjælland“.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde. *R. Henneke.*

Nye medlemmer

1. Bagger, Bodil, Lærkevænget 13, 4250 Fuglebjerg.
2. Dalgård, Magda, Hårslev, 4700 Næstved.
3. Espenheim, Preben, stud. mag., Frederiksgade 14, 4200 Slagelse.
4. Frandsen, Bent, stud. mag., Søndergade 19, 4690 Haslev.
5. Geleff, fhv. farmer, Saxogade 8, 4180 Sorø.
6. Hansen, Agnes Krogh, Plejehjemmet, Byskovgade, 4200 Slagelse.
7. Hansen, Ellen, Munkevænget 8, 4180 Sorø.
8. Hansen, Johs., gdr., Bringgården, Førslev, 4690 Haslev.
9. Hansen, Åge Gunner, Pedersborg, 4180 Sorø.
10. Jensen, Henrik, vognmand, 4243 Rude.
11. Jensen, Holger, gdr., Arslev, 4200 Slagelse.
12. Johannsen, C. Winther, cand. psych., Hindholmvej 1, 4250 Fuglebjerg.
13. Johansen, H. Ingemann, 4172 Snesev.
14. Jørgensen, Hans Vilh., Margrethevej 2, 4690 Haslev.
15. Jørgensen, Ingrid, „Tutop“, Glænø, 4230 Skælskør.
16. Juul-Marker, Bent, konsulent, Slagelsevej, Ørslev, 4200 Slagelse.
17. Karsholt, A., skovfoged, Bisserup, 4243 Rude.
18. Kronbach, H. F., stud., Liselund, Slotsalleen, 4200 Slagelse.
19. Larsen, Elisabeth, Hareholmvej 10, 4100 Ringsted.
20. Larsen, Mogens, lærer, Bringstrup skole, 4100 Ringsted.
21. Lund, Vibeke, stud. mag., Solvænget 14, 4250 Fuglebjerg.
22. Madsen, Jens Hyldsgård, Eggeslevlille, 4230 Skælskør.
23. Neergård, Rolf de, godsejer, Gunderslevholm, 4160 Herlufmagle.
24. Nielsen, Alma, Enighedsvej 11, 4180 Sorø.
25. Nielsen, Leif Chr., stud. mag., Engkrogen 12, 2860 Søborg.
26. Nielsen, Otto, Hostrupsgade 11, 4200 Slagelse.
27. Oldenburg, Jørgen, marketingschef, Nordtoften 6, 4230 Skælskør.
28. Olsen, Erling, Korsevænget 46, 4100 Ringsted.
29. Olsen, Karen Marie, HF-stud., Mathiesensvej 19, 4220 Korsør.
30. Olsen, Knud, tømrermester, Lundby, 4230 Skælskør.
31. Pedersen, A. H., overlærer, Mariendalsvej 32C, Kbhvn. F.
32. Pedersen, Lise, Brohavegård, Vindstrup, 4250 Fuglebjerg.

33. Petersen, Jens, Jernbanegade 7, vær. 119, 4200 Slagelse.
34. Priem, Anne, Vestergade 26, 4690 Haslev.
35. Roskilde Universitetsbibliotek.
36. Stubtofte, Peter, dir., Slagelsevej, 4270 Høng.
37. Thommesen, Svendaage, forst., Slagelsevej 5, 4180 Sorø.
38. Tuxen, Thorkild, forsøgsassistent, Skovvej 5, Nordrup, 4100 Ringsted.
39. Vikbjerg, Fl., salgsleder, Rosenvænget 21, 4690 Haslev.
40. Wollesen, C., Kalundborgvej 11, 4200 Slagelse.

Repræsentanter i sognene

<i>Alsted</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Boeslunde</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Bromme</i>	Skovfoged P. Hoch.
<i>Eggeslevmagle</i>	Sognepræst Jens Hansen
<i>Fodby</i>	Førstelærer J. G. Høgsvig.
<i>Fuglebjerg</i>	Overlærer Erling Petersen.
<i>Fårdrup</i>	Gdr. Vald. Sejr Møller
<i>Gudum</i>	Gdr. Sigfred Frandsen.
<i>Haarslev-Tingjellinge</i>	Overlærer Holger Johansen, Sandved.
<i>Haslev-Freerslev</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
<i>Holsteinsborg</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllested</i>	Amtsfuldmægtig Bendt Jensen, Brobjerggaard.
<i>Hyllinge</i>	Gdr. Poul Stensgård Hansen.
<i>Hove-Flakkebjerg</i>	Gdr. Jens Buchwald, Flakkebjerg.
<i>Korsør</i>	Viceinspektør Jørg. Thorborg.
<i>Lynge</i>	Gdr. Richard Pedersen, Bæklundsgaard.
<i>Magleby</i>	Skoleleder Johs. Lyshjelm.
<i>Munkebjergby</i>	Gdr. Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup.
<i>Nordruposter-Farendløse</i>	Husejer Niels Fr. Rasmussen, Ll. Ryeshus.
<i>Ringsted</i>	Salgschauffør Harry Petersen.
<i>Skælskør</i>	Tobakshandler C. J. Brinck og overlærer Ingeborg Christiansen.
<i>Sludstrup</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev</i>	Gdr. Carl Jensen, Hanehøjgaard.
<i>Stillinge</i>	Gdr. Christian Christensen.
<i>Teestrup</i>	Proprietær P. Klestrup Hansen.
<i>Tystrup-Haldagerlille</i>	Overlærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg</i>	Overlærer Niels Jensen.
<i>Valsøllille-Jystrup-Vigersted</i>	Fru Gerda Ahrenkiel Petersen, Ortved.
<i>Vemmelev</i>	Gdr. Peter Kristensen, Forlev.

Vetterslev-Høm
Ørslev-Sdr. Bjærg

Mekaniker Berg Jacobsen, Vetterslev.
Gdr. Gunner Jensen, Ørslev.

Ældre årbøger

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger, der kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinsp. R. Henneke, Kristinelundsvej 39, 4200 Slagelse. Prisen er 10 kr. pr. bind for medlemmer og 15 kr. for ikke-medlemmer.

Det drejer sig om følgende årgange:

1	1912	udsolgt	19	1931	40	1953	
2	1913		20	1932	41	1954	
3	1914		21	1933	42	1955	
4	1915	udsolgt	22	1934	43	1956	
5	1916	udsolgt	23	1935	44	1957	udsolgt
6 ¹	1917	udsolgt	24	1936	45	1958	udsolgt
6 ²	1917	udsolgt	25	1937	46	1959	
7 ¹	1918		26	1938	udsolgt	47	1960
7 ²	1919		27	1939	udsolgt	48	1961
8 ¹	1920		28	1940	udsolgt	49	1962
8 ²	1920		29	1941	udsolgt	50	1963
9	1921		30	1942	udsolgt	51	1964
10	1922		31	1943	udsolgt	52	1965
11	1923		32	1944		53	1966
12	1924		33	1947	} dobbeltbd.	54	1967
13	1925		34	1947		55	1968
14	1926		35	1947		56	1969
15	1927	udsolgt	36	1948		57	1970
16	1928		37	1950		58	1971
17	1929		38	1951		59	1972
18	1930		39	1952			

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessens „Alsted og Ringsted herreders skolehistorie“ og samme forfatters „Slagelse herreders skolehistorie“. Endvidere har lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen stillet et samlet særtryk af Søren Hyldegaards erindringer til rådighed for Historisk Samfund. Pris 10 kr. pr. stk.

Love for Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog – og om muligt mindre skrifter –, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg bestående af en redaktør og 2 medlemmer, alle valgt af bestyrelsen.
- § 6. Regnskabsåret går fra 1/7–31/6. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst 2/3 af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser. Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Amtmand V. Topsøe

Den 21. august 1972 afgik den tidligere amtsmand over Sorø amt, kammerherre Wilhelm Topsøe ved døden, 87 år gammel. Amtmand Topsøe var i 23 år formand for Historisk Samfund for Sorø Amt.

Når amtsmand Topsøe i 1932 blev valgt til formand, var det naturligvis ingen tilfældighed. Man ville gerne have en central skikkelse i spidsen for Samfundet, der i begyndelsen af trediverne var inde i en nedgangsperiode, og til lige en mand med administrative evner og ikke mindst med stor historisk interesse. Disse egenskaber var i rigt mål samlet i amtsmand Topsøe. Han afløste akademikasserer L. F. la Cour, der havde været formand fra Samfundets stiftelse i 1912 og nu ønskede at fratræde.

Slægten Topsøe kan iøvrigt føres tilbage til Sorø amt, nemlig til inderste Willum Hansen (død 1747) i Topshøj ved Sorø, hvoraf navnet. Også senere blev slægten knyttet til amtet, således by- og herredsfoged i Skælskør Søren Christian Topsøe (1797–1847), der var amtmændens farfader, og sognepræst i Alsted-Fjenneslev Frederik Vilhelm Wolfgang Topsøe (1834–1900).

Amtsmand Topsøe var født den 29. november 1885 i København som søn af dr. phil. Haldor Topsøe. Efter at have bestået juridisk embedseksamen var han et par år amtsfuldmægtig i Vejle, hvor han traf sin senere hustru Julie, født Hess. I 1910 blev han ansat i indenrigsministeriet, hvor han var kontorchef, da han fra 1. november 1928 blev udnævnt til amtsmand over Sorø amt.

Til amtsmandsstillingen var Vilh. Topsøe som født. Hans store dygtighed og intelligens, hans fine menneskelige egenskaber, hans sans for humor og hans lederevne og evne til at omgås alle mennesker gjorde det let for ham at varetage sit embede, så at han blev meget afholdt af medlemmerne af de skiftende amtsråd, sogneråd og byråd og af amtskontorets personale samt alle andre, han kom i forbindelse med. Det gav sig også udtryk i den store, smukke jubilæumsfest i 1953. Han tog sin afsked med udgangen af juli måned 1955 og flyttede til Christinelund ved Præstø.

Det var som sagt i en nedgangsperiode, at amtsmand Topsøe blev formand for Historisk Samfund. Samtidig blev som nyt bestyrelsesmedlem valgt skoleinspektør J. Heltoft, Haslev.

Ved valget til bestyrelsen den 28. august 1932 udtalte amtsmand Topsøe, at han „var betænkelig ved at modtage hvervet, fordi han ikke i evner, indsigt og historisk kundskab stod mål med dem, der har ønsket at udtræde af bestyrelsen“. Tiden skulle dog – naturligvis – vise, at amtsmanden var den rette mand som formand for foreningen.

Sammen med den øvrige bestyrelse udfoldede amtsmanden store bestræbelser for at styrke Historisk Samfund, først og fremmest ved at virke for tilgang af nye medlemmer og desuden ved at søge at opnå støtte fra forskellige institutio-

ner. Begge bestræbelser kronedes med held. Man foranledigede også, at der rundt omkring i amtet blev knyttet forbindelse med folk, der ville påtage sig hvervet at være tillidsmænd for foreningen og bl.a. søge at hverve nye medlemmer.

Amtmand Topsøes historiske viden og interesse gav sig også udtryk i skriftlige arbejder, således i den store artikel i årbogen 1948 om amtmænd og senere statsminister Poul Christian Steemann og i en stor artikel om stiftsamtmand Vilhelm Bardenfleth i Vejle Amts historiske Samfunds festskrift 1955.

Den 5. juli 1955 trak amtmænd sig tilbage som formand, fordi han var fraflyttet amtet, men han blev endnu i nogle år i bestyrelsen.

Der er grund til for Historisk Samfund særlig at mindes amtmænd Topsøe for den store interesse og det arbejde, han udførte i foreningen i den lange årrække.

Folmer Christensen.

Nyt fra de lokalhistoriske arkiver

Fuglebjerg egnhistoriske Arkiv

I året 1972 er arbejdet med indsamling og registrering af arkivalier fortsat i nogenlunde samme tempo, som i 1971. Vi har indregistreret 373 numre. Deraf var de 278 avisudklip – fortrinsvis fra dagspressen – vedrørende foretelser i Fuglebjerg kommune. Resten fordeler sig imellem gamle arkivalier. Af disse kan f.eks. nævnes: arvefæsteskode, dåbsattester, fotografier af enkeltpersoner og forsamlinger, festsange, fortegnelse over snekastningspligtige, købekontrakter, lejekontrakter, lægdsrullebeviser, prospektkort, skoleprotokol m.v. Endvidere er modtaget protokoller fra nedlagte foreninger.

Arkivalierne er opstillet, så hver af storkommunens gamle sogne har sin afdeling.

Udvalgets ordinære møder afholdes den 1. mandag i måneden. De samme 9 medlemmer, som ved starten tiltrådte udvalget, er fortsat mødt og har deltaget i arbejdet.

Kommunalbestyrelsen har overladt arkivet et brandfrit rum i administrationsbygningens kælder.

Gabriel Petersen.

Lokalhistorisk Arkiv i Haslev

Haslev lokalhistoriske Arkiv, der er tilknyttet Haslev Folkebibliotek og virker i nært samarbejde med Haslev Museum, er oprettet på læge Ole Webers initiativ. Begyndelsen blev gjort i 1968, da kommunen stillede nogle lokaler på Borger-skolen til rådighed.

I det væsentlige er det indsamlede materiale tilgået arkivet, dels gennem biblioteket, som i løbet af godt en snes år fra privat side og fra institutioner har modtaget mange private papirer, foreningsprotokoller, dokumenter, fotos m.v., dels gennem sognepræst Arne Majvang og Ole Weber som led i forarbejdet til Haslev-Frerslev sognes historie, hvis 1. og 2. del er udkommet, medens 3. bind er under udarbejdelse. Også Dagbladet's lokalredaktion har medvirket ved indsamlingen.

Der foreligger et meget omfangsrigt og højt forskelligartet materiale til belysning af udviklingen på Haslev-egnen, som man hidtil har måttet indskrænke sig til at deponere på Borgerskolen, men arbejdet med registreringen af denne samlede arkiv-fond er taget op og har nu fået fast form.

En lang række positive reaktioner på henvendelser til offentligheden fra Arne Majvang vedrørende kildemateriale samt afleveringerne på biblioteket vidner om en udtalt lokalhistorisk interesse på Haslev-egnen. Den bekræftes yderligere af den fortsatte strøm af indleveringer, som arkivet nu direkte modtager løbende.

For at kunne imødekomme beboere, som gerne vil overgive eftertiden dokumentariske udsagn – taget i videste betydning – om livet på egnen og om muligt være til tjeneste med oplysninger, har arkivet indført en fast åbningstid hver torsdag mellem kl. 16 og 18. Arkivet har til huse i Borgerskolens kælderetage under festsalen – med egen indgang i skolens nordre gavl.

Jens A. Nielsen.

Lokalhistorisk Arkiv for Korsør og Omegn

Lokalhistorisk Arkiv har i årets løb virket godt efter dets hensigt, men var i begyndelsen af året præget af, at det ikke havde nogen daglig leder, hvilket heldigvis blev afhjulpet, da man fra 1. marts ansatte Chr. Borgstrup som arkivleder, med hvilken arkivudvalget har haft et udmærket og frugtbringende samarbejde. Endvidere er der i årets løb udskiftet flere af arkivudvalgets medlemmer, idet Kay Sørensen, William Wichers, P. Nielsen Kristensen og formanden Erik Kleding er udgået. Den sidste på grund af bortrejse fra byen. De bringes alle en hjertelig tak for deres interesse og arbejde for arkivet.

Af nye arkivudvalgsmedlemmer er indtrådt Ole Svarre og Ole Seyffert Sørensen, ligesom A. M. Rasmussen er rykket op i forretningsudvalget som formand.

Lidt statistik

Der er i årets løb indkommet ca. 390 arkivalier og været ca. 90 besøg i arkivet. Den største gave, man har fået, er indbundne eksemplarer af det nu indgåede lokale blad *Aktuelt* fra 1938–1972. For alt det indkomne materiale og for værdifulde oplysninger bringes hermed en hjertelig tak.

Arrangementer

Lokalhistorisk Arkiv har i april haft en aften på Byskolen med udstilling af forskellige arkivalier og fremvisning af Korsørfilmen. Denne aften havde stort besøg af mange interesserede.

I november måned havde arkivet en udstilling af gamle ting og sager i herre-ekviperingshandler Brædders butiksvinduer til beskuelse for interesserede, en idé, som vil blive fulgt op i det kommende år med andre udstillinger.

Den vigtigste begivenhed, der er sket i årets løb, er udgivelsen af bogen „Fra det gamle Korsør“, som blev trykt i 1000 nummererede eksemplarer, og som vakte enorm interesse. Bogen blev solgt gennem byens boghandlere og var revet væk i løbet af få dage.

Sparekassen fra Korsør havde skænket arkivet 18.000 kr., som gjorde det muligt at udgive bogen. Arkivet bringer Sparekassen en hjertelig tak herfor. Overskuddet ved salg af bogen – ca. 16.000 kr. – skal bruges til hjælp ved udgivelsen af en større bog om Korsør – Korsørbogen – som tænkes udgivet i 1975 i anledning af byens 550 års jubilæum som købstad.

Det nydeligt udførte tekniske arbejde er foretaget på I/S Reklametrykkeriet ved bogtrykker Hans Burchhardt, og arkivet bringer her bogtrykkeren en hjertelig tak for fint udført bogtrykkerkunst.

I anledning af udgivelsen af „Fra det gamle Korsør“ holdtes 6. oktober i arkivet en reception, hvori deltog repræsentanter for Korsør Sparekasse ved sparekassedirektør C. O. Schou, borgmester Hvidtfeldt Larsen for byrådet, formanden for det kulturelle udvalg, forretningsfører G. Marott, boghandler M. Zachariasen og Borup Nielsen, Korsør Biblioteks ledende bibliotekar Poul Erik Nielsen og den lokale presse, som alle udtalte sig anerkendende om bogen og ønskede den „god fart“ fremover.

Lokaleforhold

Lokalhistorisk Arkiv har i efteråret fået udvidet sine i forvejen ret trange lokaleforhold, idet det har overtaget Turistforeningens lokaler, som kommunen velvilligt har overladt arkivet, efter at Turistforeningen har fået nye lokaler i kiosken på Caspar Brands Plads. Nå har man bl.a. fået plads i arkivet til at hænge de mange indrammede billeder, som før var bunket sammen i en krog, op på væggen.

Desværre tog Turistforeningen telefonen, som også havde været benyttet af arkivet, med sig, og arkivet har et par måneder måttet undvære en telefon, som har vanskeliggjort dets forbindelse med omverdenen. Men den 14. december fik arkivet igen telefon med nummeret 57 36 72.

Kurser

Der har været afholdt kursus i Ringsted og Slagelse om forskellige forhold ang. arbejdet i lokalhistoriske arkiver, hvori arkivets daglige leder og flere af arkivudvalgets medlemmer deltog. På mødet i Slagelse i november blev bogen „Fra det gamle Korsør“ af en anmelder rosende omtalt.

Det kulturelle udvalg har på initiativ af Korsør Kunstforening haft nedsat et udvalg om det kulturelle samråd. Udvalgsarbejdet er afsluttet i september, og der foreligger en betænkning. Ib Johansson har været Lokalhistorisk Arkivs repræsentant i det udvalg.

Arkivet håber, at man stadig til dette vil aflevere gamle og nyere ting, som man mener kan have interesse både for nulevende og kommende slægter. Arkivet håber, at man også fra de forhenværende landkommuner vil finde noget frem, som man kan registrere og arkivere, så det bliver tilgængeligt for interesserede. Arkivet slutter med endnu engang at sige tak til alle, som på den ene eller anden måde har vist interesse for dets arbejde. En speciel tak til pressen, som ved venlig omtale, optagelse af gamle billeder fra arkivet m.v. har været med til at skabe velvilje og interesse for arkivets arbejde.

Korsør, den 15. december 1972.

A. M. Rasmussen.

Næstved by- og egnhistoriske Arkiv

Arsberetning 1972

Arkivarbejdet i de sogne i det tidligere Sorø amt, som nu hører til Næstved kommune, har bragt mange værdifulde sager i hus. De vigtigste af disse er: Lille Næstved Brugsforening 1915–70 (5 bd.), Holsted Andelsmejeri 1889–1963 (66 bd.), Karrebæk Belysningsforening 1950–71 (1 bd.) og Marvede Sogns Husflidsforening 1912–71 (5 bd.). Desudei mange billeder, især fra Herlufsholm sogn.

Med støtte fra Storstrømsamtet og i samarbejde med Næstved Fotoklub har man gennemført en fotografering af 150 nedlagte skoler i arkivets område under titlen „Her lå en skole“. Alle de gamle skoler i vor del af det gamle Sorø amts område, som det har været muligt at opspore, er taget med.

Avisregistreringen af gamle Næstved-aviser er fortsat. Årene 1837–60 er nu helt færdigregistreret.

A. Strange Nielsen.

Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv, Ringsted

Arsberetning 1972

1972 blev et skelsættende år i arkivets 13 årige historie. Det blev året, hvor vi rykkede ud fra biblioteksbygningen, – det gamle Sct. Hans Kapel, hvor det efterhånden kneb kendeligt med pladsen, – og flyttede til den nedlagte inspektorbolig ved Valdemarskolen. Denne flytning har betydet bedre arkiveringsforhold selv om det også her er begrænset, hvor meget plads, der er at røre sig på, men det går an.

Flytningen har endvidere betydet, at det længe nærede ønske om en åbnings-tid har kunnet realiseres. Arkivet er således nu åbent hver torsdag 16–18, og mange har allerede benyttet sig af muligheden for at besøge samlingen og søge oplysninger af forskellig art.

I 1972 fik vi tre nye medarbejdere i arbejdsudvalget, „håndplukkede“ fra kredsen af tilhørere ved vor foredragsrække.

Afleveringsmæssigt kan året også betegnes som meget tilfredsstillende. Der kom mange gode ting i hus, og enkelte skal nævnes her: Protokoller m.v. fra Danmarks Lottekorps og Unglotterne, Ringsted afd., fra Fyrbødernes Fagforening, fra havekolonierne „Køgevej“ og „Møllemarken“, billeder, dokumenter m.v. om Have Mølle, fæstebreve fra gårde i Benløse og Jystrup, samt diverse billeder, postkort, bøger m.m. Arkivet har selv optaget en del samtaler på bånd og har også modtaget et bånd med den gamle træskomand i Vetterlev og et TV-bånd fra foreningen Husets „Week-end 1972“. Der er affotograferet to billedsamlinger med motiver fra Ringsted og fra befrielsesdagene i maj 1945.

Endvidere er det i årets løb lykkedes at gennemføre kopieringen af en del af den store samling af glasnegativer, arkivet ejer, men der er en lang ende tilbage.

Som medlem af Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver har vi haft folk på arkiv-kursus i Ringsted i marts, og Johnny Jeppesen og undertegnede har deltaget i sammenslutningens årsmøde i Halmstad i september.

Hvad den udadventede aktivitet angår skal det nævnes, at femte foredragsrække sluttede i februar, og sjette begyndte i oktober. Endnu en gang er det lykkedes at samle fuldt hus til disse arrangementer, hvor emnerne spænder vidt og vel derfor har bud til så mange.

Ved femte rækkes afslutning i februar havde vi for første gang kombineret arkivets årsmøde med foredragsrækkens afslutningsaften, hvad der viste sig at være en god idé. Foruden de sædvanlige deltagere var der repræsentanter for det kulturelle udvalg og pressen samt enkelte særligt indbudte til stede. Der blev her aflagt årsberetning og forevist enkelte af årets modtagne arkivalier.

Som en forlængelse af skoleinspektør Strange Niensens foredrag om de gamle veje på Ringstedegnen i forrige års serie arrangerede arkivet i september en udflugt til nogle af de omtalte lokaliteter i kommunens nordlige del, hvor vi med Strange Nielsen som cicerone drog på opdagelse i landskabet, hvor der i dagens anledning og til vor ære var ryddet for vilde hindbær, brombær m.v. Turen sluttede i Kuskehuset ved Skjoldenæsholm.

Arkivets bogudgivelser fortsatte i 1972 med udsendelsen af Karl Mortensens erindringer fra sin drengetid: „Ringsted omkring århundredskiftet“, som blev vel modtaget af både pressen og publikum og blev en lokal bestseller.

Niels-Jørgen Hansen.

Skælskør egnhistoriske Arkiv

Beretning for tiden 1/4 72 – 31/3 73

Arkivet har haft et roligt år. Der er i alt afleveret 53 sager, hvoraf kan nævnes fotografier af sejlbåde på Noret (ca. 1895) og en del foreningsarkivalier. Endvidere har arkivet sikret sig 12 raderinger af Fåborg-maleren Hans Rasmussen.

Alle viser smukke og særprægede motiver fra den gamle købstad Skælskør. Igen i år har vi haft en udstilling i et vindue på hovedgaden samt en udstilling på biblioteket: En byvandring i Skælskør omkring 1900. (Postkort og fotos placeret på et stort kort). Foråret 72 havde arkivet indbudt til en aften på biblioteket, hvor en af arkivets medarbejdere Aksel Larsen, Glænø, viste billeder fra egnen – ikke mindst de meget smukke billeder fra naturen vakte megen beundring. Samtidig blev der også lejlighed til at vise filmen om Hellig 3 Konger løb på Agersø.

Arkivet har jævnligt henvendelser fra folk, der ønsker oplysninger. I langt de fleste tilfælde kan vi hjælpe, det gælder bl.a., når forretningsdrivende ønsker billedmateriale om deres forretning for årtier tilbage.

Arkivet har erhvervet sig kopi af folketællingslisterne for tidsrummet 1787–1860 (købstaden Skælskør). I indeværende år har arkivet udarbejdet et par små skrifter. Sammen med biblioteket: „Litteratur om Skælskør kommune“, og arkivet alene har fra en gammel jordebog samlet et uddrag: „Historiske Oplysninger om Skjelskør Købstad og Sammes Jorder (1872)“.

Pladsen i arkivet er efterhånden ved at blive trang, og vi har været nødsaget til at finde midlertidige opbevaringsmuligheder andre steder, men det daglige arbejde i arkivet, der forestås af Mogens Jacobsen, foregår stadig roligt og godt – bibliotekets personale viser stor forståelse for vort arbejde, og vi føler, at vi med tilholdssted på biblioteket har de bedste muligheder for at komme i kontakt med interesserede.

Johs. Lyshjelm.

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

har i det forløbne regnskabsår haft god tilvækst af arkivalier. Hertil har medvirket, at lokalhistorisk interesserede beboere i omegnskommunerne har foretaget indsamling af arkivmateriale fra deres hjemegn, og denne indsamling fortsætter i den kommende tid. Arkivet har herved fået overdraget bl.a. en samling foreningsprotokoller og dokumenter af stor interesse.

En i årets løb udsendt brochure i forbindelse med udstillinger og lysbilledforedrag har bidraget til at skabe interesse for arkivet. Denne ses af den række henvendelser og forespørgsler, der er forekommet i årets løb.

I januar 1973 husede arkivet Vestsjællands Amts Biblioteksforenings kursus vedrørende lokalhistoriske arkiver. Både på dette kursus og på kursus i Ringsted i februar 1973 var lokalhistorisk arkiv repræsenteret.

I øvrigt fortsætter det daglige arbejde med ordning og registrering af indkommet materiale.

J. Kanding.

Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn

Arbejdet er fortsat efter sædvanligt mønster. Udvalget har holdt møde hver måned i vinterhalvåret. Overlærer Poul Nielsen har arbejdet med båndoptagelser. Blandt nyerhvervelserne skal nævnes arkivalier fra Slaglille vedrørende forskellige ejendommes historie (overgang fra arvefæste under Sorø Akademi til selveje – udstykninger). Kommunekasserer Oluf Olsen i Lynge foretog i en årække med stor flid og omhu lokalhistoriske optegnelser fra trykte og utrykte kilder. De er efter hans død overladt til arkivet. Fra hjemmевærnet er modtaget papirer, der særligt vedrører virksomheden 1945–48.

Lokalhistorisk Arkiv var repræsenteret på mødet i landsarkivet d. 7/4 1973.

Sorø Amts Museum

Arbejdet på museet er fortsat med ildhu. Legetøjet er flyttet til en velbelyst montre under trappen. I en ny montre til sølvtøj er en særlig hylde reserveret det af guldsmed Christensen i Sorø fremstillede. Mod gården er nye skilte sat op. Et stort bagerskilt er restaureret og forgyldt.

I baghuset er indrettet en bondestue med en stor væv og et gammeldags køkken, som det kan have set ud o. 1910 uden nogle af nutidens raffinementer. Magasinrummet er bragt i orden, og alle tingene afvaskede.

Medens dette skrives (maj 1973) vises i forbindelse med „Den grønne uge“ i Sorø en stor udstilling af tekstiler i lærerboligens havestue i bagbygningen. Gamle beklædningsgenstande, som ellers ikke udstilles, er hentet frem. Der er hovedlin, særke, en broderet brudeskjorte, kniplinger og meget mere.

En brudejole med slæb af ægte Brüsselerkniplinger vises dog i dagligstuen i forbygningen.

Blandt nyerhvervelserne er også uniformer. Man ser en amtmand, en politimester og forhåbentlig snart også en skovrider i gala. Desuden en kopi af den ældste akademist-uniform fra 1827 og et eksemplar af den nu afskaffede fra 1972.

Besøgstallet er stadig stigende.

